

ST. ŽIŽYS

JAUNYSTĖ

ATIDA VĖM

TĖVYNEI

STASYS ŽIŽYS

JAUNYSTĘ ATIDAVĖM
TĖVYNEI

Prisiminimai, poezija,
dokumentika

1998
Ukmergė

Stasys Žižys
Jaunystę atidavėm Tėvynei

Viršelis J.Zarecko

Papildomas tiražas

Leidėjas: Stasys Žižys ir UAB "Ukmergės spaustuvė". ŠL 1106.

Užsak. Nr. 548. 9,375 sp. l. Tiražas 200 egz. Spausdino

UAB "Ukmergės spaustuvė", Vasario 16-osios 31, Ukmergė.

Kaina sutartinė.

UDK 888.2-3
Ži - 117

ISBN 9986-9126-7-9

Šioje knygoje sudėti mano ir mano žmonos Juzės Dirsytės - Žižienės vieno gyvenimo laikotarpio prisiminimai, Juzės Dirsytės poezija. Manau, kad tai nėra vien dviejų artimų žmonių privati istorija - tai šimtams tūkstančių mūsų kartos žmonių būdingi likimai, susiję su visos tautos pasipriešinimo, kančių ir išlikimo istorija. Mūsų likimas asmeninio gyvenimo kelyje ir suvedė du vienodų pažiūrų, vienodų siekių žmones. Tebus mūsų ši kūryba, šalia dokumentinės medžiagos apie rezistenciją Ukmergės krašte, kaip vaizdus puslapis iš Lietuvos pasipriešinimo istorijos.

Autorius

Už suteiktą materialinę paramą
leidžiant šią knygą nuoširdžiai dėkoju

Ukmergės savivaldybei

AB “Ukmergės melioracija” valdybos
pirmininkui **J. Stakauskui**

Šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebonui

J. Užsieniui

Taujėnų ŽŪB pirmininkui

St. Blockui

Autorius

Stasys Žižys

Jaunystę atidavėme

Tėvynei

1940 - 1956

Areštas

Štai ir tas lemtingas 1949 metų spalio 14-tos dienos rytas. Žinojau, kad man gresia areštas, bet kad taip staiga viskas įvyks - nesitikėjau.

Apie tai, kaip sužinojau apie savo areštą, šiek tiek vėliau.

Vakare perspėjau motiną, kad gali mane areštuoti, paprašiau anksti prikelti ir išėjau miegoti į priestatą prie tvarto, kur brolis Anicetas buvo išsirengęs stalių dirbtuvę.

Miegas neėmė, lindo įvairios mintys. Už ką? Kas išdavė? Juk nei žmonėms, nei tėvynei blogo nepadariau. Leistis areštuojamam? Ne, gal dar išvengsiu... Liko du keliai: kalėjimas arba miškas. Miške išlikti gyvam vilties mažai, kalėjime - tuo labiau. Miške nors ir žūsi - savoje tėvynėje ir už tėvynę, užkas Lietuvos žemėje. O gyventi taip norisi, juk tik dvidešimt pirmi metai.

Atvertom akim sulaukiu ryto, atsikėlęs nusiprausiu, pavalgau motinos paruoštus pusryčius. Matau - motina verkia. Negaliu jos nuraminti - ką jai pasakyti? Kai parėjau į kambarį, mačiau - motina atsiklaupusi meldėsi, supratau jos maldos auką. Paklaustas motinos, kur dabar? - atvirai pasakiau: į mišką, mama. Motina peržegnojo, nusišluostė ašaras, tėvas žiūrėjo tokiomis liūdnomis akimis, kad skaudu buvo žiūrėti. Tepasakė: "Telaimina tave Dievas". Taip ir išėjau į nežinią.

Lauke jau aušo, dangus buvo rudeniškai apsiniaukęs, norėjo lynoti. Mažeikių kaimė kažkur lojo šunys. Ėjau sparčiai - reikėjo užėti pas pusseserę Marytę, kuri gyveno 1948 m. išvežto Vilūno namuose, jos tėvai irgi buvo ištremti. Marytė, mačiau, prie kūdros išsivedusi girdė karvę. Pakalbėsiu su ja, užėisiu į to paties Vilūno pirtį, kur paliktas pistoletas ir automatas su spausdinimo mašinėle, ir pirmyn.

- Stoj! - kaip perkūnas trenkė.

Atsisukęs pamačiau, kaip per lauką bėga plačiai išsipylusių kareivių grandinė. Su-stojau sekundę - ką daryti? Iki artimiausių krūmų koksai penkiasdešimt metrų, tas pats iki bėgančių į mane kareivių, jų labai daug... Smegenys dirba kaip elektroninė mašina, pabėgti vilties nėra. Pusseserė, turbūt nujautusi mano mintis, rėkia:

- Nebék, Stasy, nušaus!

Lieku suakmenėjęs stovėti.

Pribėgęs leitenantas, su juo ir stribas Jakubonis, liepia pakelti rankas aukštin, iškrato.

- Kur eini?

- Pas pusseserę, štai jinai girdo karves, - parodau ranka.

Girdžiu, Jakubonis sako leitenantui:

- Etot, kotorova iščim, neuspel udrat.

Mane vedasi į namus. Ten jau pilna kareivių, motina, pamačiusi mane, pradeda verkti.

Mane pasodina užstalėn, šalia atsisėda mane areštavęs leitenantas su vertėju, namuose prasideda krata. Krata tęsiasi kokias keturias valandas. Visa, kas buvo rasta kratos metu - knygos, užrašų sąsiuviniai, nuotraukos, kraunama man ant stalo. Liepia man pasirašyti, kad rasta pas mane. Rašausi "Rasta pas mane, Stasj Žiži, 1949 metų spalio 14 dieną", parašas. Prikrauna krūvą knygų, sąsiuvinų, tarp jų daug nuotraukų, įvairių užrašų, likusių nuo mokytojų seminarijos. Nieko kompromituojančio neranda, kratą liepia pakartoti. Dabar jau randa - prieš kelias dienas gautą iš "Vyties" apygardos štabo laišką, adresuotą "Klajūnui", t. y. man. Tame laiške buvo tik keletas atsišaukimų.

Mano galvoje tik viena mintis - bėgti. Už tvarto tualetas, netoli griovys ir krūmai, reikia bandyti. Pasiprašau į tualetą, mane saugojęs leitenantas leidžia. Išlydėjęs sargybinis rankos mostu parodo kitiems, ir vienas su kulkosvaidžiu nubėga prie griovio, antras taip pat su kulkosvaidžiu - iš kitos tvarto pusės. Pasėdžiu gal kokius penkiolika minučių, išeities nėra, grįžtu atgal į kambarį. Pabėgti jokių šansų. Leitenantas, vadovavęs kratai, pareiškia, kad esu areštuojamas, motinai liepia įdėti maisto trims dienoms. Atsisveikinu su motina, su tėvu ir paėmęs iš motinos terbelę su maistu ir lydimas "draugų" išeinu į nežinią.

Išėjus iš namų iš manęs paimamas maistas, rankos priekyje surakinamos antrankiais. Sudie, gimtieji nameliai!..

Kitame trobos gale gyvena brolis Anicetas su šeima, pas jį buvo atėjęs kaimynas Mulevičius. Varosi ir jį kartu su manim. Pas netolimą kaimyną Zalagėną brolis Antanas tuo laiku kūrė su mūsų kuliamaja mašina. Pamatęs mane su palyda nušoko nuo maniežo. Matau, kad išsigandęs. Pakeliu antrankiais surakintas rankas: sudie, broli, kažin ar bepasimatysim... Už tą gestą gaunu automato buože per sprandą. Nusivaro mane apie kilometrą į Mažeikių kaimą, kur mūsų laukia trys pilnos mašinos kareivių. Pasodina mane ant griovio kranto, priešais pastato maišą su kratos metu rasta medžiaga. Sėdėk ir lauk. Kartu atvartą Mulevičių paleidžia: matau, kaip žmogelis tekinas bėga namų link. Dieve, kaip jam gera, jis laisvas, o aš su didele palyda tolyn į nežinią. Liepia lipti į mašiną, paskui įmeta maišą su areštuotais daiktais, užmauna maišą ant galvos, ir pirmyn.

Taujėnuose sustojame, matyt, dokumentų įforminti ir atraportuoti vietinei valdžiai, kad vienu banditu mažiau. Taujėnuose nuima nuo galvos maišą, leidžia sėdėti, apsižvalgyti po gimtuosius Taujėnus. Mašinoje likę du kareivėliai ruseliai, žiūrėdami liūdnomis akimis, kiek supratau, pasakė: “Zdies tvaja rodina, a dalše tiurma i Sibir”. Labai gailėjaisi vieno: kad vakar vakare, pas kaimynus susitikęs su Vigantu, kuris ieškojo manęs su būriu partizanų pranešti man apie gresiantį areštą, neišėjau su jais į mišką. Susitikimas buvo trumpas, konkretus. “Yra žinių, kad tavo rytoj gali areštuoti. Ar turi su savimi ginklą?” - išima iš dėklo pistoletą ir duoda man. Ginklo nepaėmiau: pirmą, turiu savo, tik ne su savim, antrą, pusiau nuginkluoti būrio vadą nenorėjau. Nutarėme rytojaus dieną susitikti pas Černiauską. “Darai klaidą, kad lieki, gali pakliūti”, - atsisveikinom iki rytdienos. Palikau Vigantą, Ažuoliuką, Spyglį, Kirvį. Jie laisvi tėvynės arai, o man sparnai jau pakirsti. Tai buvo paskutiniai jų man išstarti žodžiai, tų, su kuriais dirbau, aukojau jaunystę, svajas. Po daugelio metų teko atkasti jų išbalusius kaulus ir perlaidoti į Dukstynos kapines. Dar ir dabar matau jų ryžto pilnus veidus, jų pasitikėjimą, kad Lietuva bus laisva, nors tuo laiku mažai kas tuo tikėjo.

Sunkvežimis vėl pajuda, važiuojame Ukmergės link. Vėl užmaunamas maišas man ant galvos. Ukmergėje mašina sustoja saugumo kieme, nuima maišą man nuo galvos, įveda į vidų, pasodina laiptinėje, liepia nusigręžti į sieną ir laukti.

Laukti ilgai nereikėjo, “palydovas” atėjęs nuvedė pas tardymo skyriaus viršininką Lenskį. Vidury kabineto pastatyta kėdė, liepia sėstis. Lenskis mandagus, pasiūlo cigaretę. Nors rūkau, bet atsisakau. Prabyla: pavardė, vardas, tėvo vardas, gimimo metai, kur gimęs?

- Tai ką, papuolei?
- Nepapuoliau - areštavo, nežinau už ką.
- Sužinosi, ir labai greit. Kur ginklas, kur paslėpei?
- Aš jokio ginklo neturėjau ir neturiu.

Lenskis nusijuokia.

- Pažiūrėsim, dabar sakyk savo slapyvardį.
- Aš jokio slapyvardžio neturiu ir nežinau.
- O kas čia?

Ištraukia voką ir parodo man. VYTIES APYGARDOS VADUI ŽIGAUDUI - ŠTABO RYŠININKUI KLAJŪNUI. Vokas tuščias, supratau, kad rado pas mane, bet kodėl nėra mano parašo? Galvoje tūkstančiai minčių, jos lekia velnišku greičiu: laiškas tas gautas prieš porą dienų ir išsiųstas, bet kodėl ant voko nėra mano parašo, kad rasta pas mane, kaip ant kitų pas mane rastų popierių?

- Čia ne mano, aš nieko nežinau.
- O čia tavo?

Ištraukia antrą ir meta man - Viganto laišką, adresuotą man. Skaitau: skubiai atvykti į ketvirtą, jeigu nerasi, būk septintame. Mano parašas ir rasta pas mane. Aiškinu Lenskiui, kad pasirašinėjau labai daug popierių, gal ir pakišo man provokaciniu būdu

tą voką. Lenskis, matau, iširdęs. Atsistoja, priėjęs paima mane už sprando, kita ranka pakelia smakrą, užverčia galvą.

- Aš tau įrodysiu, bandite, kad esi slapyvardžiu KLAJŪNAS. Gyvas supūsi, jeigu neprisipažinsi. Aš tavęs nemušiu, bet yra priemonių, kurios prakalbins tave. Išveskit!

Pakelia nuo kėdės, rankas už nugaros, nesidairyt. Nuveda laiptais į rūšį, ten dežu-ruojantis smulkiai iškrato, liepia nusirengti iki nuogumo, išpjausto visas sagas, liepia vėl apsirengti. Kelnes jau reikia laikyti rankoje. Maisto, kur įdėjo mama, negražina, sako nieko apie tai nežiną. Tame pačiame koridoriuje atrakina kameros duris, įstumia į vidų. Girdžiu, kaip užpakalyje nutolsta prižiūrėtojo žingsniai ir užtrenktų kameros durų aidas. Į veidą trenkia nepakeliamas dvokas. Apsidairau, prieblandoje įžiūriu dar tris tokius pat nelaiminguosius. Stovi ketveri mediniai narai, vieni iš jų bus mano. Kampe bačka, vadinama paraše, į kurią atliekami visi gamtiniai reikalai, iš jos ir sklinda tas "malonus" kvapelis. Priekyje aukštai grotomis užkaltas langas ir dar iš lentų sukaltas skydas, kad neįeitų į kamerą šviesos ir tu nieko nematytum, kas dedasi lauke. Narai pliki. Atsisėdu ir dairausi aplinkui. Tyliu, tyli ir kaimynai. Pradedu išžiūrėti. Virš durų palubėje užgrotuota dega elektros lemputė. Pradedu atskirti veidus. Greitai atsidaro durys, įmeta į kamerą vatos prikištą čiužinį, antklodę ir kažką panašaus į pagalvę. Viską susikraunu ant man priskirtų narų.

- Tai iš kur būsi? - klausia pagyvenęs žmogelis. - Aš tai nuo Deltuvos.

- Aš tai, - sakau, - nuo Taujėnų.

- O kaipgi pavardė, jeigu nebijai pasakyti?

Pasisakau ir pavardę.

- Tai už ką papuolei?

- Nežinau - paėmė, ir viskas.

Ką aš jam daugiau atsakysiu. Susipažįstu ir su kitais dviem kameros draugais: titi du - gyvi paimti partizanai, vienas, kiek prisimenu, nuo Šešuolių, Povilas Zagreckas, slapyvardžio nebeprisimenu, iš Plieno rinktinės, paėmė užmigdytą vaistais. Antrojo pavardę prisimenu - Šerelis, taip pat iš Plieno rinktinės.

Šerelis vaikšto neramus po kamerą, klausinėja, ar kartais nepažįstu TANKISTO, STIKLO, VIGANTO. Matau, kaip į mane pasižiūri veriančiu žvilgsniu Povilas Zagreckas. Supratau - reikia tylėti. Sakau, jokių stiklų aš nepažįstu. Gal už kokio pusvalandžio Šerelį iš kameros išveda. Povilas mane perspėja, kad būčiau atsargus, nes Šerelį per tankiai veda tardyti ir grįžta visuomet be mėlynių ir parsineša cigarečių. Kažkoks kyla įtarimas. Susipažinti bus laiko užtektinai.

Vakarienė: duryse atsidaro langelis, vadinamas karmuške, paduodami keturi gabalėliai juodos duonos ir keturi aliumininiai puodukai vandens, vadinamo arbata. Valgyti nesinori, bet valgau - reikia priprasti prie kalinio duonos. Po kiek laiko prasidaro karmuškė ir komanda OTBOJ - reiškia, gulti. Kameros draugai perspėja, kad miegant rankas reikia laikyti virš antklodės ir galva turi būti neuždengta, kitaip naktį būsi pakeltas. Tuo greitai įsitikinau.

Miegas neėmė, įvairios mintys lindo į galvą. Kas galėjo išduoti? Ginkluotą mane matė nedaugelis, iš artimų kaimynų tiktai tas pats Mulevičius, kurį sribai paleido iš Mažeikių, ir pusbrolio Broniaus Žižio šeima. Pas Mulevičių pernai buvau užėjęs su partizanais maisto rinkimo reikalu ginkluotas, bet Mulevičius žmogus patikimas, negalėjo išduoti. Pusbrolio šeima nors ir nelabai prijaučia partizanams, bet noriu tikėti, kad išduoti negalėjo. Tūkstančiai minčių... Gal paimtas gyvas kas nors iš partizanų? Mintis nutraukia atidaromos karmušinės bildešys, ir “na bukvu “Ž” padni-maisia”. Išveda į tardymą. Gal kokia antra valanda nakties. Veda ne pas Lenskį, bet į kitą kabinetą. Ten sėdi du uniformuoti čekistai. Liepia sėstis, pasiūlo cigaretę, paklausia, ar buvau užmigęs, kaip įsitaisiau kameroje, ar neskriaudžia kameros draugai. Kalbamės per vertėją, prisistato tardytojas kapitonas Baranovas, vertėjas leitenantas Siniakovas. Baranovas pareiškia, kad jiems apie mane viskas žinoma ir meluoti ar gintis man nėra jokios prasmės. “Mes galim susitarti, žinom, kad turi stiprų ryšį su banditais, to nugincyti tau nepavyks. Siūlome tau: dirbk su mumis, mes tave tuojau paleisim arba sudarysim sąlygas pabėgti. Išeisi į mišką, o iš ten palaikysi ryšį su mumis. Gerai pagalvok, žinok - antraip supūsi kur nors Sibiro lageriuose. Duodu pusvalandį apsigalvoti.” Baranovas kažkur išėina, palieku tiktai su vertėju, tas irgi nieko neklausinėja.

Po kiek laiko grįžta Baranovas, su vertėju persimeta keliais rusiškais žodžiais, kurių aš nesuprantu.

- Tai kaip, apsigalvojai? - prabyla Baranovas.

- Man nėra ko galvoti, aš nieko nežinau ir su jokiais banditais ryšio neturiu.

- Blogai, prisipažinti reikės, tam mes turim priemonių, nuo kurių prabyla ne tokie kaip tu, ir ilgai laukti mes nelinkę. Dabar pasakyk, kur VIGANTO bunkeris ir kiek jame yra banditų ir kuo ginkluoti?

- Aš jums dar kartą sakau, kad nei Viganto, nei su juo vaikščiojančių banditų, nei jų bunkerio nežinau.

Baranovas atsistoja, prieina prie manęs, paima už krūtų, pakelia nuo kėdės, spiria koja į paširdžius. Nuvirstu į kampą kartu su kėde. Prieina Siniakovas, pakelia, paima už plaukų ir trenkia galvą į sieną. “Bandite, pas mus kalbama šitaip. Išvest!” Ateina palydovas ir pagal komandą “rankas už nugaros” vėl nuveda į kamerą. Akyse nuo sutrenkimo žaižaruoja kibirkštys. Susirengiu ir atsigulu. Rytą pro langelį paduoda plaukams kirpti mašinėlę ir liepia nukirpti man plaukus. Šitą ginklą patiki Povilui, tas dar paklausia, kurį, prižiūrėtojas parodo į mane: šitam kasas. Deltuviškį dar palieka su plaukais. Ką gi, priimu pirmuosius šventinimus. Matyt, nusprendė, kad iš manęs šnipo nebus.

Povilas su jam patikėtu darbu susidoroja greit, man pirmieji šventinimai atlikti, galiu skaitytis pilnateisiu kaliniu. Paduoda per langelį po gabaliuką duonos ir po puodelį arbatos. Prieš tai, tiesa, dar išnešti “parašę”, nusiprausti ir, jeigu kam reikia, atlikti gamtinius reikalus.

Atsidaro kameros durys, visiems rankas už nugaros ir bėgte į kiemą. Ten aptverta aukšta medine tvora pasivaikščiojimo aikštelė. Visi rankas užpakaly ir viens paskui kitą ratu aptvaro pakraščiu. Matau bažnytėlės bokšto viršų, kryžius nugriautas, varnos karkia bokšto viršuje, jos laisvos. Po kokių dešimties minučių vėl visus į kamerą. Pasivaikščiojimas baigtas, vėl “laisvi arai”.

Tą pačią dieną iškviečia ir deltuviškį su daiktais, kur - ar į laisvę, ar į kitą kamerą, nežinia. Liekam kameroje trys, mušam ant sienų blakes, kurių čia milijonai, naktimis pikiruoja kaip bombonešiai.

Dieną čia atsigulti nevalia, gali vaikščioti arba sėdėti ant narų, nesvarbu, kad tu visą naktį buvai be miego tardyme, režimas lieka režimu. Rūkyti kameroj duoda, tik negali turėti degtukų - ugnį prižiūrėtojas paduoda kas valandą per langelį su žvake.

Baigėsi antra nelaisvės diena, o kiek jų priekyje, žino tik vienas Dievas. Kas dabar namuose? Motina ašarose, žinau, visi pasimetę. Ką galvoja Vigantas, kur jis dabar? Sužinojo, be abejo, tuojau, susitikimo vieta buvo paskirta apie pora kilometrų nuo namų ir apie mano areštą sužinojo tuojau pat. Skuba perdislokuoti stovyklą, pranešti apie mano areštą apygardos vadui, ten irgi visos ryšių sistemos keitimas: kas žino, ar išlaikysiu, ar neišduosiu. Kas suras spausdinimo mašinėlę ir atspausdintus dokumentus? Apie jų buvimo vietą žinau tiktai aš vienas.

Naktį, tik spėjus užmigti, trinkteli durų sklendės, ir vėl “na bukvu “Ž”. Veda vėl į tą patį kabinetą, tas pats Baranovas su Siniakovu. Liepia sėstis, paklausia, ar niekuo nesiskundžiu, ar gaunu maisto davinį.

- Ką duodat, gaunu viską.

- Kada paskutinį kartą buvai susitikęs su banditais?

- Išvakarėse prieš mano areštą, - nežinau, kaip man išsprūdo.

- Kiek jų ir kokie jie buvo?

- Aš jų neskaičiavau, gal dešimt, gal daugiau...

- Kada pradėjai dirbti banditų ryšininku?

- Jokiu aš ryšininku nedirbau.

- Dirbai, mes tau tuojau įrodysim, mes seniai tave sekam ir turim užtektinai tam įrodymų, laiškai, rasti pas tave, užtektinai įrodo tavo ryšius. Taip, Klajūne, būsi atviresnis - mažiau gausi į kailį.

Pro duris įeina dar vienas, laikydamas rankoje guminę lazda, ir staiga priėjęs kerta man per pečius, nustumia nuo kėdės, spiria koja, parmeta ant grindų, apspardo, pakelia, priveda prie durų, praveria, įkiša pirštus tarp durų vyrų vietoje ir pradeda verti duris. Pajuntu velnišką skausmą, pradėdu rėkti. Duris praveria, ištraukiu ranką.

- Tai vot - čia tik susipažinimui; dabar sėsk ir apsigalvok.

Sėdžiu, daugiau nieko neklausinėja. Prasėdžiu beveik iki ryto. Tardytojas rašo, pasikiau paduoda man pasirašyti, vertėjas išverčia, kas parašyta. Pakviečia palydovą ir išveda į kamerą.

Kameros draugus randu miegančius. Juos šianakt tardė, ar leido pamiegoti, nežinau. Pirštai sutinę, velniškai skauda. Suplėšau marškinius, prieinu prie durų, baladoju, atsidaro "karmuškė".

- Čevo chočiš?

Rodau sutinusius pirštus ir paduodu atplėštą nuo marškinių skudurą, rodydamas, kad reikia suvilgyti vandeniu, ir aš jį uždėsiu ant rankos. Apsidairo po koridorių, nuėjęs atneša sumirkytą ir paduoda. Apsivynioju ranką, skausmas šiek tiek atlėgsta, užmiegu. Atbundu nuo skausmo ar nuo "padjom". Vėl bėgte į lauką, rankos už nugaros, vėl pagal aptvaro sieną, vėl tas pats bažnytėlės bokštas, tos pačios krankiančios varnos ir tas pats skausmas.

Priekyje žiūrėdamas į draugų pakaušius, matau, kokie jų baisūs paausiai - pagal ausis geltonai žalia oda. Negi ir mano tas pats? Gal dar nespėjo...

Pasivaikščiojimas baigtas, visi į vidų, vėl išnešti parašę, tualetas, kameroje tie patys pusryčiai - vanduo su juoda duona.

Ketvirta para nemigo, vaikštai po kamerą kaip girtas, sunkiai vystosi mintis, bet mintyse dirbti reikia. Visgi kas galėjo išduoti? Dirsytė Stasė, Žibutė, areštuota beveik metai, būtų ir mane areštavę anksčiau, jeigu būtų išdavus. Gal pas ką nors iš žuvusių partizanų surado kokius nors ryšius? Kas duos atsakymą...

Kas namuose, kaip tėvai, broliai, ar jie neareštuoti? Jie žinojo, kad dirbu pogrindyje, bet jokių ryšio kanalų nežinojo. Lauksiu, matysiu, kas bus toliau. Ryšį su partizanis prisipažinti reikia vis tiek, bet kaip išvengti baisiausio - išdavystės? Kentėsiu. Užmuš - tegu užmuša, bet mirsiu ne išdaviku. Viską prisiimsiu sau. Mano kameros draugas Povilas patarė tik nekeisti pirmų tardyme duotų prisipažinimų.

Kameroje vaikštome visi paskendę savuose apmąstymuose. Velniškai skauda pirštus, bet judinti galiu, kaulai gal nesulaužyti. Trauk jį velniai, sulaužys - matau dar ne tą, bandysiu iškentėti.

Pietums duoda kažkokios košės. Tarp kitko, saugumas maistą kaliniams imdavo iš restorano pagal specialią receptūrą, nes savo virtuvės neturėjo. Maistu labai skūstis negalima buvo, bet ar maistas rūpėjo?

Kita naktis - vėl tardymas, vėl tie patys klausimai: su kuo palaikėi ryšį, kur ginklas?

- Jokio ginklo aš neturiu, o ryšį palaikiau.

Vertėjas Siniakovas, atsisėdęs prieš mane ant stalo, retkarčiais, nesitėpdamas rankų, kojomis apdaužo antausius.

- Su kokiais banditais palaikėi ryšį, pas ką susitikdavai? Kur apygardos vado bunkeris? Kur kiti jų bunkeriai?

- Nežinau, man niekas jų nerodė, susitikdavau nurodytose vietose, nurodymus gaudavau slaptavietėse - įvairiose vietose.

- Kur buvo slaptavietės?

- Akmenų krūvose, laukuose, miške keltuose, - pasakoju tas vietas, kurias žinau, nes gali tekti parodyti, jeigu veš.

Prasėdžiu vėl iki paryčių, šiandien mušti daug negaunu. Paduoda pasirašyti tardymo protokolą, ir atgal į kamara.

Kameroje dienos slenka monotoniškai, kiekvienas paskendęs savose mintyse arba glostom iš tardymo atsineštas mėlynės. Šerelį tankiai iškviečia ir dienos metu, grįžta be mėlynių. Baisu įtarti žmogų, bet?.. Tuo pačiu laiku buvo areštuota ir ryšininkė Šerelienė, taip pat priklausiusi Plieno rinktinei. Dabar, rašydamas šias eilutes, dar galvoju susirasti ją, nes žinau, kad gyvena kažkur Ukmergėje.

Keletą dienų į tardymą neveda - gal renka žinias, gal leido apsigalvoti, nežinau. Gavau iš namų siuntinuką, truputį maisto, truputį rūkalų. Papirosai nulaužtom gilzėm, paliktas tik tabakas, sviestas ir lašiniai supjaustyti gabaliukais, ieškota laiškelių. Siuntinuką dalinuosi su draugais. Povilui išmušti dantys, valgyti sunkiai gali, bet šiaip taip vaišinamės. Jau kelintą dieną miegu ramiai - į tardymus nebevaru, truputį atsi gaunu, galiu jau sukoncentruoti mintis, bet galvoju, kad tai tylą prieš audrą.

Neapsirikau. Vieną vakarą išveda laukan, veda per kiemą į medinę pašiūrę, apkaltą lentomis, atidaro duris, įstumia į vidų. Prieblandoje matau tris numestus lavonus. Atvedęs mane Baranovas prožektorium apšviečia veidus, liepia prieiti artyn.

- Ar pažįsti?

- Nepažįstu, matau, kad partizanai.

- Banditai, ne partizanai, - pataiso mane kažkoks sribas.

- Tai vot, iki ryto turėsi laiko atpažinti, kitaip rytoj būsi toje pačioje duobėje su jais.

Uždeda antrankius, kokių keturių metrų virve pririša prie stulpo, trenkia automato buože per sprandą. Nugriūnu tarp lavonų. Praeina kažkiek laiko be sąmonės. Atsi gaunu šalčio krečiamas, atsistuju. Veidas kažkoks glitus - pakeliu surištas rankas, apsišluostau, pajuntu, kad veidas visas kruvinas, tik nežinau, ar nuo lavonų, ar nuo buožės smūgio. Pro lentų plyšius veržiasi mėnulio šviesa, joje matau, kad ir rankos kruvinos. Nežmoniškai šalta: jau spalio pabaiga, o aš tik su švarkeliu. Bandau surėkti, bet lauke stovintis sargybinis surinka "malčiatj, streliatj budu", girdžiu, kaip suklega užvedamo automato užraktas. Šokinėju vietoje, darau pritūpimus, kad tik nors kiek sušilčiau. Taip iki ryto.

Rytą ateina Baranovas, Siniakovas ir dar keli sribai, atriša mane nuo stulpo, nuima antrankius.

- Tai dabar šaudysit? Šaudykit su antrankiais, nesiginsiu.

- Tu mums dar reikalingas gyvas, sušaudyti suspėsime. Tai kaip, nepažinai?

- Nepažinau.

- Apsieisim ir be tavęs, marš į kamara.

Užveda į tualetą. Leido nusiprausti, prižiūrėtojai pasakė, kad leistų pamiegoti. Žiūriu, kamera tuščia, likimo draugai kažkur išvesti. Atsigulu, bet gulėti ilgai netenka: "Padjom, s vieščiama!" Išveda į kitą kamara, kur surandu ir anksčiau išvestus draugus. Sėdim jau kampinėje kameroje, pro kurios langus matyti mažas kraštelis šaligatvio, einančio pagal patį pastatą, matosi praeinančiųjų kojos.

Naktį vėl išveda tardyti, vėl tas pats: su kuo draugauji? kas žino tavo ryšius su banditais? kuo ginkluoti, kokiomis grupėmis vaikšto?

- Vaikšto, - sakau, - įvairiomis grupėmis, po vieną ar po du nevaikšto, o ginkluoti automatiniais ginklais.

- Kiek jūsų apylinkėse bastosi jų?

- Nežinau, aš jų neskaičiavau ir man nebuvo reikalo žinoti.

- Stok prie sienos!

Atsistoju prie sienos į kamą. Baranovas išsiima iš stalčiaus pistoletą, įdeda šovinį į lizdą.

- Ščitaju do trioč, tu mums jau neberekalingas, čia su tavim terliotis užtenka.

Trenkia šūvis, veidą apipila dulkės. Skausmo nejaučiu. Negi jau viskas?

Girdžiu, kaip už sienos klykia moteris, į kabinetą įbėga du čekistai. "Kas čia?" Baranovas parodo į mane. Pribėgę pradeda daužyti per veidą, parmeta ant grindų, spardo. Sąmonė atsijungia. Atsigaunu velkamas už rankų laiptais žemyn. Įvilkta į kamerą palieka ant grindų gulėti. Kameros draugai padeda atsikelti, paguldo ant narų.

Nežinau, kur neskauda. Skauda visur - ir galva, ir visas kūnas. Kam gyventi? kam kankintis? nušautų ar užmuštų, būčiau laimingas, numirčiau, Tėvyne, už tave.

Kelias dienas nėveda į tardymą, veidas, jaučiu, sutinęs, kameros draugai sako - mėlynas. Išveda iš mūsų kameros su daiktais Šerelį, liekam dviese su Povilu. Povilą irgi rečiau šaukia naktimis, žodžiu, poilsis.

Vieną dieną išveda mane pas Lenskį.

- Atvažiavo tavo motina, ar nori pasimatyti, duosim atskirą kambarį, netrukdysim.

- Nenoriu, kokį pamatys mane motina, kam jai dar didesnis skausmas, negi to dar mažai? Be to, be priežiūros nepaliksit, bus pažadėtam kambaryje įtaisyti mikrofonai ("kalbėkit atvirai, mes pasiklausysim"). Ne, - sakau, - toksai jūsų išglostytas motinai pasirodyti aš negaliu.

- Kaip nori, motinai pasakysiu, kad su ja pasimatyti nenori.

- Sakykit, kaip norit, man vis tiek.

Parveda vėl į kamerą.

Žinau, motinai didžiulis skausmas, ar supras mane? Gaunu po kokios valandos siuntinuką. Atiduodu savo suplėšytus kruvinus baltinius - jeigu atiduos motinai, kad žinotų, kodėl atsisakiau pasimatymo, bet ar atiduos, nebuvau tikras (grįžęs sužinojau, kad vis dėlto atidavė). Kameroje gaudom blakes, bandom jas surikiuoti į būrius, ką darysi iš nuobodumo. Apšepę barzdomis. Barzdai nusiskusti yra tiktai viena priemonė, žirkklės. Gaunam iš prižiūrėtojo žirkles ir bandome "skustis". Povilas atsigula aukštelninkas, aš paimu žirkles ir pradėdu skutimosi operaciją. Suimi pirštais odą ir žirkklėmis nukerpi kelis plaukus. Taip po gabalėlį pirmyn, pusdienis, ir barzdos nėra, gulk kitas. Sako, kad šuo kariamas pripranta, o žmogus - tuo labiau.

Gal po kokių keturių parų - įsakymas palikti daiktus. Išveda į kitą kamerą, po laiptais. Du gultai, žema, vaikščioti galima tik susilenkus. Naktį prasideda karas su žiur-

kėmis. Atsigult ir nebandyk: lipa per galvas. Taip naktis ir praeina kariaujant; gerai, kad dar dviese - smagiau. Rytojaus dieną sugražina vėl į savo kamerą. Kameroje išvartyti daiktai: naktį buvusi krata. Tardyti jau kuris laikas nebešaukia, nei manęs, nei mano kameros draugo. Kasdieninė kalėjimo tvarka: rytą bėgti užtvare, išnešti parašę, ir vėl keli kvadratiniai metrai kameros, trys žingsniai pirmyn, trys atgal. Bandau prisiminti morzės abėcėlę, atmintyje atkuriu raidyną, bandau susisiekti su kitomis kameromis, šiaip taip pavyksta. Pasisemiu daugiau morzės mokslo žinių, jau gyventi galima.

Iš laisvės jokių žinių neturim, jeigu gauni maisto ar rūbus, viską randi išmaišyta, drabužių ir siūlės išnarstytos. Nuo pasaulio atitverti aklina! Naktį, kada prasideda tardymai, rakinamų kamerų durų žvangėjimas, tardomųjų riksmas, lauki - gal vėl iššauks ištroškę kraujo budeliai. Kažkaip neįnoriomis prabėga taip, rodosi, netolima praeitis, tie kartu su partizanais išvaikščioti takeliai. Atrodo, kad už vieną laisvės minutę atiduotum visą gyvenimą. Geriau būtų sušaudę toje daržinėje, šiandieną jau būčiau gulėjęs su tais trim bendroje duobėje. Bet, matyt, budeliams reikia mano kančių, bet ne mano mirties. Žinau, kad namuose mano gyvo laidotuvės, partizanų gretose vėl sumaištis - ar išlaikys, ar neišduos? gali vėl pasipilti areštų banga - juk jiems buvo aišku, kad žinau labai daug paslapčių ir žmonių, kurie jas nešioja.

Apgijo žaizdos, baigia išnykti ir mėlynės. Jau ir gruodžio vidurys. Staiga vieną dieną atsidaro kameros durys, "na bukvu "Ž" išveda į Lenskio kabinetą. Sėdi kariškis - generolo laipsnis. Liepia sėstis, mandagiai prisistato: PABALTĪJO KARINĖS APY-GARDOS GENERALINIS PROKURORAS. Paklausia, kaip jaučiuosi, kuo nusiskundžiu, kaip maitina?

- Ką gi, - sakau, - ar gerai, ar blogai, į laisvę vis tiek nepaleisit.

- O ką tu žinai, gal ir paleisim. Suradom tavo namuose bunkerį, o tu neprisipažinai.

- Gal ir suradot, aš čia jau trys mėnesiai, per tą laiką ten galėjo atsirasti ir dešimt bunkerių, aš ką žinojau, viską pasakiau.

Į kabinetą ateina Lenskis ir Baranovas, žodžiu, susirenka visas elites. Krynis, prokuroras, pareiškia, kad tardymas baigtas ir man reikės pasirašyti tardymo baigties 206-tą straipsnį. Vertėjas šiuo kartu pats Lenskis. Prokuroras pareiškia, kad kaltinamas pagal 58-Ia straipsnį - reiškia, tarybinės tėvynės išdavimas, antras 58-10 antra dalis, antitarybinė agitacija, surišta su ginkluotu pogrindžiu, ir 58-II - dalyvavimas ginkluotame pogrindyje. Teismas pareišk, pagal kokį straipsnį būsiu nuteistas. Atliekama bylos užbaigimo procedūra. Parodomas man atimtų iš manęs daiktų aktas, atseit, daiktus, kuriuos bus galima laikyti kalėjime, gražins.

Parveda vėl į tą pačią kamerą, pasigiriu Povilui, kad jau byla baigta, pasirašiau 206, dabar tik laukti reikia teismo.

Dienos bėga gana lėtai, artėja jau ir Kalėdos. Iš namų gaunu dar vieną kalėdinį siuntinuką, jame mamos iškepti šližikai, bet ir tie saugumiečių supjaustyti. Gaunu šiltesnius apatinius rūbus, pirštines, šiltas kojines. Žodžiu, kelionei į Šiaurę paruoštas.

Prabėga nedaug dienų ir gruodžio 24-tos rytą, per Kūčias, “na bukvu “Ž” su veščiami.” Išveda laukan, ten jau laukia sunkvežimis su palyda, vėl uždedami antrankiai, patiesta truputį šiaudų. Atveda dar vieną mano likimo draugą, susodina taip, kad būtų suremtos nugaros. Susėda keturi palydovai su šunim, ir pajudam iš Ukmergės. Persėja, kad kalbėtis draudžiama, kitaip šaus.

- Šaudykit, jeigu taip norit, man vis tiek.

Mintys nuskrieja į namus. Ten ruošiasi šv. Kalėdų šventėm, be abejo, prisimena ir mane, o man prasideda kelionė į nežinią. Važiuojam Vilniaus link. Kelionėje nuobodžiauti netenka, mus lydintys sribukai gana linksmi, žada ir mušt, ir šaudyt, bet nei vieno, nei kito nedaro.

Štai ir Lukiškės. Būdami Ukmergės saugumo rūsyje, tankiai kalbėdavom apie tą kalėjimą: vis tiek ten gal bus šiek tiek laisviau, nebus tardymų, daužymų, to baisaus teroro. Įvažiuojam pro didžiulius metalinius vartus, nuima antrankius, komanda išlipti.

Lukiškių duona

Vėl viskas iš naujo: pavardė, vardas, tėvo vardas, gimimo metai, koku straipsniu kaltinamas. Nuveda, kaip paskui sužinojau, į antrą korpusą, kur kalinami vien politiniai. Viską smulkiai iškrato ir į kamerą.

Kamera jau ne vienutė, daug didesnė, randu ten sukištų gal apie penkiolika žmonių. Čia jau gaunu čiužinį, antklodę ir pagalvę. Žodžiu, komfortas. Narai dviaukščiai, į kaimynystę pasikviečia mane kokių keturiadešimties metų žmogelis - vėliau susipažinus paaiškėja, kad tai kunigas Baltrumonaitis, su kuriuo teko ilgesnį laiką bendrauti. Tai labai iškilios sielos žmogus, tikro žemaitiško charakterio. Avėjo žemaitiškomis klumpėmis (ir kuomet išvedė jį į kitą kamerą, žinodavom, kad kalėjimo koridorium eina Baltrumonaitis).

Vakare suruošiam kuklų Kūčių stalą, sukalbame maldą, kunigas Baltrumonaitis sulaužęs padalina po duonos gabalėlį. Valgom dalindamiesi prisiminimais iš laisvės. Visi gerai žinom, kad namiškiai, susėdę prie Kūčių stalo, pastato tuščią lėkštę ir mūsų daliai. Po Kūčių vakarienės tuojau komada OTBOJ. Poilsis neilgai trunka: SABIRAISE V BANIU. Visus išvaro į koridorių, surikiuoja rankom už nugaros, ir pirmyn. Pirtis pirmame korpuse, įrengta gana įdomiai: pirmame kambaryje nusirengiama ir rūbai paliekami išgarinimui, visi suvaromi į antrą kambarį, vadinamąją pirtį. Tiesa, prieš tai, nusirengimo kambaryje, atliekama vadinamoji SANABRABOTKA - nuskutami plaukai nuo visų griešnų vietų, kur tik jie augtų. Tą darbą atlieka vyrams moteris, moterims vyrai. Tokia jau tarybinė moralė. Antrame kambaryje - vadinamieji dušai. Čia į saują įpila skysto muilo, juo išsiteplioji ir lendi po dušu. Po kokių dešimties minučių pervaro į kitą kambarį, o į pirmą suvaro naują kamerą. Tarp tų vadinamų dušų duryse yra akutė stebėti, kas dedasi kaimyninėje pirtyje, jeigu, žinoma, nebijai

karcerio. Iš antrojo kambario perveda į apsirengimo patalpą, kur jau gauni išgarintus rūbus, apsirengi ir atgal į kambarį. Pirties procedūra vyksta visą parą, taip žiedu ir eina: varo politinius naktį, o kriminalinius - dieną.

Šv. Kalėdos praena kaip ir kalėjime, visi paskendę savose mintyse, savuose prisiminimuose. Esame susirinkę iš įvairių Lietuvos vietų. Daugiausia laiko praleidžiu su kunigu Baltrumonaičiu, gulim abu greta, ant viršutinių narų, jaučiu jo tėvišką paramą man, tiek moralinę, tiek materialinę. Kaip kunigas, gauna iš parapijiečių daug siuntinių, bet niekuomet jų nesuvalgydavo vienas, viską išdalindavo savo kameros draugams.

Labai pagilinau morzės žinias - dabar jau laisvai galiu kalti ir priimti gaunamus iš kitų kamerų signalus, nors tai kvėpėdavo keliomis paromis karcerio. Bandydavom suruošti net koncertus. Paimi aliumininį puoduką, dugnu pridėdi prie radiatoriaus vamzdžio ir dainuoji arba kalbi, o klausaisi pridėjęs atbulai. Lukiškių kalėjimo sienos labai laidžios morzės garsams, jeigu kandikliu kaukšteli į sieną stipriau, tai girdisi per dvi kameras.

Lieka išmokti dar vieną bendravimo priemonę - pokalbį rankų kalba, kada išvaro pasivaikščioti į tam reikalui aptvertas aukšta mūrine siena aikšteles, kurios viena nuo kitos atitvertos kokių dviejų metrų mūrine tvora. Iš čia matyti pirmo korpuso langai, pro juos ir pamatai rankų pokalbį. Nors ir čia didelė rizika, bet pokalbiai vyksta, nors daugiausia baigiasi karceriu. Karcerį išmėginau ir aš, bet apie tai vėliau.

Į mūsų kamerą atvaro iš Alytaus keletą partizanų, vienam iš jų per kautynes kulka pataikiusi į kaktą ir išėjusi per sprandą, žemiau smegenų, nutraukti tik regėjimo nervai, jį globoja, peni ir vedžioja kartu paimti jo kovos draugai.

Taip praslenka šv. Kalėdos, ateina ir Naujieji metai. Kalėjimo tvarka ta pati, mais-tas - pašvinkusi žuvis, sriuba su tokiais pat pašvinkusiais kopūstais, perlinė košė ir vanduo. Duonos parai gaunam tris šimtus gramų, kas dešimt parų pirtis. Iš duonos pasidarom šachmatus, per kratą atima, darom vėl naujus, taip ir tęsiasi dvikova.

Apie sausio vidurį iškviečia mane pas režimo viršininką. Ten sėdi dar kažkoks pareigūnas. Pasirodo, aš jau nuteistas: paskaito OSOBOJE SOVEŠČIANIJA teismo nuosprendį - esu nubaustas pagal 58-10 antrą dalį TRUDOVICH ISPRAVITELNICH LAGEREI dešimčiai metų.

Vėl nauja kamera, vėl nauji draugai. Kamera mažytė, randu du likimo draugus, vienas - kunigas nuo biržų Jankauskas kokių keturiasdešimties metų, antras čigonas, turbūt kriminalinis. Gaunu gultą apatiniuose naruose, susipažįstu. Čigonas kaip ir čigonas, gal ir per daug plepus, o kunigas Jankauskas daugiau užsidařęs, į gilesnius pokalbius nelinkęs įsitraukti. Morze susisiekiu su gretima kamera, užsimezga pokalbis, ten sėdi keturios moterys. Iš antros pusės kamera neatsako, turbūt nėra morzės žinovių. Kunigas Jankauskas pralinksėja, pasiūlo pasikeisti vietomis, nes prie jo gulto kalbanti kamera. Pasikeičiam - jau linksčiau - užsimezga pokalbiai - iš karto dalykiški, vėliau pereina į susipažinimą. Pasirodo, ta mergaitė vilnietė, studentė, paimta iš

instituto, jau nuteista dešimčiai metų, laukia etapo. Jų kameroje sėdi keturios moterys, visos po teismo. Mano kameros draugai pralinksėja, turim šokių tokių ryšį su mažyčiu pasauliu.

Dieną kalbėti rizikinga, gali pakliūti. Naktį rankos po antklode ir kali morzę, prižiūrėtojams labai sunku nustatyti, iš kurios kameros sklinda morzės garsai. Jau užsi-
mezga šioks toks ir meilės romanėlis, iškalbam iki pusiaunakčių.

Pritrūkstame rūkalų, pasiskundžiu savo Birutei. Kitą dieną pasivaikščiojimo aikštelėje per tvorą perlekia į nosinę suvyniotas siuntinukas, laimei, prižiūrėtojų nepastebėtas. Parsinešam į kamerą, išvyniojam - tabakas, valio! Iškart kalu per sieną - dėkoju Birutei. Vėl bėda, baigėsi rūkymo popierius, ardom čigono kepurės popierinį "kazirką", plėšom po pluoštelį ir pešam dūmą.

Greitai gaunu iš namų siuntinuką, jame lašinukų, tabako, odiniai batai ir kailiniai. Jau ir namai ruošia mane į šiaurę. Deja, šis siuntinukas Lietuvoje buvo man paskutinis.

Išsikalbu su čigonu, kaip jis pakliuvo už politiką.

- Paprastai, pane. Važiavau su arkliuku į kaimą, prie Alytaus, pakelyje sustabdė partizanai, juos vežiau, užpuolė garnizonas, pradėjo šaudyti, partizanai pasitraukė, man nušovė arklį, o mane paėmė, va, ir nuteisė dešimčiai metų.

Ką gi, būna ir čigonų patriotų.

Dienos bėga po senovei, kaip toj dainoj: už grotų plieninių gyvenimas eina, tik jis nebe tas, nebe tas. Morze draugauju su Birute, jos kažkokiu būdu gauna daugiau žinių iš laisvės, ir mažytė žinutė už grotų didelis dalykas. Abudu sukam galvas, kaip surengti pasimatymą. Išėitis tik viena - tik pirtyje, kai vienas būsim vienoje dušų kameroje, kitas antroje, labai rizikuojant per akutę duryse, kurios skiria kameras, galima pasimatyti. Sutarėm, jeigu jų kamerą išves pirmą, duos žinoti man, jeigu pirma mano, duosiu žinią aš.

Praslinkus keliom dienom, girdžiu Birutės signalą: "Mus išveda į pirtį". Gal praėjus dešimčiai minučių ir mūsų kamerą pakelia į pirtį. Dabar jau žinau, kad mano Birutė gretimoje dušų kameroje. Čigonui liepiu užstoti durų vilkelį nuo nusirengimo kambario, aš baladoju į kaimyninio dušo duris ir žiūriu per durų akutę, kada pamatysiu savo Birutę. Staiga man už nugaros prižiūrėtojas nutraukia mano pradėtą pasimatymą, išsivaro iš pirties, liepia apsirengti, prisistato režimo viršininkas, gydytojas patikrina pulsą ir išrašo dešimt parų karcerio. Klausiu, už ką? "Už ryšį su gretima kamera."

Karceriai pirmame korpuse rūsyje. Čia dar kartą patikrina sveikatą, nurengia iki apatinių rūbų ir - į karcerį. Karceriai šalia mirtininkų kamerų. Atidaro duris, įstumia į vidų, durys trinkteli už nugaros, būk laimingas. Kamera kokių keturių kvadratinų metrų, grindys betoninės, kampe parašė gamtos reikalams, palei sieną eina kokių dešimties centimetrų storio vos šiltas šildymo vamzdis. Sausis, lauke apie 20 šalčio, jaučiu, kaip stingsta sąnariai, o priekyje dar dešimt parų. Kaip reikės iškentėti, nežinau.

Iš kitų kamerų girdėti riksmas, plūdimasis - požeminis Lukiškių pragaras. Vakare apie dešimtą valandą atidaro kameros duris, komanda pasiimti gultą. Gultas - medinis skydas apie metro dvidešimt centimetrų ilgio, pusės metro pločio, galvai padėti padarytas šioks toks paaukštinimas. Tą dangtį įsineši į kamerą, pasiguldai ant grindų ir be jokios patalynės po komandos OTBOJ privalai gulėti. Atsiguli, gultas iki pakinklių, nei pasikloti, nei užsikloti negauni, šalta, guli susirietęs ir klausaisi, kada prižiūrėtojas nukaukši toliau nuo tavo durų, šoki ir pradedi daryti apšilimo pratimus, išgirsti atkaukšint prižiūrėtojo žingsnius, krenti ant gulto ir vėl guli, taip visą naktį. Maistas - rytą puodelis karšto vandens ir 200 gramų duonos, pietums tas pats daviny, vakare tik vanduo, į antrą dieną gauni lėkštę sriubos. Iš gretimų kamerų girdisi prakeikimai ir verksmai, į kelintą parą nieko jau nebėsinori, nei galvoti, nei gyventi, pasidarai žmogus kažkoks medinis, bejausmis.

Po dešimties parų išleidžia, atiduoda rūbus, išveda į lauką. Jaučiu, kaip pradeda svaigti galva, kažkuriam laikui netenku sąmonės. Atsigaunu jau savame antrame korpuse vedamas už pažastų dviejų prižiūrėtojų. Įgrūda į tą pačią kamerą, tik jau tuščia, čigono nebėra. Ateina gydytojas, patikrina pulsą, leidžia gulėti. Kiek gulėjau, nežinau, pabudino daužymas į duris. Prižiūrėtojas sako, kad išgulėjau visą parą.

Pasirodo, ir tarybiniam kalėjime šiočia tokia tvarka yra: gražina man po mano karcerinio arešto jau be manęs paimtus mano daiktus, tarp jų randu dar ir lašinių gabalėlį, žiauberę apipelijusios duonos ir rūkalų - aš jaučiuosi patenkintas. Iš karcerio atsidūręs kameroje jautiesi vos ne kaip laisvėje. Po kokio pusvalandžio gaunu pietus - čia jau ir pietūs panašesni į pietus. Supuvusios žuvies galva, plaukiojanti tokių pat kopūstų jovale, gabalėlis duonos ir keletas šaukštų perlinės košės - jau aš galiu gyventi, badu nebemirsiu. Pavalgęs pasivaišinu papiroso dūmu, galva apsvaigsta, kamera pradeda suktis: nenuostabu - dešimt parų nerūkia.

Bandau susisiekti su kaimyninėmis kameromis, bet nei viena, nei antra neatsako, jaučiu, kad kameroje žmonių esama, bet gal nesupranta morzės ir į mano šaukinius nėra kam atsakyti. Bandau per radiatoriaus vamzdį prisišaukti tolimesnes kameras, pavyksta; atsiliepia vyrų kamera, bet pažįstamų nerandu. Vakare atveda senuką kunigą Pėstininką, berods, kažkur nuo Šiaulių, irgi po teismo, gavęs taipogi už antitarybinę veiklą dešimt metų lagerio ir penkerius tremties. Su savim atsivelka didžiulį maišą su daiktais - kunigų parapijiečiai neskriaudžia: ir šiltų drabužių, ir maisto sočiai. Žinoma, man, alkanam, didžiulė laimė. Kunigas Pėstininkas mane vaišina, bet ir perspėja, kad būčiau atsargus, nes po tokio badavimo galiu susirgti. Mano kameros bičiulis daugiausia pasinėręs maldose, mažai kalbus, sakosi pakliuvęs už pamokslą. Pažįsta kunigą Baltrumonaitį, bet, pagal jo pasakojimą, jis jau išsiųstas į šiaurę.

Pasivaikščiojimo metu susipažįstu dar su viena mergina iš pirmo korpuso, jinai kažkur nuo Biržų, taip pat vardu Birutė, slapyvardžiu Dulakė. Susipažinimas vyksta rankų kalba, ką jau neblogai įvaldžiau. Paskiau su ja teko susitikti persiuntimo punkte VECH-VISLENSKE. Jos likimas buvo tragiškas: žuvo 1954-tų metų pavasarį plukdant mišką - užgriuvo štabelis.

Basakojė vaikystė

Nelaisvėje ateina tokios minutės, kada mintimis sugrįžti į praeitį. Tartum kino filme prabėga tau visas gyvenimas prieš akis. Rodos, dar taip neseniai prabėgo basakojė vaikystė, atmintyje iškyla vaikystėje išbėgioti takeliai, išbraidytos rasotos pievos.

Mano senelis kilęs nuo Ukmergės, iš Mikailiškių kaimo. Neprisimenu, kuriais metais su to paties Mikailiškių kaimo gyventoju Šiaučiuokėnu iš Taujėnų dvaro savininko Radvilos nusipirko palivarką, kur ir aš išvydau šį pasaulį. Prisimenu gerai dar gimtąją kaimo pirkia, prie jos kieme palinkusią obelį, kur buvo mano mėgstamiausia žaidimų vieta. Augome šeimoje trys vaikai: vyriausias brolis Anicetas, paskui Antanas ir galiausiai aš, Stasys. Turėjau dar ir tris seseris, bet jos mirė man dar negimus. Dabar, kada rašau šias eilutes, tiek tėvai, tiek broliai jau amžinam poilsiui atsigulę Taujėnų apylinkės Užupušių kapinėse. Vaikystėje teko patirti ir piemens dalią, su kitais kaimo vaikais teko ganyti bandą. Ten dideliuose kaimo krūmuose, būdavo, ir žaisdavome, ir pešdavomės, bet tai buvo šviesiausias vaikystės dienos. 1936 metais pradėjau lankyti Taujėnų pradžios mokyklą. Iš tų laikų prisimenu savo pirmąjį mokytoją Julijų Petkevičių - tai buvo žmogus ir mokytojas iš didžiosios raidės. Jis turėjo didelį autoritetą ne tik tarp mokinių, bet ir visuomenėje. 1941-ais metais jis su šeima buvo ištremtas į Sibirą, koks jo tolimesnis likimas, nežinau.

1938 metais, kaip ir visą Lietuvą, taip ir mūsų kaimą palietė žemės reforma. Kaime liko neišsikėlę tik dvi sodybos, kiti išsikirstė į vienkiemius. Tuo laiku vyriausias brolis Anicetas jau buvo vedęs, bet trobas naujoje vietoje statėmės kartu, todėl tėvas su juo buvo užsiėmę daugiau statybomis, man, kaip jauniausiam, teko galvijų banda, vyresniam Antanui, nors ir paaugliui, - sunkus artojo darbas.

Artėjo lemtingieji 1940-ieji metai. Pavasarį baigiau keturis pradžios mokyklos skyrius, ir egzaminų metu Lietuvą užtvino raudonasis maras. Nuskurde, daugiausiai prisigėrę kaimo ir miestelio gyventojai sekmadieniais lipo į tribūnas miestelio aikštėje ir rėkė visomis gerklėmis apie kuriamą rojų, apie darbo žmonių laimę.

Man, vaikui, buvo tik viena neaišku - kodėl toji darbo žmonių kariuomenė tokia vargana: kažkokiais skudurais apvyniotos kojos, susijuosę brezentiniais diržais, pasmirdę dvokiančia žuvim.

Pas mus susirinkdavo daugiau išprusę kaimo žmonės, iš jų kalbų aš jau tuomet supratau, kokią laimę Lietuvai atnešė tariamieji išvaduotojai. Brolis Anicetas buvo gana geras stalius, gal todėl pas mus ir užsukdavo daug ir įvairių žmonių. Kaimynystėje atsikraustė ir policijos vachmistro Alfonso Vilūno šeima, kurie iki tol gyveno Ukmergėje. Anicetas jau buvo atitarnavęs kariuomenėje Kaune, pirmame Jonušo Radvilos gusarų pulke. Iš Jonavos tankiai atvažiuodavo pusbrolis Benediktas Pilipavičius, svečių netrūkdavo. Taip artėjo 1941-ieji metai. Jau artėjant pavasariui, pradėjo sklisti kalbos apie artėjančią karą, jo nors su baime, bet laukė dauguma - prasidėję areštai jau nieko gero nežadėjo.

Apie birželio vidurį tėvelis buvo paimtas darbams į Vepriuose statomą karinį aerodromą, mes likę namuose darbamoms prie ūkio darbų. Vakaraus vyras susirinkę aptarinėdavo politinę padėtį, mane, kaip žvalgą, tankiai pasiūsdavo į Taujėnus pasižvalgyti, ar Taujėnuose nėra kariuomenės, ar negirdėti apie žmonių vežimą. Visi jaudinomės dėl tėvelio, paimto į darbus prie aerodromo statybos.

Tas sekmadienis išaušo kaip ir visi kiti. Brolis parėjęs iš bažnyčios pasakė: ar tik neprasidėjo karas. Vakarop jau išgirdome tolimą dundesį. Naktį parbėgęs iš aerodromo statybos tėvelis pranešė, kad tikrai jau karas. Rytą visi su gyvuliais išsikraustėme į artimiausius krūmus, ten išsinešėm dalį brangesnių rūbų ir patalynės. Dieną Panevėžio bei Vilniaus pusėje buvo girdėti bombų sproginiai, retkarčiais praskrisdavo skutamuoju skridimu geltonais sparnų galais su kryžiais vokiečių lėktuvai. Vakarop pradėjo matytis ir gaisrų dūmai, o naktį ir pašvaisės. Rytojaus dieną mudu su vienu taujėniškiu Stasiu Kuliavu pasiryžom eiti į Taujėnus pasižvalgyti, kas dedasi miestelyje. Taujėnuose jau šeiminkavo vokiečiai. Prie Kuliavo namų stovėjo daug mašinų, pakelėse apsikasę su pabūklais buvo išstatyti postai.

Kieme nusirengę iki pusės prie šulinio prausėsi bei skutosi vokiečių kareiviai. Mus atėjusius pavaišino kareiviška sriuba, man, gal kaip vaikui, davė vienas dvi markes ir gabalą šokolado, mano draugą pavaišino cigaretėm. Namo jau teko grįžti vienam, mano kelionės draugas liko namuose.

Parnešiau džiugią žinią, kad azijatų jau nebėra. Iš krūmų su visa manta grįžome namo - taip karo ir neteko matyti.

Tų pačių metų rudenį pradėjau lankyti Taujėnų mokyklos penktą skyrių. Mokyklos vedėju buvo atkeltas atsargos karininkas Kulys, jis dėstė ir vokiečių kalbą. Namuose gyvenimas ėjo sena vaga, broliai abu dirbo nuosavoje stalių dirbtuvėje. Buvo įsitaisę vėjo jėgainė, kuri sukldavo medžio apdirbimo stakles ir elektros generatorių, kuris apšviesdavo sodybą. Antrais mokslo metais įstojau į Ukmergės amatų mokyklą, šaltkalvio specialybę, bet jos baigti taip ir neteko. Rytuose vėl pasigirdo artėjančio fronto dundėjimas, jam artėjant vėl grįžau į tėviškę. Gretimame Mesonių kaimelyje apsistojo kažkoks vokiečių dalinys, pradėjo gaudyti vyrus į vokiečių kariuomenę. Abu broliai šaukiamo amžiaus. Pas mus iš to dalinio tankiai apsilankydavo du vokiečių karininkai, aš jau truputį mokėjau vokiškai kalbėti, tai jie per mane daugiausiai ir bendravo. Vieną kartą atėję pasiūlė važiuoti į Vokietiją, kadangi netrukus čia bus bolševikai - geriau pasitraukti. Žinoma, apie važiavimą jokių kalbų būti negalėjo. Tuomet pasakė, kad visi šaukiamo amžiaus vyrai kuo skubiau dingtų. Tiesa, po šito perspėjimo formali paieška buvo atlikta. Patys juokėsi, kad staiga dingo vyrai.

Frontas užgriuvo lėtai, bet grėsmingai, dieną nuo dūmų, naktį nuo pašvaisčių buvo padūmavęs dangus rytuose, fronto dundesys dieną ir naktį priminė artėjančią frontą, o su juo ir klaidišką nežinią. Namuose visus geresnius rūbus bei daiktus užkasėme į žemę, patys darže nuo kulčių ir skeveldrų išsikasėme bunkerį, iš Taujėnų atvyko dar viena tolimų giminaičių Našlėnų šeima. Būryje ir nelaimę sutikti lengviau. Pritemus tai vienur, tai

kitur pasimatydavo trasuojančių kulų karoliai, pradėjo kalenti kulkosvaidžiai, pavieniai šūviai. Kažkur apie Kavarską matėsi keletas gaisrų pašvaisčių. Ukmergės pusėje šaudė pabūklai, jų sviediniai sproginėjo kažkur apie Taujėnus. Buvęs artileristas Našlėnas nustatė, kad pabūklai stovi kažkur apie Baravykų kaimą. Visą naktį išgulėjome pievoje, rytą tik prašvitus vienas artilerijos sviedinys sprogo visai netoli ir visus suvijo į bunkerį. Bunkeryje visi susigūžę laukėme, kas bus toliau. O toliau prasidėjo tikras pragaras, sviediniai sproginėjo kažkur visai netoli, nuo trenksmo spiegė ausyse, ant galvų nuo bunkerio lubų byrėjo žemės. Susigūžę laukėme visi, kada gi į mūsų bunkerį bump-telės. Taip išstupėjome kokias dvi valandas. Palengva aptilo šaudymas, tik staiga į mūsų bunkerį įlindo šautuvo vamzdis ir komanda VICHADI. Išlendam.

- Nemcev net?

- Néra, mes vieni čia, - aiškina brolis Anicetas (jis truputį mokėjo rusiškai).

Lauke nuo kanonados pažeme sklaidėsi paraku smirdintys dūmai, per kuriuos toli nebuvo galima matyti.

Ruseliai išsiėmė žemėlapi kažką aiškintis, kartodami žodį "Pustagiris". Pasirodo, jiems reikia vedlio, kad nuvestų juos iki tarp miškų esančių dviejų vienkiemių. Tokiu vedliu šeimos taryboje apsvarsčius likau aš - manęs dar nelietė kariuomenė, šiaip gal paaugliui buvo saugiau.

Atstumas iki minėtų vienkiemių apie tris kilometrus. Vienas iš kariškių stūmėsi dviratį. Vos sulindus į mišką, vadinamą Klydlaukiu, kažkur visai greta sutratėjo automatų šūviai. Mane ruselis pastūmė žemėn, surikęs "lažis". Šaudymas greitai baigėsi, paėjėję toliau sutikome dar vieną grupę kareivių, jie kažką tarp savęs pakalbėjo, kažkoks vyresnis paima iš kareivio dviratį, paduoda man.

- Idi damoj.

Veduosį dviratį, lyg ir laimingas, kad paleido ir kad dviratį turiu. Paėjus kokį kilometrą netoli Širilų kaimo sutinku dar vieną grupę kareivių, kurie atima iš manęs dviratį, o mane paleidžia eiti toliau pėsčią. Netoli namų atviauksėjęs visai netoli sprogsta sviedinys. Puoliau į griovį. Vienas, antras - taip gal kokie dešimt atšvilpia su didžiuliu trenksmu, sprogsta kažkur visai netoli. Palaukęs griovy kokį pusvalandį, apsižvalgau - aplinkui ramu, tik laukas padūmavęs. Atsikeliu ir baigiu laimingas pasiekti namus.

Namuose jau manęs laukia su baime: girdėjo toje pusėje, kur nuėjau, šaudant, pasikui sviedinių sprogimai namiškiams sukėlė ir neramių minčių, ypač motinai. Pievoje prie klojimo sviedinių išartas visas dirvonas, sukaptas skeveldrų pievoje gulėjęs stalias, bet trobesiai visi sveiki, tik trobos išbyrėję langai. Ačiū Dievui, visi sveiki ir gyvi, frontas praėjo, kažkur į Siesikų ir Lėno pusę girdėti artilerijos kanonada ir kulkosvaidžių tratėjimas, matosi gaisrų dūmai.

Frontui praslinkus keletą dienų buvo ramu. Kas be ko, užeidavo grupelėm kareivių, atsigerdavo, pavalgydavo ir vėl išeidavo savais keliais. Pradėjom tvarkytis sodybą, parsivedėm iš miško gyvulius, susinešiojom išblaškytus baldus. Atrodė, kad gyvenimas at-eina vėl į normalias vėžes, bet, deja, neilgai.

Prasidėjo vyrų gaudynės į kariuomenę, iš namų pasitraukė ir mano abu broliai. Namuose iš darbingų vyrų, jeigu save taip galima vadinti, likau vienas. Tėvas jau seniai sirgo ir lauko darbų nedirbo. Visi vyriški lauko darbai liko ant mano pečių. Miškuose pradėjo būriuotis iš karto neginkluoti kaimo vyrai. Tuo laiku dar nebuvo suorganizuoti sribų batalionai ir kuriame kieme yra jaunų vyrų, kuriame nėra, kareiviai nežinojo, ėjo per kaimus, kas pakliuvo, tą paėmė. Tokių pakliuvusių atsirado ir mūsų kaime, vienas iš jų mano pusbrolis Juozas Žizys (1945-tais demobilizavosi). Jis buvo vienas iš pagrindinių batsiuvių partizanams, siūdavo batus, pistoletams dėklus, taisydavo avalynę.

Pasitraukę vyrai po atviru dangum ilgai išgyventi negalėjo. Pradėjo miškuose dygti bunkeriai, pradėjo vyrai ginkluotis. Frontui praėjus ginklų netrūko, jų labai daug paliko ir atsitraukdami vokiečiai. Šautuvai daugiausia buvo su nudaužytomis buožėmis, čia jau pas mus užvirė ginklų remonto cechas.

Partizaninė kova dar vyko stichiškai, nebuvo dar reikiamų vadų, nebuvo organizacijos ir vadinamųjų būrių viduje, bet jau organizavosi branduolys. Lėno miške vadovaujami kap. Juozo Krikštaponio, kuris vėliau liko pirmuoju "Vyties" apygardos vadu, susirinko gal daugiau kaip trys šimtai vyrų, kurie vėliau buvo suskirstyti į būrius, iš kurių pagrindiniai buvo ŠARŪNO ir ŽAIBO būriai. Naktimis sulaukdavom pareinant su draugais ir savo ginkluotų brolių. Prie namų, balos atšlaitėje, vieną naktį ir pas mus buvo iškastas ir įrengtas bunkeris, kuriame galėjo tilpti šeši aštuoni vyrai. Miškuose dar tokių masinių valymų nebūdavo, bet jau sribų šutvės buvo pradėtos organizuoti. Iš pradžių buvo sakoma, kad ta organizacija yra kuriama vietinei tvarkai palaikyti ir tie, kurie į ją stos, bus atleidžiami nuo karinės tarnybos. Į ją atėjo vienas kitas ir sąžiningas kaimo jaunuolis - karas juk dar tęsėsi ir kada baigsis, nežinia. Vėliau, paaiškėjus tikrai tos organizacijos paskirčiai, daugelis su ginklais pasitraukė pas partizanus, tokių buvo ir Taujėnuose.

Man likus ūkyje, nors ir nelabai dideliame, darbų užteko per akis, tėvelis galėjo tik vadovauti mano darbams. Reikėjo ir arti, ir akėti, ir sėti javus bei šieną pjauti, ir visus kitus ūkio darbus dirbti. Reikėjo dirbti savai ir brolio Aniceto šeimai, jo žmona liko su trimis mažais vaikais, vyriausiam Vytukui buvo šešeri metukai.

Taip artėjo ruduo. Artėjant rudeniiui buvo paskelbta, kad kurie vyrai registruosis ir atiduos ginklus, jiems bus dovanota ir galės gyventi laisvai. Tokių atsirado nemažai, bet ginklų nesigirdėjo, kad kas priduoūtų: sakėsi jų neturį ir slapstėsi pavieniais. Be to, miškuose susidarė didžiuliai būriai žmonių, kuriems prasimaitinti ir išsislapstyti buvo gana sudėtinga. Jau susikūrusi partizanų vadovybė leido daugumai legalizuotis, kiti legalizavosi ir be leidimo. Metų pabaigoje miškų ūkis pradėjo organizuoti vyrus miško kirtimo darbams. Tiems, kurie eis prie miško darbų, bus išduodami pažymėjimai, atleidžiantys nuo karinės prievolės. Pėsčiomis išėjau į Ukmergę, kad tokius pažymėjimus gaučiau abiems savo broliams. Ukmergėje susiradau Kauno gatvėje tą miškų ūkio įstaigą, joje būriavosi nemažai jaunų vyrų. Pagyvenęs, civilišškai apsirengęs žmo-

gus išdavinėjo tuos pažymėjimus. Po neilgų derybų tuos pažymėjimus pavyko gauti ir man. Žmogus, išrašantis pažymėjimus, matyt, suprato mane, be didelių aiškinimų išdavė Anicetui ir Antanui tuos pažymėjimus. Namo grįžau, atrodo, nesavomis kojomis. Vakare laukėme iš miško pareinant vyrų. Tą vakarą sulaukėme tik Aniceto, o kartu su juo atėjo ir būrio vadas Šarūnas. Čia vietoje ir buvo nuspręsta leisti legalizuotis. Partizanams reikėjo žmonių, kurie galėtų taisyti ginklus, padėtų įsirengti bunkerius, aprūpintų buitiniiais reikmenimis. Antanas legalizavosi pora mėnesių vėliau, ginklus pasilikdami sau.

Namuose įtampa šiek tiek sumažėjo, sumažėjo ir mano darbo krūvis prie ūkio darbų. Rudenį Taujėnuose buvo įkurta progimnazija, į ją įstojau ir aš į šeštą skyrių. Pažiūrėjus į šių dienų moksleivius pagal metus surastum didžiulį skirtumą - tada jaunuoliai, stodami į penktą - šeštą klasę, turėjo penkiolika, šešiolika metų, nes karas daugeliui buvo nutraukęs mokslą tiek vidurinėse, tiek pradinėse mokyklose.

Vakarais retai kada apsieidavom be partizanų apsilankymo. Tie apsilankymai vis daugiau mane rišo prie pogrindžio. Vieną spalio sekmadienio rytą miške, kur buvo du mūsų vyrų bunkeriai, kuriuose dar neseniai slapstėsi ir mano broliai, pasigirdo šautuvų ir kulkosvaidžių papliūpos. Tas bunkeris buvo vadinamoje Pupelio eiguvoje, apie keturis kilometrus nuo mūsų sodybos. Eiguva buvo apleistame miško masyve, kurioje paskutiniu laiku gyveno vieniša moteris, vadinama partizanų motina. Greta buvo ir antras bunkeris. Visiems kilo įtarimas - negi aptiko bunkerį? Po pietų atbėgęs ginkluotas tik pistoletu Edvardas Maneika pasakė, kad rytą buvo užpultas jų bunkeris ir kad žuvo jo brolis ir dar vienas - jis tikrai nežino, bet atrodo, kad Pakėnas iš Neprausčių kaimo.

Kitiems laimingai pavyko pasitraukti. Tuo laiku abiejuose bunkeriuose glaudėsi apie penkiolika vyrų. Praėjus daugeliui metų, lankantis su žmona prie to bunkerio liekanų, paaiškėjo, kad tą paskutinę naktį atėjusiai pranešti apie gresiantį pavojų teko pernaktoti tame bunkeryje ir tik per atsitiktinumą anksti rytą, dar prieš apsupant bunkerį, pavyko laimingai pasitraukti ir pasiekti namus. Dabar iš bunkerio likusi tik duobė su įkritusiais perdengimo balkiais, aplink - tie patys medžiai, menantys tą žiaurią praeitį. Nebėra ir netoli buvusios sodybos, kur gyveno vieniša "partizanų motina". Dabar sodybos vietoje įrengtas bitynas, kur darbščios bitutės gyvena savo gyvenimą. Išėjom iš tos vietos abu paskendę savose mintyse. Atrodo, dar kaip gyvi jie stovi akyse, girdi jų juoką, dainą. Jų nebėra, tik miškas ošdamas primena tą skaudžią praeitį.

Minėtas bunkeris buvo įrengtas gerai, gera buvo ir maskuotė. Viduje buvo įrengtas elektros apšvietimas iš akumulatoriaus baterijų, kurias pakraudavo pas mus. Šio bunkerio žūtį galima paaiškinti tiktai neatsargumu. Gretimo bunkerio, kuris buvo už kokių trijų šimtų metrų, nerado.

Praėjus gal porai dienų, iš Panevėžio atvažiavo Vinco Maneikos sesuo, su ja ir nuėjom prie minėto bunkerio. Vaizdas buvo klaukus: iš bunkerio išmėtyta patalynė, su

pjaustytos pagalvės, už kokių šimto metrų ant kelmo su peršauta galva gulėjo jos brolis Vincas. Pakėno lavonas gulėjo kiek nuošaliau. Namu grįžome tylėdami, sesuo verkė, aš jos paguosti niekuo negalėjau. Kitos dienos vakare, pasikinkęs arklį, nuvažiauvau pasiimti kūno. Namuose jau buvo padarytas karstas, partizanai Užupusių kapinėse kasė duobę. Naktį nuvažiavęs į mišką vargais negalais įsidėjau lavoną į roges ir parsivežiau į namus, kur jau laukė jo brolis Edvardas ir sesuo. Naktį nuvežėm į kapines, kur laukė prie iškastos duobės keli partizanai, čia ir palikom amžinam poilsiui, kur ir šiandien jo palaikai ilsisi.

Slinko niūrios, kaip ir pats ruduo, dienos, mokykloje atsirado naujų pažinčių, puius jaunimas atėjo iš Užugirio, tarp jų Antanas Dirsė, Vytautas Žilys, Antanas Maziliauskas, Algirdas Moleranka, iš merginų Monika Maskoliūnaitė, Stasė ir Jadzė Dalinkevičiūtės ir daugelis kitų.

Ypatingai šviesų atminimą paliko mokytoja Janina Jalinskaitė. Jie visi, čia mano paminėti, iškentėjo arba lagerius, arba tremtį. Iš mokytojų buvo ir kitokių - mokytoją Ireną Smetonaitę partizanai nukirpo už per didelę draugystę su vietos partorgu, su kuriuo vėliau ir susituokė.

Taujėnų mokykloje jau pradėjo bręsti pagrindinė grupė, į kurią įėjo mano paminėti mokiniai ir mokytoja Janina Jalinskaitė. Toji grupė buvo išsifruota jau Ukmergėje mokinantis, dabartinėje A. Smetonos vidurinėje mokykloje. Tada mokyklose panašių grupių buvo ne viena - vienus areštavo, kūrėsi naujos. Daugelis iš mokinių ir mokytojų išėjo į partizanus, žuvo nesulaukę šių dienų. Jų šviesus atminimas neišblės tautos ir juos pažinojusių atsiminimuose.

Abu broliai jau dirbo miško darbuose, ruošė tarybinei pramonei medieną Lėno miškuose. 1945-tų metų sausio penktos dienos rytą Lėno miškas buvo apsuptas, vyrai, eję į miško darbus, buvo sugražinti namo, kariuomenės buvo pilnos pamiškės. Kelias Taujėnai - Lėnas judėjimui buvo atkiristas. Ankstų rytą miške pasigirdo pragariškas šaudymas, kaleno ne tik kulkosvaidžiai, bet bumbsėjo minosvaidžiai ir granatos. Kautynės tęsėsi iki gerų pietų, vakarop iš miško pradėjo trauktis pulkais kariuomenė. Kareiviai gyrėsi, kad sunaikino banditų lizdą su vadu kap. Juozu Krikštaponiu priešakyje.

Mūsų krašto partizaniniam judėjimui tai buvo didžiulė netektis. Po poros dienų, atsitraukus kariuomenei iš miško (tuomet dar turgaus aikštėse lavonų neguldė) nuėjome į kautynių vietą. Netoli nuo griovio baigė rūkti bunkeris, kuris buvo įrengtas žemės paviršiuje, degė ir griovio kraštas, matėsi apdegę skudurai, išmėtyti iš bunkerio įvairūs namų apyvokos daiktai. Lavonai buvo sutraukti į vieną krūvą užrištom už kojų virvėm bei diržais. Traukiant švarkai buvo užtraukti ant galvos, daugumoje nuauti batai. Lavonai gulėjo pasibaisėtinoje padėtyje. Jų buvo septyniolika. Tuo laiku bunkerį gynė apie keturiasdešimt vyrų. Iš nukautųjų pasiėmė tiktai kap. Juozo Krikštaponio lavoną ir sužeistą jo brolį Antaną. Kur jų palaikai, ir šiandien žinių nėra. Vietoje liko gulėti septyniolika partizanų kūnų. Jie visi palaidoti Lėno kapinėse. Laidojo partizanai, padedant kaimo gyventojams, visa tai buvo daroma naktimis.

Likę gyvi pasakojo kautynių vaizdą. Apie bunkerį buvo iškasti du žiedai apkasų. Pirmuosius apkasus, kaip pasakoja išlikę gyvi, dėl labai neaiškių priežasčių užėmė rusai. Atsitiktinai rytą išėjęs savo reikalu partizanas pastebėjo rusus ir tik spėjo surikti "Vyrai, rusai!" Visi metėsi į artimiausius apkasus, iš karto užvirė kautynės. Bunkeryje likęs kap. Jozas Krikštaponis dar spėjo sudaužyti radijo siųstuvą, radijo aparatą ir sunaikinti dokumentus. Išbėgęs iš bunkerio dar spėjo iš kulkosvaidžio paleisti seriją ir krito pakirstas, spėjęs surikti "vyrai, nepasiduokit". Kautynių žiedas buvo pralaužtas. Iš Ukmergės buvo vėl duotas pastiprinimas, tačiau jau išsklaidytas rusų dalinys davė daug vilčių pasitraukti. Gyvas dar buvo paimtas vienas partizanas Marijonas Smetona, kuris, atlikęs lagerių golgotą, grįžo į Lietuvą. Tose kautynėse žuvo daugiausia Lėno ir jo apylinkių vyrų.

Iš mūšio vietos išėjome tylėdami. Aplink, kur buvo kulkosvaidžių lizdai, geltonavo krūvos šovinių tūtelių, krūmai buvo nuskabyti kulku, eglų kamienai suvarpyti, atrodė, kad čia dar tvyro mirtis.

Artėjant 1945-tų metų pavasariui, prasidėjo kasdieninė partizanų medžioklė. Reta buvo naktis, kad nebūtų girdėti tai vienur, tai kitur automatų ir kulkosvaidžių kalenimo. Miesteliuose suaktyvėjo sribų gaujos. Į miestų aikštes pradėjo vežti ir gulditi nušautų partizanų kūnus, ten buvo laikomi, kol pradėdavo gesti, vėliau užkasdavo kokioje nors pelkėje ar žvyruobėse.

Su pavasariu atėjo ir karo pabaiga, gryninosi ir partizanų gretos. Tie, kurie buvo atėję romantikos vedami, pasidarę dokumentus pasitraukė (dokumentus gauti pokario metais svetima pavarde nebuvo labai sunku), išvyko gyventi į kitus miestus ar rajonus, be to, dideliems partizanų būriams išsilaikyti buvo ir neįmanoma. Partizanų gretose liko tie, kam tautos laisvė buvo brangesnė už gyvenimą.

Pavasariį baigėsi mokslo metai, baigėsi ir karas. Iš fronto besitraukiantys daliniai dar aktyviau pradėjo šukuoti miškus. Miesteliuose ir didesniuose bažnytkaimiuose įsikūrė garnizonai, jie, remiami sribų, dieną ir naktį siautėjo po apylinkes, plėšikaudami partizanų gaudymo dingstim. Tuo pačiu darėsi organizuotesnė ir partizaninė veikla bei laisvėje gyvenančios inteligentijos veikla.

Rudenį įstojau į Ukmergės mokytojų seminarijos pirmą kursą. Apsigyvenau Ramygalos gatvėje pas Pribušauskus, kartu jau su antro kurso studentu Alfonsu Mikočiūnu iš Gaivenių kaimo. Kitame to paties namo gale apsigyveno buvę iš Taujėnų mokslo draugai Tamelis, Maziliauskas, Tamošiūnas, Moleranka, jie jau buvo įsitraukę į po grindinį darbą, aš dar buvau kol kas nuošaly. Per poilsio dienas sugrįžęs į tėviškę, visuomet susitikdavau su partizanais ir jaučiau, kad mano kelias artėja prie jų. Jų paskatintas pas mane pradėjo užeidinėti vienas iš Kurėnų kaimo jaunuolių, pavarde Bieris, vėliau tapęs išdaviku. Nors jo elgesys man buvo ir įtartinas, bet padrąsintas partizanų dirbau su juo. Įtarimas kilo gana keistomis iš jo pusės aplinkybėmis. O buvo taip. Vieną kartą reikėjo partizanams gauti rašomąją mašinėlę. Bieris, aplandžiojęs įstaigas, numatė pagrobti tą mašinėlę iš rajono vykdomojo komiteto patalpų. Atėjęs

pas mane išdėstė planą, ir užduoties atlikti eisim abu. Man padavė “TT” sistemos pistoletą, aš dar paklausiau, ar jis turi ginklą, atsakė, kad jam nereikia. Išėjom, tačiau operacija nepavyko. Išlaukė iki trijų valandų nakties, buvom priversti grįžti tuščiomis. Miesto centre ir prie pastato, kur buvo rajono vykdomasis komitetas, patruliavo stribai. Grįžus namo į mano kambarį, atiduodamas pistoletą ištraukiau šovinį iš lizdo, kur buvau įdėjęs eidamas į užduotį, ištraukiau apkabą, pasirodo, tuščia. Man pakišo pistoletą su vienu šoviniu. Paklaustas, kodėl taip pasielgė, pradėjo aiškinti, kad jam kas iškretė pokštą. Apsipykom ne juokais. Vėliau Bieris, slapyvardžiu NARSUTIS, vis dėlto iš švietimo skyriaus mašinėlę nudžiovė. Vėliau buvo išėjęs į aktyvią partizaninę veiklą, tačiau ir šiandien neaiškiomis aplinkybėmis Ukmergėje, Ramygalos gatvėje, be šūvio buvo paimtas, išdavė du bunkerius, kuriuose žuvo devyni partizanai.

Apie įvykį su pistoletu papasakojau būrio vadui VIGANTUI, jisai irgi nustebo ir patarė būti atsargesniam. Praėjus kiek laiko NARSUTĮ pamačiau jau VIGANTO būryje, nors ten buvo neilgai, greit buvo paimtas ar pasidavė, neaišku, - gal atlikęs “užduotį”. Nors manęs jis neišdavė. NARSUTIS man ir jį pažinojusiems vis dėlto liko išdaviku. Bieris dabar gyvena Kaune.

Grįždamas iš miesto savaitgaliais, parveždavau tai vaistų, tai bintų, susitikęs gaudavau nurodymų, su kuo reikia susitikti ar susipažinti.

Laikas bėgo greitai. Vieno šeštadienio vakarą nutarėm su savo kambario draugu Alfonsu Mikoliūnu aplankyti pažįstamas Kaušų kaimo merginas. Naktį apie dvyliktą valandą netoliese pasigirdo stiprus šaudymas, buvo aišku, kad kažkur netoliese garnizonas susidūrė su partizanais. Praėjus keletui dienų, kurso merginos pakvietė mane aplankyti ligoninėje gulinio jų pažįstamo. Pasirodo, kad tas pažįstamas yra tose minėtose kautynėse sužeistas jau tuo laiku dirbęs ryšininku Edvardas Budnikas iš Baravykų kaimo, slapyvardžiu ŠARŪNAS. Jam per kautynes automato serija suardė koją, kurią ligoninėje amputavo. Su juo pažįstamas buvau mažai, susitikę buvom gal porą kartų ir vienas kitą mažai težinojom. Ligoninėje pradėjau jį lankyti kasdien, bet atviras pokalbis vis dar nesirišo: jisai mažai pažinojo mane, o aš jį. Tolimesnei pažinčiai padėjo mano vieno šeštadienio sugrįžimas namo, kur susitikau su būrio vadu VIGANTU, jam papasakojau apie minėtą įvykį. Man buvo duotas mažytis paketėlis, kuris ir surišo mane su Edvardu. Kas buvo tame paketėly, nežinau. Tik po to Edvardas liko su manim atviras. Su juo likom artimiausi draugai iki jo mirties. Iš ligoninės jį paleido, kadangi nerado kompromituojančios medžiagos, o jis pats sakėsi užėjęs atsitiktinai ir nieko bendra su partizanais neturi. Saugumas patikėjo, išsipirko tiktai koja, kuri buvo amputuota aukščiau kelio.

Mokytojų seminarijoje gyvenimas ėjo paprasta vaga, atrodo, ir neprisiminė, kas vyko aplinkui, tik nuėjus į turgaus aikštę pajusdavai tikrovę. Turgaus aikštėje, keisdami vieni kitus, gulėjo apnuoginti ir išdraikyti partizanų lavonai. Po miestą šmižinėjo ginkluoti stribai ir saugumiečiai. Iš po nakties į klases neateidavo tai vienas, tai kitas mokinys, o kodėl jų nėra, niekas neklausinėdavo, visiems, matyt, buvo aišku. Gimna-

zijoje buvo susektos ir areštuotos dvi grupės, po nakties tai vienur, tai kitur pasirodydavo mašinėle rašyti atsišaukimų lapeliai, raginantys priešintis bolševikų valdžiai. Nors įtampa jautėsi didelė, tačiau jaunimas lieka jaunimu, vakarais suruošdavom privačius šokius, į juos, be abejo, ateidavo ir saugumo užverbuoti, iš tų pačių mokinių.

Už penkis kilogramus lašinių, kuriuos išprašiau iš tėvų, išsikeičiau KODAK firmos fotoaparata, kurio labai troškau, jisai truputį padidino mano populiarumą tarp merginų, nes kurse fotoaparata turėjau tiktai aš vienas. Vieną kartą grįžęs iš pamokų į kambarį, radau viską išversta, paklausęs kambario draugą Alfonsą sužinojau, kad buvo atėję iš saugumo ir darė kratą. Pasidarė neramu. Manęs į saugumą nešaukė, nešaukė ir Alfonso, bet Damoklo kardas, atrodo, pakibo.

Rytojaus dieną atvažiavusi motina pasakė, kad areštuotas brolis Antanas - dabar jinai atvežė priduoti jam maistą. Nuėjome abu, maistą iš mūsų priėmė. Už kokių poros savaičių paleido ir brolių. Užėjęs pas mane pasakojo, kad iš jo reikalavo atiduoti ginklą, matyt, kažkas buvo įskundęs - atseit, yra jį mačiusių vaikstant ginkluotą su partizanais, bet kas matė, nesakė ir akistatos nebuvo. Matyt, tai buvo provokacija. Klausinėjo ir apie mane: ar tankiai brolis parvažiuoja namo? ar namuose nesusitinka su banditais? ar neparsiveža kokių nors antitarybinių lapelių? Žodžiu, tinklai metaimi, reikia tik mažo neatsargumo, kad kilpa užsitrauktų.

Tik pasibaigus mokslo metams, susirgau šlapiuoju pleuritu. Prisiėjo gulti į ligoninę, ačiū gydytojui Mikalauskui, po poros savaičių, nors dar netvirtas, bet jau išvažiauvau namo. Parvažiavęs tuojau aplankiau Baravykų kaime iš ligoninės grįžusį Edvardą. Jis jau vaikščiojo su ramentais ir laukė, kada atveš iš Kauno jam dirbtinę koją.

Prisiekiu Lietuvai Tėvynei

Kaime gyvenimas darėsi sudėtingas. Naktimis partizanai, dienomis sribai arba kariuomenė, be to, visokie gyvulių surašymai, prievolių tikrinimai, kur kasdien valsčių tarnautojai, sribų lydimi, slankiojo po kaimus. Valsčių tarnautojai vieni ir bijojo vaikščioti. Jeigu gyvendamas miestelyje ir dirbdamas valsčiaus kontoroje nebijai vaikščioti vienas po kaimus ir atlikinėti valstybės užduotis, reiškia, save išduodi, kad nebijai partizanų. Nors daug tarnautojų vaikščiojo ir be sribų palydos, žinoma, tuo didindami apie save įtarumo šešėlį.

Partizanai bazuodavosi ne tik miškuose: ypatingai žiemos metu apsistodavo pas gyventojus, dienomis išsistatę sargybas ilsėdavosi, rizikuodami savimi ir juos priglaudusiais ūkininkais.

Vieną kartą užėjo VIGANTAS su būriu partizanų. Ilgai kalbėjomės apie sunkėjančią padėtį, ypatingai apie ryšių sunkią padėtį - tam darbui sunku gauti patikimų ir drąsių žmonių, pasunkėjęs ryšys su štabu.

Jis tam darbui numatęs mane.

- Pagalvok gerai, neslepiu - darbas tai labai pavojingas, reikalaujantis drąsos ir šaltų nervų. Reikės daug rizikuoti, daug praleisti nemiegotų naktų. Neverčiu, bet pagalvok.

Susitarėm susitikti po trijų dienų.

Susitikimas įvyko gal po geros savaitės. Paklaustas, kaip, atsakiau teigiamai: jeigu sugebėsiu, sutinku. Namuose apie savo apsisprendimą pasakiau tik broliui Antanui. Tą vakarą išėjau kartu su partizanais. Pasiėkę Lėno mišką, po skarotom eglėm padarėm poilsį. Dalis vyrų kažkur dingo. Prieš rytą buvau šiek tiek ir užsnūdęs. Kada pabudau, jau buvo atsiradę ir dingusieji, buvo atėję nemažas būrys ir man nepažįstamų partizanų kartu su apygardos vadu Vaiteliu-BRIEDŽIU, su jais buvo ir vienas civiliškaai apsirengęs žmogus, kurio aš nepažinau. Kaip vėliau paaiškėjo, tai buvo kunigas, iš kur jis buvo, ir šiandien nežinau.

Rytas prasidėjo trumpa malda, po maldos Vaitelis pasakė kalbą: pasakė, kad dalis partizanų dar nedavę priesaikos. Tam su mumis yra ir kunigas, kuris palaimins mūsų priesaiką. Kas nori ir gali - gali atlikti išpažintį. Išpažintį atlikti atsirado keletas, tarp jų ir aš. Nuošaly ant kelmo sėdėjo ir klausėsi išpažinčių kunigas. To jausmo ir vaizdo nei atpasakoti, nei aprašyti turbūt neįmanoma. Kiti ant samanų patalo ruošė pusryčius. Kunigas, išklausęs išpažinčių, padalinio komunią, visi susėdom pusryčių, kažkas pasiūlė "stipresnio" sušilimui, Vaitelis griežtai perspėjo.

- Tol, kol nebus duota priesaika, kad šito nematyčiau.

Priesaikai išsiriakavo apie dešimt partizanų, tarp jų ir aš. Po priesaikos Vaitelis išsiėmė iš kišenės "Mauzer" sistemos pistoletą, ištiesė man sakydamas:

- Dovanoju tau, bet linkiu, kad jo tau niekuomet netektų panaudot.

Stovyklavom netoli Taujėnų - Lėno kelio. Bepusryčiaujant pasigirdo vienos, kitos, trečios mašinos ūžesys. Atėjęs iš žvalgybos VIESULAS pasakė, kad nuo Taujėnų Lėno kryptim važiuoja mašinos su kariuomene. Dviem partizanam buvo įsakyta palydėti kunigą, o mes, atsisveikinę su Vaitelio vyrais, išėjome Aukštuolių kaimo link. Dieną stovyklavome netoli Šalnų kaimo. Dieną sužinojome, kad kariuomenė nuvažiavo Kėdainių link. Vakare atnešė man vokišką automatą ir porą ragelių šovinių. Taip ir išsiskyre - aš išėjau namo, jie savais keliais.

Vienas grįždamas namo galvojau, kad čia mano kelias, iš kurio išsukti jau teisės nebeturiu, nebeturiu čia ir savos pavardės nei vardo, nuo šiol aš čia KLAJŪNAS. Šiurpu buvo žiūrėti, kada vyrai atsiklaupę kalbėjo priesaikos žodžius ir bučiavo Lietuvos trispalvę vėliavą. Jie visi jauni, o kas jų laukia - turgaus aikštė? toliau žvyruobės.

Namo grįžęs automatą paslėpiau klojime, o pistoletą vis dėlto pasiėmiau su savimi. Jaučiausi ne prislėgtas, bet lyg peržengęs kažkokią ribą, už kurios kelio atgal jau nėra. Tokią atsakomybės našta užsikroviau pats, niekieno neverčiamas, ir nešti teks ją man vienam. Namuose broliai jau žinojo mano padėtį, tėvai tik nujautė - jiems ir nesigyriau.

Praejus kuriam laikui, kartą grįždamas iš Ukmergės, Taujėnuose prie stribų būstinės pamačiau tris nušautus partizanus. Vienas iš jų buvo pasodintas ir atremtas į sieną, kiti du gulėjo iš šonų. Priėjęs arčiau pamačiau, kad tai buvo Vaitelis, šalia jo gulinčių nepažinau. Galvoje kaip filmo juostoje prabėgo paskutinis susitikimas su juo prie-

saikos davimo metu Lėno miške, jo man pasakyti žodžiai “Linkiu, kad nereiktų panaudot”.

Kaip vėliau sužinojau, juos tris garnizonas rado miegančius po žygio Juodvisinės palaukėje ant griovio kranto. Išdavė juos jų pačių neužgesinto laužo dūmai. Taip juos, nespėjusius pakelti ginklo, ir nušovė.

Po Vaitelio žūties apygardai ėmė vadovauti Alfonsas Smetona ŽIGAUDAS. Jis vadovavo apygardai beveik iki aktyviosios rezistencijos galo.

Mano gyvenimas jau slinko nauja vaga. Pavasarį išsikeičiau fotoaparata į akordeoną, pramokau groti kaimo vakaruškom. Jaunimas vis tiek lieka jaunimu - savaitgaliais susirinkdavo, nors tų šokių ir mažai būdavo, bet ir be jų neapsieidavo. Pogrindžio gyvenime reikėjo užmegzti naujus ryšius. Pirmas toks ryšys buvo užmegztas su TANKISTO būriu per ryšininą Ignatavičių, slapyvardžiu ARAS, vėliau su STIKLO, su kuriuo ryšį palaikiau per Edvardą Budniką ŠARŪNĄ.

Po Vaitelio žūties apygardos štabas turėjo keisti ryšių kanalus. Pirma, nebuvo žinoma, kas buvo rasta pas Vaitelį jam žuvus, jo asmeniniuose raštuose, ką jis nešiojosi su savimi. Buvo aišku, kad jis tuomet grįžo iš apygardų vadų pasitarimo, ir kas buvo jo planšetėje, žinojo jau tik saugumas. Po to įvykio buvau pakviestas pas apygardos vadą ŽIGAUDĄ. Tai įvyko A. Smetonos dvare, pas Simanavičių, kur vyrai buvo įsirengę bunkerį. Palydėti manęs atėjo VIGANTO pasiūsti keturi partizanai. Kelias netolimas, bet buvo ne visai lengvas. Netoli Šalnų kaimo užkliuvome ant rusų pasalos, bet ar jų buvo mažai, ar mūsų staigiai paleista automatinė ugnis juos išbaidė, bet toliau jie mūsų jau nepersekiojo.

Užgirių pasiekėm jau be kliūčių, ten radome laukiančius mūsų ateinant. Jie girdėjo šaudantis ir spėjo, kad ten susidūrėme mes. Apsidžiaugė, kad sugrįžome visi gyvi ir sveiki.

Tarp “Vyties” apygardos štabo ir būrių buvo nustatyti nauji ryšių kanalai. Tarp VIGANTO, TANKISTO, ŽAIBO ir STIKLO būrių organizuoti ir palaikyti ryšį buvo pavesta man, KLAJŪNUI. Išsiskirstėme kitos dienos vakare. Su štabu ir manim ryšį palaikyti, jai sutikus, buvo paskirta Stasė Dirsytė ŽIBUTĖ. Surasti ryšininkus ir užmegzti ryšius buvo nelengva. Ačiū būrio vadui VIGANTUI, daug man tame darbe padėjusiam.

Daug pasiliko smagių ir liūdnų prisiminimų iš tų laikų. Vieną kartą užmegzus ryšį su STIKLO būriu, vakare grįžau iš Kurėnų su raštais štabui ir dviem pistoletais, kuriuos reikėjo perduoti štabui. Grįždamas naktį užsukau į Baravykų kaimą pas ŠARŪNĄ. Jisai jau vaikščiojo su protezine koja. Galvojau pas jį pernaktoti, o rytą grįžti namo. Jam pasakiau, iš kur ir kuo nešinas einu, perdaviau dar nuo A. Svarinsko (dabartinio monsinjoro) linkėjimus. Nakvoti jis nepatarė: tik neseniai vakare kaime buvo rusai ir mano padėtyje likti nakvoti pavojinga tiek man, tiek jam. Išėjau. Kaime lojo šunys, iš šunų lojimo buvo galima suprasti, kad kaime kažkur slankioja rusai. Kur dingti? Netoli kaimo kapinaitės, ten, nusprendžiau, bus saugiausia. Eidamas pro klo-

jimą radau dar kažkokią sermėgą ir nusėlinau į kapines. Ilgą rudens naktį, dar lietus, prailgo bendravimas su mirusiais. Rytą auštant apstojo lojė šunys, dar prašviesėjus įsitikinau, kad aplink tylu, užėjau dar pas ŠARŪNĄ. Tas dar įpylė velnio lašų, kad nuo peršalimo negaučiau slogos, pažadėjo, kad toliau jau galės eiti ryšininko pareigas, raitas galės dirbti, nes su medine koja vaikščioti nelengva. Atsisveikinęs be nuotykių pasiekiau namus.

Ryšys tarp štabo ir būrio stabilizavosi, pas mane jau kelis kartus apsilankė Stasė Dirsytė ŽIBUTĖ. Keletą kartų jau teko susitikti ir su TANKISTU ir jo būrio vyrais, su jais ryšį galiu jau palaikyti su ryšininku Ignatavičium ARU. Viskas, atrodo, vyko normaliai. Žiema praėjo be didesnių nuotykių, neskaitant vieno labai skaudaus įvykio. Vėlai rudenį areštavo mano ryšininkę Stasę Dirsytę ŽIBUTĘ ir vieną VIGANTO ryšininkę, mano pusseserę Efraziną Krikštaponytę. Vėl Damoklo kardas pakibo virš manęs. Skubiam susitikimui iškvietė apygardos vadas ŽIGAUDAS. Reikėjo laukti nežinia ko. Kaip atlaikys tardymus paimtos ryšininkės, ar neišduos? ŽIGAUDAS patarė man laikytis nelegaliai, į mišką išeiti dar per anksti, reikia laikinai pasitraukti iš namų. Ryšį su štabu laikinai perėmė ŠARŪNAS. Pasitraukiau pas dėdę Auglį už kokių penkiolikos kilometrų nuo namų. Antanas kas kokias tris keturias dienas aplankydamo mane, pranešdavo naujienas iš namų, čia aplankydavo mane ir partizanai.

Taip gal po kokio mėnesio vėl grįžau į namus. Pasirodo, mano ŽIBUTĖ ištvėrė, ir šiandien jai lenkiu savo žilą galvą už jos ištvėrmę tardymo metu.

Partizanai taip pat jauni žmonės ir jiems ne vien tik žiūrėti mirčiai į akis, jų krūtinėje plakė tokia pati širdis, buvo tie patys jaunystės polėkiai ir tie patys jausmai. Surengdavom ir šokius, kuriuose daugiausia tekdavo groti. Groti tekdavo ir šiaip šokiuose. Galbūt ir nujautė jaunimas mano santykius su partizanais, žinodami, kad jei aš grosiu, šokiuose nuo partizanų nenukentės. Antraip būdavo, kad ir nubausdavo, juk buvo visos tautos gedulas. Savose apylinkėse ginkluotas arba šiaip su partizanais nesirodydavau, man tas konspiracijos tikslais buvo ir uždrausta, bet į tolimesnius kraštus tekdavo išeiti kaip partizanui. Vieną iš tokių prisiminimų turiu iš vadų susitikimo prie Veprių.

Jau buvo pavasaris, kažkur apie Veprius turėjo vykti vadų susitikimas. Vakare užėjęs VIGANTAS su vyrais pasakė, kad ir aš privalau tenai dalyvauti. Dviračiu nuvažiauvau iki Deltuvos, ten palikęs dviratį pas VIGANTO nurodytą gyventoją, sulaukiau atvykstant ir jų. Su jais atvyko ir "Vyties" apygardos vadas ŽIGAUDAS, apie tris dešimtis gerai ginkluotų vyrų: grupėje buvo septyni kulkosvaidžiai, visi kiti buvo ginkluoti automatiniais ginklais. Nors naktis buvo šviesi, o reikėjo kirsti Ukmergės - Kauno plentą ir pereiti keletą gyvenviečių, pasidalinę į keturias grupes laimingai pasiekėme nurodytą vienkiamį prie miško masyvo. Ten jau radome atvykusius ir iš Didžiosios Kovos apygardos vyrus. Labai nustebau, kada ten radau Simaną Misonį, slapyvardžiu ŽALVIRIS, vėliau jis išėjo į būrį ir 1952 m. žuvo. Ten ir paaiškėjo, kam abu buvome iškviešti.

Ten, vadų pasitarime, tarp kitų klausimų, buvo nutarta: "Vyties" apygardos ryšį iš manęs perduoti ŽALVIRIUI, o mane priskirti prie apygardos štabo juodam doku-

mentų ir kitokių raštų dauginimui ir išsiuntinėjimui. Iš to susitikimo liko atmintyje vienas momentas, kada grįžtant namo rytą užėjom į vieną vienkiemį, radome močiutę, tik pamilžusią karves. Jinai mus pagirdė pienu ir apsiverkusi pasakė:

- Dievuliau, tokie jauni, tokie gražūs vaikeliai. Jūs gi einat žūti, ar nebijot? Aš dabar eisiu, atsiklaupsiu prie Marijos paveiklo ir melsiuosi, kad jinai jus saugotų.

Gal jos malda ir saugojo - sugrįžom laimingai, nesusidūrę su rusais. Mano dviratį vėliau atvarė man nepažįstamas jaunuolis.

Nuo to laiko pasikeitė ir mano darbas. Buvo atgabenta spausdinimo mašinėlė, su kuria ir išdirbau iki arešto.

Tą pavasarį Lietuvą sukrėtė dar viena trėmimų banga. Palietė jinai ir mūsų kraštą. Buvo ištremta kaimyno Vilūno šeima, Krikštaponių šeimos, buvusios mano ryšininės Stasės Dirsytės motina su dukra mokytoja Juze Dirsyte, kuriai vėliau likimas lėmė tapti mano žmona, ir daug kitų šeimų.

Darbo vietą pasirinkau ištremto Vilūno pirtyje. Jinai stovėjo nuošaly prie krūmų, ten padariau slėptuvę mašinėlei ir ginklui. Vienam dirbti buvo ne visai saugu, teko ieškoti patikimo žmogaus sargybai. Tokį suradau iš buvusių savo draugų Vladą Baroną. Aš dirbdavau, jisai ginkluotas mano pistoletu eidavo sargybą. Darbo buvo gana - dauginti partizanų statutą, įvairius apygardos vado įsakymus, atsišaukimus. Gaudavau ranka rašytus apygardos vado raštus, juos reikėjo dauginti ir išsiuntinėti. Tame darbe labai daug man padėjo ir Simonas Misonis ŽALVIRIS, su juo kartais prasėdėdavom ištisomis naktimis pirtyje prie žibalinės lempos, spausdindami įvairius raštus.

Artėjo 1949-tų metų vasario 16-toji, buvo gautas nurodymas ta proga iškelti kur nors trispalvę Lietuvos vėliavą. Ukmergėje nupirkau vėliavoms medžiagos, pasiuvo ir nudažė ŽALVIRO giminaitės, seserys Misonytės. Išvakarėse, pritemus, apsiginklavę pistoletais ir mano vokišku automatu, išėjom vykdyti užduoties. Mintis buvo vėliavas iškelti Taujėnuose, bet atėję iki miestuko tos minties atsisakėm - miestuke šmirinėjo sribai ir rusų kareiviai. Matyt, ir jie ruošėsi tai šventei. Teko grįžti, išklįjavom tiktai atsišaukimus Vasario 16-tos proga ant pakelės liepaičių kelyje Taujėnai - Užugiris. Vėliavas iškėlėm Šalnose prie mokyklos ir Širilų kaimo berže. Rytojaus dieną sribai turėjo darbo. Apie dvyliktą dienos prisistatė. Prie vėliavų buvom pririšę imituotas granatas iš runkelių, matyt, ta imitacija pavyko, nes sribai lipti nukabinti pabijoję, šaudė, kol nukirto vėliavų kotus.

Tie keleri metai praėjo vaikščiojant greta su mirtimi, bet gal likimo laiminga ranka laimino mane. Šiandien iš buvusių draugų ir bendražygių liko vienas kitas. Negaliu pamiršti vieno momento, kuris per plauką nenusinešė mūsų gyvybių.

Pas kaimynus Baronus dienai buvo apsistoję VIGANTO būrio vyrai. Nuo sodybos iki miško apie pora kilometrų. Dieną buvau pakviestas ir aš susitikimui, besėdint klėtyje, namų šeimininkė Baronienė įbėgusi suriko: "Dievuliau, rusai!". Dingti nebuvo kur, pakėlę grindų lentas, sulindom po grindimis. Klėties pamatai buvo sukrauti iš lauko akmenų ir gana aukšti, juose tarp akmenų buvo skylės, per kurias

gerai matėsi kiemas. Įtampa didėjo, kiemas prigužėjo kareivių. Po klėtim užvedę ginklus laukėme paties baisiausio. Pasitraukti nebuvo kur, aplink plynas laukas, kareivių didelis būrys. Rusai pasipylė po sodybą, landžiojo po tvartą, klojimą, klėtį, kol šeimininkė Baronienė karininkus pakvietė į vidų. Tai buvo drąši, į paniką nepuolanti moteris. Suėjus į vidų karininkams, ir kareiviai neberodė aktyvumo, vieni susėdo gonke, kiti ant prieklėčio, kur buvome mes. Apačioje po klėtim įtampa buvo nepavydėtina: nei sukosėti, nei pajudėti nebandyk. Minutės virto valandomis, belaukiant atomazgos. Truputį dar gelbėjo šuo, pririštas šalia prie tvarto: visą laiką daužėsi grandine, keldamas triukšmą, tuo ir mūsų neatsargūs judesiai nebuvo girdimi. Po geros valandos iš pirkios išvirto įkausę vadai ir surinkę savo įgulą išsinešdino. Baronienė įbėgusi į klėtį sušnabždėjo:

- Vyrai, ar gyvi jūs dar tenai? - ir pradėjo verkti.

Kaip paskiau pasakojo pati, jai šovė mintis pasikviesti į vidų karininkus, iš jų vienas buvo jai pažįstamas, jinai jo žmonai nešdavo parduoti kiaušinius, sviestą. Gerai, sako, kad dar turėjau samagono, kitaip nežinau ką būčiau darius. Šeimininkas apsimetė ligoniu ir nesikėlė iš lovos, sūnus Vladas spėjo pabėgti.

Išlindus mums iš po klėties, šeimininkė nervų nuraminimui pavaišino likučiais nuo "svečių". Kaip paskiau išsikalbėjome, visiems buvo ta pati mintis: jeigu būtume buvę užklupti, būtume bandę granatomis prasiveržti, toliau padegę pastatus, dūmų priedangoje bandę trauktis. Ačiū Dievui, viskas praėjo laimingai. Gyvenome greta, parėjęs namo visus radau irgi pastėrusius iš baimės, nes jie žinojo, kur išėjau ir kad ten yra partizanai. Drebėdami laukė, kada pasipils šūviai.

Būdavo ir kurioziškų minučių. Kartą buvau gavęs užduotį iš Kauno pargabenti du pistoletus. Nuvaziavęs į Kauną sutartoje vietoje radau laukiantį žmogų, kur pagal slaptažodį susipažinom, jis man perdavė minėtus ginklus, juos užsikišęs už diržo užpakaly, po švarku, kad iš po švarko nesimatytų, laimingai grįžau į Ukmergę. Iš buvusios stoties miesto centre atėjau į Gedimino ir Ramygalos gatvių sankryžą, kur visuomet žmonės laukdavo pravažiuojančio transporto. Autobusų stotyje pažiūrėjęs į autobusų judėjimo grafiką, pamačiau, kad į Panevėžį per Taujėnus autobusus išvyksta tiktai už poros valandų, o man ginkluotam trainiotis po miestą menkas malonumas. Gal papuls koksai pravažiuojantis transportas.

Laukti reikėjo neilgai, keleivių nebuvo, sustojo sunkvežimis, pilnas Taujėnų sribų.

- Į Taujėnus? - šūktelejo pažįstamas sribas Auglys.

Daryti nebuvo kas, o gal ir saugiau, pagalvojau. Įlipau į kėbulą, ten sėdėjo kokie aštuoni sribai, ginkluoti automatais, man Auglys užleido vietą ant sėdynės, prie kabinos.

- Iš kur dabar čia važiuoji? - pradėjo kalbinti, aš kažką jiems sukūriau, nepamenu, ir bijau, kad trinantis į sėdynę neiškristų mano pistoletai. Auglys maloniai kalbina: kur dabar būni, ką dirbi? Galvoju, reikia kažką meluoti. Sakau, gyvenu ir mokausi Ukmergėje, važiuoju į namus maisto pasiimti.

- Ar su banditais parvažiuavęs nesusitinki? - įsiterpia sribas Karolis Mikoliūnas.

Sakau, girdėjau, kad jų yra, bet susitikti neteko.

- Žinau aš jus, jus visus reikia ištratinėti!

Bet čia privažiavom Taujėnus, tratinti nebėra kada. Taujėnuose išlipti neskubu, bijau, kad pasikėlus neiškristų mano ginklai. Pirmieji išlipa sribai, tuo momentu spėju ranką užkišęs už švarko pasitaisyti savo mauzerius ir išlipu paskutinis. Padėkojęs už puikią kelionę, su nebloga nuotaika ir įgijęs daugiau drąsos pasiekiu namus. Kai namo sugrįžęs ir susitikęs su ŽIGAUDU papasakojau jam apie savo kelionę, gavau nuo jo velnių už per didelę riziką.

- Ką tu žinai, kur tavo laimės kamuolėlis veda! Eini iš paskos ir nežinai, kada giltinė tave pasivys. Kaip toje partizanų dainoje: “Nežinau, kur mirtis manęs tyko,/ Gal už kaimo, gal tavo namų,/ Ir gulėsiu ant gatvės numestas,/ Nematysi daugiau jau manęs”.

Šiandien, kada pragyventų metų našta slegia pečius ir prisiminimai neleidžia pamiršti tų laisvės kovų aidų, atrodo, iš kur vyrams tiek buvo drąsos grumtis su tokiu galingu ir klastingu priešu. Gal tie perskaityti 18-tų metų savanorių žygiai? mokyklos suole Lietuvos istorijos puslapiai? o gal su motinos pienu gauta ta tėvynės meilė nedavė palūžti? Atsakymą, man atrodo, rasim visur tą patį - TAIP.

Vieną kartą grįžtant iš merginų netoli Baravykų kaimo pasivijo grupė partizanų. Tik praėjus Baravykų kaimą: “Stoj, kto idiot?” Priekyje ėjęs BERŽAS į žodį “stoj” trenkė iš kulkosvaidžio, visi kritom ant žemės. Čia pat viena po kitos išlėkė raketos, apšviėdamos visą lauką, tratėjo ir automatai, ir kulkosvaidžiai. Atsisukęs pamačiau raketų šviesoje netoli griovį, pradėjau kočiotis jo link. Aplink kulų spiečiai, jau nebežinai, kas ir iš kur šaudė, tik pro ausis kulkos švilpia. Girdžiu, netoli rėkia “ar turi ginklą?” Pažinau RIDIKO balsą. Rėkiu “neturiu”, jis ant rankos pasikėlęs meta man pistoletą. Aš jau griovyje, priekyje, matau, pasilenkęs bėga BERŽAS, trumpomis serijomis berdamas iš kulkosvaidžio. Miškas jau visai arti. Nuo miško kampo pradeda kalenti dar vienas kulkosvaidis. Raketų šviesoje matau, kaip pasilenkę bėga atgal ruskeliai, valio! Pasirodo, norėta mus atkirsti nuo miško, bet nepasisėkė, ten kažkur arti buvę TANKISTO vyrai pridengė mus. Po gero pusvalandžio vėl visi susitikom sveiki ir gyvi, tik BERŽUI buvo sudaužytas ant krūtinės kabėjęs žiūronas.

Kautynės kaip staiga prasidėjo, taip staiga ir baigėsi, tyla galėjo būti apgaulinga, nes Taujėnų garnizonas ir sribai išgirdę šaudymą atsukė saviems į pagalbą. Gerą kelio galą paėjęs kartu, aš RIDIKUI atidaviau pistoletą ir vienas pasiekiau Šalnų kaimą, ten pas pažįstamas merginas sulaukiau ryto - naktį toliau eiti buvo vis dėlto pavojinga. Jos su išgąsčiu pradėjo man pasakoti, kad kažkur netoli labai smarkiai šaudė. Sakau, ir aš girdėjau.

Reta buvo naktis, kad vienur ar kitur nebūtų girdėti šaudantis, kulkosvaidžių kalėnimo bei granatų sprogo, bet gyvenimas ėjo sena vaga. Jaunimas taip pat linksminosi, skambėjo partizaniškos dainos, motinos gimdė vaikus ateinančios kartos Tėvynės gynėjus.

Pakeliui į lagerį

Iš liūdnyų prisiminimų pažadina kamerų duryse žvanginami raktai, duodami suprasti, kur ir kas tu esi. Mano kameros draugas visą laiką paskendęs maldose, su juo kalbāmės mažai. Bandau dar morze susisiekti su kitomis kameromis, deja, nesiseka, matyt, tenai nėra morzistų. Pasidžiaugiu tik kartais, kada išveda pasivaikščioti, pokalbiu su Birute iš pirmo korpuso. Taip ir slinko dienos, savaitės, mėnesiai.

Jau artėjo ir pavasaris, iš namų gavau mažą siuntinuką su trupučiu maisto ir rūkalų, nors tas siuntinukas man Lukiškėse buvo paskutinis. Vėl buvau sugautas su morze, tik šiuo kartu "išsipirkau", kad buvo uždrausti dviems mėnesiams siuntiniai. Turėjau tentintis tik kalėjimo duodamu maistu.

Apie 1950-tų metų balandžio vidurį perkėlė mane vėl į bendrą kamerą. Čia sutikau iš tų pačių Lukiškių anksčiau sutiktų draugų. Visi supratom, kad mus jau ruošia etapui į lagerį. Neapsirikom: gal už kokių dešimties dienų visą kamerą pašaukė "s veščiamii". Išvedė visus į kiemą, susodino eilėmis, čia jau radome ir iš kitų kamerų prisodintų. Kalbėtis net su greta sėdinčiu nevalia. Atvažiavo keturi "varanokai" - tai spec. mašinos kalinių pervežimui. Pradėjo šaukti: pavardė, vardas, tėvo vardas, straipsnis, kiek teistas. Čiupk terbą, jeigu ją turi, ir į mašiną. Mašiną prikimšo kaip silkių bačkoje, paskutinius įgrūdė su "bliat, vlezai!", ir taip gaudydami orą pasiekėm Vilniaus prekinę geležinkelio stotį. Ten kareivių ir šunų apsuptyje išlaipino ant bėgių, čia jau leido ir pakalbėti su greta sėdinčiu. Taip susodintiems teko prabūti geras tris valandas. Čia jau iš arčiau susipažinau su Birute iš pirmo korpuso, su kuria kalbėdavau rankomis. Pasirodo, ir jinai pakliuvo į tą patį etapą.

- Ar ne Klajūnas būsit? Aš Birutė - DULKĖ iš pirmo korpuso.

- Taip, bet kaip mane pažinai?

- Iš kepurės.

Mano buvo tokia ausinė triušio kailio kepurė...

Vakarop privažiavo sąstatas vagonų, vadinamų "Stolypino". Tai specialūs vagonai kaliniams vežti. Per visą vagoną eina siauras koridorius, atitvertas grotomis, už jų aklinomis pertvaromis atskirtos su dviejų aukštų gultais kameros. Kas yra gretimoje kameroje, pamatyti negali. Netrukus prisistatė grupė karininkų su mūsų bylomis, pradėjo šaukti pavardėmis. Iššaukus tavo pavardę turi pasakyti vardą, tėvo vardą, straipsnį ir kiek teistas. Jeigu viskas atitinka, stok šonan. Čia surinkę keturis suvaro į narvą. Taip iki sutemų. Vagone dar kartą visus suskaičiavo, ar visi esam, ar nepabėgom. Plaktukais padaužė stogą, grindis, ar nėra skylių išlįsti, ūktelėjo traukinys ir pajudėjom. Sudie, Lietuva Tėvyne, ar bepatatysim mes tave? Į mūsų narvą pakliuvo ir kunigas Pėstininkas su gana nemažu maisto bagažu, Pleskus, kurio vardo nebeprisimenu, ir Vladas Šakalys kažkur nuo Zarasų. Mes, kaip jaunesni, susikraustėm ant viršutinių narų, apačią palikdami Pleskui ir kunigui Pėstininkui. Praušus, kiek leidžia matomumas, nustatėme, kad važiuojame Leningrado link. Trau-

kinys sustojo kažkokioje stotelėje. Gaunam maisto davinį - du šimtus gramų duonos, karšto vandens ir sūdytos smirdinčios žuvies. Stovim ant atsarginių bėgių iki nakties, naktį vėl pajudam. Praaušus pamatėm, kad neapsirikom, važiuom tikrai Leningrado link, matėsi sudegę gyvenvietės, laukai apraizgyti spygliuotomis vielomis, išraižyti apkasų grioviais, kur ne kur matėsi lėktuvų nuolaužos, kitų taip ir kyšojo nusmigę uodegos, išlindusios iš žemės. Laukai pilni sudaužytų mašinų, pabūklų ir kitos karinės technikos.

Leningradas pasitiko nelabai svetingai. Stotyje jau laukė konvojus su šunimis. Atidarius narvą, vėl šaukiama pavardėmis, turėjai vėl atsakyti vardą, straipsnį, kiek metų teistas, tuomet varo į netoli stovintį “varanoką” ir - į Leningrado kalėjimą, vadinamą “Leningradskije kresti”. Ten buvome išskirstyti po kameras, aš pakliuvau į didžiulę kamerą, kurioje sėdėjo vieni vokiečiai. Kamera didžiulė, ten papuoliau aš ir kunigas Pėstininkas, kitus patalpino į kitas kameras. Čia režimas kur kas švelnesnis, kameroje leidžiama miegoti ir dienos metu, maistas - daugiausia amerikoniški mėsos konservai, gera sriuba, duonos šeši šimtai gramų dienai.

Kadangi truputį mokėjau vokiečių kalbą, greitai čia susiradau draugų. Vokiečiai nedavė ramybės, klausinėdavo apie viską, ką mokėjau, atsakinėjau, ko nemokėjau, susirodėm rankom.

Leningrade teko prasėdėti apie vieną mėnesį. Per tą laiką pramokau neblogai vokiškai kalbėti, susibičiuliavau su vienu vokiečiu chirurgu, kuriam buvo leista turėti su savimi barzdai skusti peiliukų. Jis su tais peiliukais trenirudavo ranką. Paima rankon rūkomojo popieriaus knygutę (būdavo tokios po šimtą lapelių), klausia, kiek perpjauti. Pasakai - dešimt, tiek ir perpjauna: atverčia knygutės lapelius, vienuoliktas nelieštas. Čia teko ne tik kalbėtis, bet būti ir vertėju tarp prižiūrėtojų ir vokiečių kalinių, nors abi kalbas prastai mokėjau.

Praėjus keletui dienų pranešė, kad galiu parašyti laišką į namus. Tą pačią dieną ir parašiau, kad esu Leningrade, nuteistas dešimčiai metų, kad laiškų man nerašytų, nes neaišku, kiek aš čia būsiu.

Leningrado kalėjime režimas kur kas lengvesnis, negu Lukiškėse, čia langų grotos neužkaltos lentomis, gali kiek nori dairytis ir per langus, išvedus į lauką pasivaikščioti nereikia rankų laikyti už nugaros, gali vaikščioti laisvai.

Man būnant Leningrade iš vėliau gautų laiškų sužinojau, kad vedė mano brolis Antanas, vestuvės buvo gedulingos, be muzikos ir šokių: areštavus mane namuose buvo paskelbtas gedulas.

Vieną rytą vėl “na bukva “Ž”. Pasakiau pavardę, vardą, kiek teistas, vėl į “varanoką”, vėl į geležinkelio stotį, sukiša į “Stolypino” narvus ir tolyn į šiaurę. Čia vedamas į narvą pamačiau ir savo Dulkę - jinai buvo gretimame narve. Šiuo kartu narvo bendrakeleiviai nepažįstami, bet taip pat lietuviai ir iš Lukiškių, tik atvežti į Leningradą šiek tiek vėliau negu aš. Maistas vagone tas pats: sūdyta pasmirdusi žuvis ir verdantis vanduo, vadinamas kipiatoku. Troškulys kamuoja, vandens šalto atsigtirti negausi. Kas

turi kokį indą, prisipila to verdančio vandens, o jei neturi, daryk ką nori. Mūsų narve kas turėtų tokį indą nėra. Vienoje kažkokioje stotelėje visi pradėjome rėkti, kad baigiame nutrokti. Po kiek laiko atėjo du prižiūrėtojai, vieną iš mūsų išsivedė, po kiek laiko atnešė kibirą šalto vandens. Tuo kartu, atrodo, troškulį nuraminom, bet tik laikinai. Už tą mūsų pagirdymą, kaip paskiau pasisakė mus pagirdęs kareivėlis, jam stipriai kliuvo. Nuo to šalto vandens ar nuo tos smirdinčios žuvies visiems paleido vidurius. Stovintis narvo kampe bakelis ištaisai užtūptas, apie tualetą, kur vienam narve padaryta skylė grindyse, ir kalbos negali būti. Keikia mus prižiūrėtojai, kolioja kaimynai, bet ką mes galim padaryti - juk žinom, kad kvapelis nekoks, nepadeda ir atviri koridoriaus langai. Galų gale ateina žmogysta su baltu chalatu, išdalina visiems po kažkokią tabletę ir iki Vologdos negaunam nei gerti, nei valgyt. Žodžiu, šikniam taip ir reikia.

Vologdoje išrikiuoja, kartu vyrus ir moteris nuvaro į pirtį. Pirtis panaši kaip ir Lukiškėse. Viskas eina ratu. Nusirengiam, daiktus paliekam, gaunam po sauja skysto muilo ir bėgte po vos vos šiltu dušu. Išėję iš pirties, praeinam "sanabrabotką" - moteris nuo mūsų visų griešnių vietų nuskuta plaukus. Pradėję rengtis pamatome, kad jau mes apšvarinti, kol mus prausė ir skuto, čia taip pat darbavosi. Neberadau savo kailinių, kiti batų, švarkų, nekalbant jau apie maistą. Kas paėmė, čia geriau neklausk. Kaip vėliau sužinojome, apšvarintos buvo ir moterys, tik jų nuodėmingas vietas skuto vyrai. Jau tokia išsivysčiusio socializmo, artėjant į komunizmą, moralinė logika.

Iš pirties apsupti šunų ir kareivių, surikiuoti po keturis ir išklausę komandos - žingsnis į kairę, žingsnis į dešinę skaitysis pabėgimu ir bus šaunama be perspėjimo. Visus atvarė į kažkokią cerkvę. Kiemas aptvertas aukšta lentų tvora, virš tvoros dar spygliuotų vielų tinklas palinkusiais į vidų stogeliais. Čia visus susodino, kad kultūringai atsikvėptume po pirties ir kelionės. Po kiek laiko pradėjo šaukti po vieną su daiktais, jeigu kuriam jų dar buvo likę. Mane iššaukė gal kokį ketvirtą. Čia per koridorių išrikiuotos "garbės sargybos" patekau į tos cerkvės rūšį. Prižiūrėtojas atidaro metalines duris, įstumia į vidų, ir už nugaros užsitrenkia. Viduj didžiulė salė su betoninėmis grindimis, be jokių gultų, kampe sėdi prieš mane įvaryti keli jau nurengti senukai, kitame kampe susispietusi vagių šutvė. Tuojau vienas, matyt, lyderis, prieina, nuo galvos iki kojų apžiūri mane, prieina dar keli. Matau - pradės nurenginėt.

- Nu, mužyk, razdievaisia!

Atsisukęs pažiūriu į senius, klausiu, ar padėsit: sako, padėsim. Kaip tik įleidžia anksčiau mano sutiktą Juozą iš Klaipėdos - stambus augalotas vyras. Aš nieko nelaukęs smogiu lyderiui į tarpuakį, Juozas čiumpa nuo parašės medinį skarda apkaustytą dangtį, ir prasideda karas. Nuo mano mūgio lyderis išsitiesia ant grindų, nuo Juozo smūgių dar keli krinta. Narsioji šutvė užgula kameros duris rėkdami "Načialnik, vipuskai, fašisty ubivajut". Dursy atsidaro staigiai, visi, palikę savo ir mūsų daiktus, dingsta. Tarp paliktų daiktų kai kurie surado ir pirtyje dingusius daiktus. Kailinių, žinoma,

aš jau neberadau - jie jau buvo parduoti prižiūrėtojams. Už pavogtus, tiksliau, atimtus daiktus vagys iš prižiūrėtojų gaudavo degtinės arba maisto, ir teisūs buvome ne mes. Tokia jau lagerio logika: nors, tiesa, už tai, kad sukiaužinom vagims galvas, administracija nieko nesakė. Truputį nukentėjau ir aš, keletą mėlynių teko kurį laiką panešioti už laimėtą mūšį mūsų naudai. Ta proga vakare buvo suruošti iškilmingi pietūs. Atrišę maišus vyrai maitino mus iki soties.

Kaip vėliau supratau, lagerio administracija į politinių kalinių apiplėšimus žiūri abejingai, o kartais net organizuoja tokius apiplėšimus. Iš to, žinoma, daugiausia nauodos turėdavo prižiūrėtojai, neretai juos patys prižiūrėtojai ir organizuodavo. Čia toks įstatymas: "zakon - taiga, prokuror - medved".

Vologdoje pasėdėti teko neilgai, gal po geros savaitės visus sutalpino į traukinį, ir tolyn į šiaurę. Vėl žuvis ir karštas, vos ne verdantis vanduo. Kelionė truko ne per ilgiausiai, mane su senuku Pleskum ir dar keliais vyrais ir keliom moteriškėm išlaipino Verchvlesenske - tai persiuntimo punktas, iš kur paskui kaliniai yra skirstomi po lagerius. Tai nemaža teritorija, aptverta stačių rąstų tvora, su sargybos bokšteliais kampuose. Viduje keletas barakų, pirtis, vadinamoji valgykla, sanitarinis punktas. Čia jau teritorijoje gali vaikščioti laisvai. Teritorijos plotas maždaug dvidešimt hektarų. Paskirtis to lagerio - kad surinktus čia kalinius išskirstytų po visą USTVIMLAGĄ. Tuo laiku, kai aš čia papuoliau, kalinių buvo gal tik keliolika. Mus su Pleskum atvedė į atskirą baraką ir mūsų pareiga buvo taisyti sulūžusius tualetus. Kiek mes ten juos remontavome, mūsų niekas nekontroliavo. Vaikščiodamas po teritoriją, savo nuostabai, sutikau dar iš Lukiškių pažįstamą savo Dulkę. Jinai buvo apgyvendinta tokiaime mažame kambarėlyje prie barako, kartu su senyvo amžiaus lietuve moterimi. Ta moteris čionai gyvena, kaip pati sakė, jau septynerius metus ir vadovauja pirčiai. Kilusi nuo Šiaulių, pavarde Kernagienė. Jos vyras karininkas, abu buvo areštuoti 1941-mais metais, vyras mirė Karagandoje. Ta moteris mane išmokė daug lagerinių gudrybių. Kaip vėliau pasirodė, jinai turėjo didelį autoritetą ir tarp vagių. Papasakojo, kad neseniai yra atėjęs etapas iš Vologdos su grupe vagių, jie yra uždaryti atskirame barake ir juos retai kada išleidžia į zoną. Aš jai papasakojau apie konfliktą su vagimis Vologdoje, sakau, jeigu čia tie patys vagys, tai jie čia man nuims galvą. Jinai man patarė būti atsargiam, bet labai nebijoti, atseit, drąsių jie patys bijo.

Su Kernagiene supažindinau ir savo bendradarbį Pleskų. Čia pasidarėme kaip viena šeima, su Dulke susitinkdavom kiekvieną dieną, draugystė pradėjo pereiti į meilę, atrodė, ir lageris ne toksai baisus, jau atsirado noras ir gyventi. Staiga vieną dieną, grįždamas į baraką, sutinku ir tą vagių lyderį, kurį pavaišinau Vologdoje. Mano ir jo mėlynės dar neužgijusios, dar matosi jo gelsvai pamėlyniję paakiai. Kirvį kietai suspaudžiau rankoje, matau, dar du ateina. Bet priėjęs jis man sako:

- Ne boisia, muzyk, ja vižu, ty očen smielyj, tibia zdies nikto ne tronet.

Taip ir nežinau, ar mano drąsa, ar Kernagienės autoritetas tarp vagių man padėjo.

Deja, džiaugtis ilgai neteko, mane vėl įgrūdo į vagono narvą ir tolyn į šiaurę. Kur dabar - nežinia. Narve sėdėjau visai vienas, pro langą matėsi tik taiga, taigos properšose, tolumoje, lagerių tvoros su sargybos bokšteliais. Traukinys dundėjo tolyn į šiaurę. Taigą pradėjo keisti tundra, tolumoje dunksojo Uralo kalnai, o traukinys mane nešė tolyn. Galiausiai pasimatė rūkstantys didžiuliai kalnai akmens anglies parodos. Supratau, kad man skirta Vorkuta. Neapsirikau. Traukinys sustojo, su grupe kitų, atvežtų tame pačiame ešlone, buvome išlaipinti ir su šunų ir ginkluotos sargybos palyda pristatyti į netoli esantį lagerį.

Lageryje, kur pakliuvau, neradau nė vieno pažįstamo. Daugiausia buvo ukrainiečiai, vienas italas, keli moldavai, latviai, estai; lietuvis buvau aš vienas. Susikalbėti buvo ne taip jau lengva, visi tarp savęs kalbėjo sava kalba, man liko lietuviškai tik dainuoti, ką ir dariau.

Čia iš zonos niekur neišleido, buvom vadinamajame karantine. Maistas labai prasas: turnepso sriuba, trys šaukštai perlinės košės ir trys šimtai gramų su pjuvenomis maišytos šlapios duonos. Neretai maisto davinį pajvairindavo dvokianti žuvis, kurių galvas išbadėję kaliniai rinkdavo šiukšlių duobėse prie virtuvės.

Būnant Vorkutoje pačios Vorkutos pamatyti ir neteko. Gal po geros savaitės vėl buvo surinktas etapas, vėl buvom nuvaryti į geležinkelio stotį ir čia jau tik toks skirtumas, kad gyvulinuose vagonuose su grotomis užkaltais langais pajudėjome nežinia kur.

Šiaurės klimato iš karto labai sunku priprasti. Vasarą saulė pasiekusi horizontą vėl pamažu pradeda kilti, čia gyveni amžiną dieną vasaros metu, sunku susigaudyti, kada rytas, kada vakaras. Klimato pasikeitimas ir badas labai greitai nualina organizmą. Pasiutęs alkis neduoda ramybės nei dieną, nei naktį. Vagone rytą ir vakare vyksta patikrinimas. Įėję du prižiūrėtojai visus kalinius suvaro į vieną vagono galą ir pagal komandą reikia bėgti po vieną į antrą vagono galą, o prižiūrėtojas su mediniu plaktuku ant ilgo koto drožia per nugarą skaičiuodamas. Tokia procedūra per dieną atliekama du kartus.

Pagaliau sustojame Ijoserio geležinkelio stotyje, ant atsarginių bėgių. Čia jau laukia mūsų palyda su šunimis. Patikrinę visus vėl pagal pavardę, vardą, straipsnį ir kiek teistas, išrikiuotus po keturis, po komandos "šag na leva, šag na prava, ščitaju, pabėg - streliaju bes predupreždenija". Visus nuvaro į už kokių trijų kilometrų esantį lagerį.

Lageris, į kurį pakliuvau, vadinosi USTVIMLAG-14 OLP, t. y. osobyj lagernyj punkt (ypatingas lagerio punktas Nr. 14). Jame buvo lemta išbūti beveik iki savo nelaisvės pabaigos.

Lageris ne per didelis, gal apie dvidešimt hektarų ploto, aptvertas kokių keturių metrų aukščio rąstų tvora, virš tvoros į vidaus pusę palinkęs spygliuotos vielos stogelis. Aplink tvorą kas kokias penkiasdešimt metrų - sargybos bokšteliai. Iš vidaus palei tvorą eina vadinamoji draužiama zona išakėtu paviršium ir atitverta spygliuota viela. Aptvaro viduje - penki barakai su visom pagalbinėm patalpom. Lagerio kontingentas

- daugiausia kriminaliniai kaliniai, politinių kalinių mažai. Barakas, kuris buvo mums paskirtas, sudarė dvi sekcijas, vienoje, kur pakliuvau ir aš, buvo politiniai. Tik suėjus į vidų, tuojau prisistatė kompanija vagių su išleistais virš kelnių marškiniais (tokia vagių uniforma), pradėjo apžiūrinėti, kas ką geresnio turi. Matau, kad nužiūrėjo ir mano batus, bet šiuo kartu nepareikalavo.

Patalynę gavom pjuvenų pripildtus čiuzinius, vatos prikimštą maišelį vietoje pagalvės ir antklodę. Atėjęs prižiūrėtojas paaiškino lagerio režimą: kur valgykla, kur saugojimo kamera, vadinama "kaptiorka", ir pareikalavo, kai bus išduoti lagerio rūbai, savus atiduoti į kaptiorką. Iš karto buvo paskirtos sekcijos vyresnysis, vadinamas čia "dnevalni". Juo buvo paskirtas senukas invalidas ukrainietis. Jo pareiga prižiūrėti tvarką barake. Valgykloje atsistojęs į eilę gauni bliūdelį baltos su plaukiojančiomis keliomis skiltelėmis supuvusių bulvių, antram patiekalui vadinamoji zapekanka - tokia iš kruopų apkepinta bandelė kotleto dydžio. Duoną gauni iš ryto visai dienai keturis šimtus gramų, ir kad išlaikytum ją iki vakarienės nesuvalgius, reikia didelės valios. Daugiausiai būna taip, kad duoną suvalgai iš ryto, o pietūs ir vakarienė būna be duonos.

Kada išvaro į darbą, duonos gauni rytą du šimtus gramų ir tiek pat per pietus. Prieš valgį valgykloje gauni išgerti stiklinę pušų spyglių arbatos - tai vaistai nuo cingos, kuria čia serga dauguma. Baisiausia iškęsti alkį, aplink tave pageltę, gyvaplaukiais apaugę veidai su rachitiniiais išsipūtusiais pilvais. Daugelis landžioja apie valgyklos paplavų duobes, kur randa išmestų žuvų galvų arba bulvių lupenų, jas sumaišę verdasi tokią pliūrę, kad kaip nors prikištų skrandį, bet čia jau beveik tikras kelias į anapilį. O ten išvežami susukti į paklodę, specialioje dėžėje iki duobės. O ten jau užkasamas nuogas su pririšta lentele ant kojos, kur užrašytas tavo numeris. Vežant lavoną per lagerio vartus, prižiūrėtojas plaktuku ant ilgo koto perskelia kaukolę arba durtuvu perduria krūtinę, kad kartais nepabėgtų gyvas. Laidojimui yra sudaryta brigada iš šešių kalinių, kurie išveža ir užkasa užbaigusius vargus. Jiems už tai atiduodamas tą dieną mirusių maisto daavinys. Pakliūti į tą brigadą reikia didelio blato, nes per dieną užkasa dešimt ir daugiau lavonų, o tai jau dvigubas maisto daavinys.

Vakare atėjęs darbų skirstytojas, čia vadinamas nariadčiku, išskirsto visus po brigadas. Pakliūnu prie miško rūšiavimo darbų. Dnevalnis atneša lagerinius rūbus, savus atiduodu į kaptiorką. Persirenginėjant dingsta mano batai, bet jų ieškoti nei noro, nei nuotaikos nėra. Gavau lagerinius kerzinius. Apsirengiu lageriniais skudurais, kas liko iš manųjų, priduodu į kaptiorką. Grįždamas į baraką sutinku savo pažįstamą Pleskų, jis čia papulė prieš keletą dienų ir gyvena kitame barake, kartu su moterimis. Tuo laiku moterys mūsų lageryje gyveno bendroje su vyrais zonoje, tik vėliau jas išvežė į atskirą lagerį. Papasakojo, kad dirba kūriku prie lokomobilio. Pabaisėjęs, sublogęs, veidas, kaip ir visų, gyvaplaukiais apaugęs. Savęs nematai, gal ir tu toksai pat, čia veidrodžių nėra ir savęs nepamatysi. Lietuvių daugiau nesutinku. Vėliau suradau kelis, bet jie buvo kriminalistai, todėl bendra mažai ką turėjom.

Lagerių golgota

Naktį pakėlė pamainai; nors nakties čia nėra, bet vis tiek priimta vadinti naktim. Darbo zona maždaug už poros kilometrų. Už vartų visus suskaičiuoja, vėl tas pats, “šag na leva, šag na prava”, šunų ir kareivių apsupti pirmyn į komunizmą. Prie darbo zonos vėl tas pats skaičiavimas. Darbo zona aptverta tokia pačia tvora su sargybos bokšteliais ir sargyba juose, aplink tie patys išbadęję skeletai, aprengti suplyšusiais skudurais. Brigadininkas darbą paskiria prie briovnataskos. Tai toksai įrenginys iš upės traukti rąstams. Kokių penkių metrų aukštyje pakelta estakada, kurios vienas galas prasideda lentpjūvėje, antras už kokio kilometro nusileidžia į vandenį. Viduriu estakados šliaužia grandinė, kuri iš vandens tempia rąstus. Iš abiejų grandinės pusių metro pločio takai iš lentų, ant kurių stovi kaliniai ir su specialiu kabliu nutraukia nuo grandinės rąstą. Abiejose estakados pusėse išrikuoti štabeliai, kur kaliniai apačioje nutrauktus nuo grandinės ir paleistus į apačią rąstus rikiuoja į štabelius.

Brigadininkas supažindina su darbu: tam tikro storio rąstą turiu nutraukti nuo grandinės, vikriai per jį peršokti ir koja paspyrus paleisti į apačią. Vienas neatsargus žingsnis, ir su rąstu gali nulėkti į apačią. Čia, brigadininkas sako, tavęs niekas neraudos ir negailės, lentelė su numeriu ant kojos, jeigu bus dar kojos, ir su perskelta makaule į tranšėją. Rąstų pilna grandinė, tik spėk žiūrėti, kad nepražiopsotum. Visos estakados ilgiu, kas kokius šešis metrus, vienas nuo kito stovi kaliniai ir skina jiem priklausančius pagal diametrą rąstus. Skinu šokinėdamas ir aš, į apačią lekia su trenksmu bildėdami, o aš tik šokinėju. Sušvilpia lokomobilio sirena, pietūs. Meti velniop kabli ir bėgi atsiimti pietų davinio. Tas davinys - visuomet tas pats: bliūdelis balandos ir keli šaukštai košės, tiesa, dar du šimtai gramų duonos. Riebalų absoliučiai jokių. Viską suvalgęs jautiesi dar labiau alkanas, negu nevalgęs. Po pietų vėl ta pati šokinėjimo treniruotė. Džiaugsmas, kada nutrūksta grandinė, tuomet kokią valandą gali atsikvėpti, kol sutaisys.

Pamainai pasibaigus, vėl visus rikiuoja prie išėjimo iš darbo zonos, suskaičiuoja, vieni priduoja, kiti priima, ir neduok Dieve, jeigu nors vieno neužtenka. Stovi visa kolona, šunų apstota, kol suranda dingusį, o tas greičiausiai kur nors miegojo. Tuomet po visų komandų pajudam lagerio link. Prie įėjimo į gyvenamą zoną vėl kiekvieną apčiupinėja, iškrato, kad neišsineštum į zoną kokio nors peilio ar durklo, čia vėl prastovim gerą valandą. Iš čia tiesiai į valgyklą, kur gauni gabalėlį sūdytos žuvies ir puodelį truputį pasaldinto vandens. Jeigu dar nuo ryto pasilikai nesuvalgęs duonos, vandenį išgersi su duona, bet toksai atvejis labai retas. Tarp pamainų laikas yra tavo dispozicijoje. Pamaina su visomis rikiuotėmis ir kratomis trunka maždaug vienuolika valandų.

Keletui dienų praslinkus gavau leidimą parašyti laiškučių į namus. Mano adresas jau žinomas: KOMI ASSR, GOROD VOŽAEL, POČTOVY JAŠČIK 243/14.

Nepakeliamai sunkus darbas ir prastas maistas greitai padaro savo. Jaučiu, kaip

kiekvieną dieną silpnėja jėgos, jau kasdien sunkiau darosi peršokti rąstą. Jaučiu, kad greitai galiu su rąstu lėkti į apačią.

Per darbo zonos teritoriją iš geležinkelio stoties arkliu kasdien lydimi sargybos veždavo duoną. Vieną kartą nutrūkus prakeiktai grandinei, nulipęs nuo estakados, neišvaizduojamai savo laimei, radau iš pravažiavusio duonos vežimo arklio mėšle išmintą duonos kepaliuką. Kažkam gal ir trūks, gal ir man pačiam, bet šiandien, bet dabar aš radau. Nežinau, kaip aš jį stvėriau, užsikišau už švarkelio ir nėriau už rąstų rietuvės. Kokia ji skani! Nesvarbu, kad mėšlina, nepamačiau, kaip suvalgiau tą kepaliuką, atrodo, kad ir saulė pradėjo šviesiau šviesti. Tik išbadėjęs žmogus gali tą duonos skonį suprasti, atpasakot tai neįmanoma, tai reikia pajusti.

Neilgai truko mano darbas prie tos briovnataskos, turbūt pats brigadininkas pamatė, kad aš greitai galiu nulėkti su rąstu į apačią. Kaip tik pasitaikė gydytojų komisija, ir aš brigadininko dėka papuoliau į ją. Komisija solidi: režimo viršininkas, vietinis dak-taras, taip pat kalinys, ir dar trys man nepažįstami žmogėnai. Visiems išsirengti nuogai, tarp mūsų, vyrų, trys moterys - ir joms toji pati komanda, juk tarybinėje konstitucijoje nenurodyta, kad nuoga moteris negali stovėti prieš vyrus. Pirmiausia atsistoji ant svarstyklių, kiek sveri, pamatuoja ūgį, tuomet apčiupinėja raumenis ant sėdynės, jei dar truputį jų yra, reiškia, gali dirbti, dar esi darbingas. Ateina ir mano eilė, pasveria - sveriu 41 kilogramą, ūgis 172 centimetrai. Apčiupinėja sėdynę, matyt, dar kažkokį raumenų požymį surado. Išvada - nukreipti į lengvesnę darbą. Kiti, kam ant sėdynės raumenų nerasta, nukreipiami OP - reiškia, nuo darbo laikinai atleidžiami, kol atsiras tenai raumenų.

Po komisijos apžiūros brigadininkas mane paskiria į tokį sėdimą darbą. Turiu įjungti ir išjungti tą prakeiktą briovnataską. Sėdi prie pulto ir pagal signalą išjungi arba įjungi. O signalas - tai ištempta viela, kurios vienas galas prie upės, kur paduodami rąstai, ir žmogaus aukštyje praeina visa estakada ir baigiasi pas mane prie pulto, kur prie tos vielos galo pririštas skambalas. Patraukus tą vielą skambalas suskamba, reiškia, reikia arba išjungti, arba įjungti grandinę. Tam darbui reikia patraukti tokią rankeną arba nuo savęs, arba į save, priklausomai, stovi ar eina briovnataska. Taip dabar sėdžiu ir tampau tą rankeną skambalui suskambėjus. Sėdžiu ištisomis pamainomis, darbas geras, bet alkanam velniškai nuobodu, atsitraukti niekur negali.

Lageryje yra tokia įstaiga, vadinama KVČ - kulturno vaspitatelnaja čiaštj, tenai gali gauti pasiskaityti knygų. Nors rusų kalba parašytas knygas skaityti man dar labai sunku, bet laiko iki valios turint, neblogas šansas pasimokyti. Tos knygos daugiausia politinio auklėjimo pobūdžio, bet man tai ne tiek svarbu, svarbu pramokti skaityti, čia pasimiršti ir alkį. Bet čia vėl - knygą neštis į darbą reikia gauti leidimą, kitaip kratos metu atims. Gaunu aš tą leidimą ir dabar laimingas skaitau net ir Lenino rąstus.

Artėja ruduo, su juo dienos trumpėja, naktys pradeda ilgėti. Čia, šiaurėje, saulutei užlindus už debesies iš karto pajunti šiaurės alsavimą, o šiltesnio rūbo niekas neskuba duoti, taip ir stideni alkanas ir sušalęs.

Šiandien didžiulė šventė - iš darbo grįžęs gaunu siuntinį. Siuntinius dalina vadina-
moj kaptiorkoj. Čia tavo akyse atplėšia, viską patikrina, kas tau galima, kas negalima,
už tai turi duoti vaišių ir tikrintojui, o lauke tavęs laukia vagių šutvė - ir juos turi
vaišinti, kitaip aplaužys kaulus ir siuntinį atims, tokia jau lagerio logika. Dalį gauto
siuntinio pasiimu su savimi, kitą palieku kaptiorkoj. Siuntinyje radau lietuviškų laši-
nukų, cukraus, sūdyto sviesto ir kamuoliuką siūlų, laimei, tikrintojo neišvyniotą. Išvy-
niojės randu trumputį Viganto laišką su dideliu aciū, kad iškentėjau ir nieko neišda-
viau. Lauke duoklę atidaviau vagims, tad leido neliečiamam pasiekti baraką. Su kai-
mynu, gulinčiu ant viršutinių narų, jis dar nebuvo suvalgęs savo visos duonos, pasivai-
šinam lietuviškais lašiniiais, kitus gerai suvyniojės pasikišu po galva. Tą naktį negalė-
jau užmigti, laukiau ryto, kada gausiu duonos normą, vienų lašinių bijojau valgyti, kad
išbadėjęs skrandis nepasiustų, negi tada su lašiniiais ir bėgiosi į tualetą, juk lašinių
vienų nepaliksi, nudžiaus. Per naktį sugalvojau, kad per dieną man galima suvalgyti
ne daugiau kaip šimtą gramų lašinių. Maždaug tiek atspjoviau, o kitus vėl nunešiau į
kaptiorką. Koks laimingas tą rytą ėjau į valgyklą! Ten suvalgiau tiktai košę su balanda,
vadinama sriuba, o duoną pasiėmiau su savimi į darbą. Šiandien sėdžiu laimingas prie
savo briovnataskos pulto, turiu duonos, turiu lašinių, mažytį gabaliuką suvalgau, jau
alkis truputį nurimsta, o dargi ir pietus atveš, laimingesnis, atrodo, nebuvau niekada.

Šiaurėje žiema artėja negailestingai, kokią ją teks savo kailiu paragauti. Su artėjan-
čia žiema keitėsi ir mūsų lagerio kontingentas. Patankėjo etapai išsiunčiamų kalinių.
Mūsų lageris turėjo aplinkinėje taigoje aštuonis mažesnius lagerėlius, kur vyko miško
darbai. Mūsų lageris vadinosi galavnoj (pagrindinis), jam priklausė tie aštuoni lage-
riukai. Tuose lageriukuose paruoštas miškas pavasarį patvinus upėms plukdomas į
pagrindinį lagerį, kur perdirbamas pramonei, didelė dalis siunčiama šachtoms arba
statyboms. Čia vyksta pabėgių gamyba geležinkelių statybai, mediena aviacijai ir au-
tomobilių pramonei bei kitoms pramonės šakoms. Su artėjančia žiema ir aš pakliuvau
į etapą, prieš tai dar gavęs iš namų siuntinuką. Mus pėsčius apie penkiasdešimt žmo-
nių išvarė į tokį šeštą to lagerio punktą, vadinamą komandiruote. Lageriukas labai
nedidelis, susidedantis iš dviejų barakų ir kelių pagalbinių pastatų. Nuo pagrindinio
lagerio jis yra apie trisdešimt kilometrų atstumu. Aplink lagerio zoną keletas pastatų
civiliams gyventojams, nedidelis kareivinių pastatas mūsų sargybai, duonos kepykla,
maisto sandėlis ir instrumentinė, kur galanda kirvius ir pjūklus. Tiesa, prie instrumen-
tinės prikljuota stovi dar mažytė elektros stotis, kuri apšviečia zoną ir aplink ją gyve-
namus pastatus. Iš civilių čia gyvena penkios šeimos su lagerio viršininku Makarčiuuku
priešakyje.

Mus, politinius, sutalpina į atskirą barako sekciją, ten jau radau keletą lietuvių:
Antaną Saugūną iš Šiaulių, Vytautą Ulinską iš Kauno, Juozą Šakalį nuo Zarasų, visi
spėjome susidraugauti ir užimti vienus narus, žodžiu, visi bendram būry. Rytojaus
dieną visi buvom suskirstyti į brigadas, aš pakliuvau į miško kirtėjų brigadą. Brigados
suskirstytos į grandis po keturis žmones, vienas pjauna nuo kelmo, arba vadinamas

zvenjevoj, antras genėja šakas, trečias pjausto į tam tikro ilgio rąstus, ketvirtasis jau turi būti be konvojaus, arklių tuos rąstus vežantis į sandėlius.

Taip prasidėjo nauja darbo era. Rytą visus pagal brigadas išrikiavo prie vartų, kur už vartų jau laukė sargyba su šunimis. Vadinamoje instrumentalkoje gavom darbo įrankius, ir į taigą. Sargyba taigoje ant medžių užtašo zoną, kurioje tu gali vaikščioti. Jeigu peržengsi tą ribą - būsi nušautas be perspėjimo. Man tenka grandininko pareigos - reiškia, leisti medžius nuo kelmo. Brigadininkas parodo, kaip tai daroma: rėminių pjūklų pasilenkęs vienas turi nupjauti medį. Pjūklai su specialiais dantimis, todėl nesunkiai pjauna medį. Taiga suūžia, medžiai griūna, poška kirviai, žodžiu, darbas vyksta. Apie pietus pakraunam pirmuosius vežimus. Kelias čia padarytas kaip geležinkelis, tik bėgiai iš apvalių rąstų, pritvirtintų prie tokių pat medinių pabėgių. Ratai vežimų - lengvųjų automobilių ratų diskai, gražiai apglėbiantys tuos paklotus medinius bėgius. Tokiu keliu vienas arklys veža dešimt, dvylika kubinių metrų medienos. Mūsų užduotis - prikirsti ne mažiau kaip penkiolika kubinių metrų medienos. Pietums skiriama pusė valandos. Darbo diena - dešimt valandų.

Pirmas kelias dienas dirbau savo pareigose, leisdamas nuo kelmo medžius, vėliau pamačiau, kad tas darbas man ne pagal jėgas, o už užduočių nevykdymą vakare grįžęs iš darbo gauni nakvoti karceryje, kur maisto davinys - du šimtai gramų duonos ir vanduo, o rytojaus dieną vėl į darbą. Be ilgų prašymų iš manęs tą darbą perėmė Juozas Šakalys, taigi aš padirbęs keletą dienų grandininku nuėjau pjaustyti kamienų, arba, kaip čia vadina, raskrežovščiku, čia jau darbas truputį lengvesnis, nereikia dirbti pasilenkus, rąstų ilgis šeši arba keturi metrai, tiktai čia jau pagal statutą reikia pakrauti vežimą, o kartais tuos rąstus tenka išnešti ir tolokai iki vežimo. Brigadininkas pasitakė neblogas, ukrainietis, pavarde Gančerenko, jeigu kartais normos ir neprikirsdavom, neskušdavo valdžiai. Vytukas Ulinskas genėdavo šakas, aš pjaustydavau rąstus, o Juozas Šakalys leisdavo kamienus. Mus taip ir vadindavo - litovskoje zveno. Barake taip pat gyvenome visi kartu ant vienujų narų. Žodžiu, gyvenom kaip viena šeima, gavęs kuris nors siuntinį dalindavomės bendrai.

Šiaurės taiga grėsminga, bet labai graži. Išlakios pušys su mažyčiu šakų vainikėliu viršūnėje saugo taigos ramybę. Čia neišgirsi jokio paukštelio čiulbant, nebent pamatysi straksint voveraitę arba burunduką, kurie taip pat gyvena medžiuose, kaip ir voveraitės, tik mažiau judrūs. Čia tik pavasarį gali išgirsti kurtinių vestuves, šiaip jokių paukščių čia nepamatysi. Uogų vasarą čia gana nemažai. Ne naujiena čia sutikti lokį, jų čia gana daug, nors žmonėms nesakyčiau kad agresyvūs. Daugiausia čia jie padaro nuostolių vietiniam arklių ūkiui. Arklius čia laiko uždaroje arklidėse, tik tuos, kurie nusenę arba darbo nuvaryti, laiko specialiuose aptvertuose garduose, atvirose vietose. Čia tos meškutės ir pasigano. Ypatingai jos gauda į taigą išsprukusius arklius. Kelios meškos, apsupusios arklį, įvaro į sunkiai praeinamas vietas ir tuomet čia čiumpa savo grobį. Meškos paprastai tik papjauto gyvulio mėsos neėda, nebent labai alkanos: papjautą gyvulį apkrauna kelmiais arba žabais ir palieka, kol jis pradės gesti. Me-

džiotojai, radę tokį paliktą sandėlį, medžiuose įsirengia bokštelius ir laukia ateinant gauruotųjų. Meškiena čia labai vertinama, teko ir man ne kartą jos ragauti. Šiaip sutikti mešką taigoje sunku, jos vis dėlto pirmos pastebi žmogų ir jo šalinasi, nebent žiemos metu kokių nors būdu pažadinta iš žiemos miego, vadinama bradeščiaja. Tokios meškos pavojingos ir žmogui, nuo tokios meškos pabėgti ar pasislėpti beveik neįmanoma. Susitikus taigoje su tokiu žvėrim išlikti gyvam vilčių mažai.

Taip atėjo ir šiaurės žiema. Blogas maistas ir alinantis darbas palengva alino organizmą, tai vienas, tai kitas likdavo dachadiagomis, sunkiai pavelkančiais kojas. Daug prie šito prisidėjo ir konvojaus žvėriškas elgesys. Ne vieną kartą kaliniai, varomi į darbą ar grįžtant, už menkiausią nepaklusnumą būdavo paguldomi į balą ir turėdavo gulėti, kol jiems praeidavo pyktis, čia niekam nepasisuksi. Pasiskundus tave tuojau įkišdavo į karcerį, kur alkanas ir šlapias, be patalynės turėjai praleisti naktį, o rytą vėl į darbą.

Žiema čia ateina maždaug apie vidurį spalio, ir jau jokių atodrėkių nebesulauksi. Prsidėjus žiemos sezonui išduodami ir žieminiai rūbai: vatinės kelnės, vatinukas ir dar didelis vatinis, vadinamas bušlatu, veltiniai, ausinė kepurė ir pirštinės. Visa tai nauja gauna tik tie, kurie dirba prie miško darbų, kitus aprenkia senais suplyšusiais skudurais. Taip ir vaikšto gyvaplaukiais apaugę, apiplyšę ir alkanai, kaip baidyklės. Sniegas čia iškrinta staiga ir jokio atodrėkio nėra iki pavasario. Žiemą čia sniegas kaip pūkas, visai palaidas, stojant grimzta iki žemės, pakilus vėjui, o čia pūgos gana dažnos, tave užgrūna tiesiog sniego lavina. Visų pastatų durys čia atsidaro į vidų, kitaip rytą gali ir neišeiti, būsi sniego užpustytas, į lauką durų neatstumsi.

Savo laimei, ir aš gaunu naujus žieminus drabužius, juk priklausau, kaip čia vadinama, pavalščikam. Tie, kurie negali dirbti, dachadiagos, išsekę, darbo jiems suranda ir zonoje. Čia iš senų vielinių lynų jie kapoja vinis, nes pasirodo, kad vinis kaliniam irgi prabanga. Galima tam panaudoti senus sirūdijusius lynus arba pasityčioti iš žmonių, juk jie ir naudos tas vinis. Kiti lopo šimtasiūles, prie veltinių siuva papildomus padus, o kurie visai nusikalę, slankioja apie valgyklą, prie paplavų duobės. Pastariesiems daugiausia kelialapiai išrašyti į anapilį.

Su pirmuoju sniegu gauname dar vieną į savo grandį, labai linksmą žmogų, jis mums visą laiką dainuoja itališkas serenadas. Ketvirtas žmogus žiemą reikalingas tam, kad nuo kertamų medžių atkastų sniegą, nes kiekvieną dieną sniego vis daugėja. Pasikeičia ir išvežamų rąstų keliai. Jau rąstus veža vadinamom lediankom. Tai toksai kelias, kur padarytos ledinės juostos pavažoms čiuožti. Jas nuolat atnaujina dviem arkliais traukiama pilna vandens statinė: jos užpakaly dvi skylės pravėžų plotyje, užkištos volėmis. Važiuojant ledianka tos volės atkemšamos ir vanduo užlieja pravėžas, kur stauga užšąla. Tokiu keliu vienas arklys žiemą gali pavežti iki dešimt kubinių metrų medienos.

Žiemą saulė horizonte darė vis mažesnę lanką, palikdama vis daugiau laiko šiaurės nakčiai. Prsidėjo nuolatinės šiaurės pašvaistės, kurios savo vėduoklėmis puošdavo

šiaurės padangę. Su žiema į mūsų baraką buvo atgabenta ir metalinė krosnis, vadina- ma buržuika, kurią ištiesai reikėdavo kūrenti. Nuo jos gulintiems ant viršutinių narų būdavo trošku nuo garų ir nuo dūmų, o gulintys apačioje neretai rytą rasdavo prišalu- sias antklodes prie sienos.

Mūsų lietuviškoji grandis gyveno sena vaga, iš namų gautus siuntinius dalinomės draugiškai, nors tie siuntiniai buvo retas svečias, reikėjo tenkintis tuo, ką tau duodavo lagerio režimas, o čia dar reikia turėti minty, kad iš to menko davinio papildomai maitinosi nemaža šutvė vagių, kurie nesitenkino nustatytu režimo maisto daviniu, jie iš virtuvės paimdavo tai, kas jiems patikdavo. Į šitą viską lagerio valdžiai buvo nusi- spjaut: tie išmirs, atveš kitus.

Vagys lageryje irgi turėjo savo įstatymus, galiojančius jų sektos viduje. Lagerio val- džia tuos jų įstatymus žinojo labai gerai, tačiau jiems netrukdė, nes tie vagių tarpusa- vio įstatymai buvo daugiausia nukreipti prieš politinius kalinius. Politiniai kaliniai dau- giausia gaudavo siuntinių, kas juos daugiausia ir domino. Brigadose jeigu ir dirbdavo - pratinginaudavo, o maistą gaudavo tokį, kokį uždirbdavo brigados nariai. Vagys lageryje sudarė tam tikrą sluoksnį, turėjo išsirinkę savo atamaną, pastarasis savo tary- bą. Jų atamanas į darbą neidavo, neidavo ir jo taryba. Tam jie išrasdavo įvairiausių priežasčių. Priversdavo lagerio gydytoją jiems duoti išgalvotas ligas, patys sau susi- pjaustydavo rankas, kad tik nereikėtų dirbti. Darbas vagims žemina autoritetą, kai kurie žemesnio rango vagys eidavo į darbą, bet tik tam, kad atsibosdavo būti zonoje; darbe vis tiek nieko nedirbdavo, nuolat sėdėdavo prie laužo, sargyba irgi buvo jiems palanki. Vagys, ypač aukštesnio rango, turėjo savo tarnus, kurie buvo vadinami šes- tiorkomis, tai buvo vagiūkščiai arba jų mokiniai, kurie išėję į laisvę likdavo vagimis. Tie šestiorkos nešiodavo vagims maistą iš valgyklos, juos siūdavo apvogti politinius kalinius.

Artėjant pavasariui susirgau cinga. Sutino kojos, pradėjo klibėti dantys, sunku bu- vo pavalgyti. Temperatūra būdavo kiekvieną dieną iki trisdešimt devynių. Kojų sąna- riai pasidarė kaip guminiai su velnišku skausmu. Iš darbo be draugų pagalbos retai kada pareidavau, už parankių parvesdavo. Vieną rytą, kada visus išrikiavo prie vartų į darbą, atsisėdau ir į darbą eiti atsisakiau. Lagerio viršininkas Makarčiukas priėjęs koja paspyrė: "Davai, bistra na rabotu". Aš nutraukiau veltinius, parodžiau mėlynas sutinusias kojas, sakau: užkabinkit arklį ir tempkit į darbą, aš eiti negaliu. Visus išvarė į darbą, mane paliko sėdintį sniege. Pats Makarčiukas iškvietė lagerio gydytoją, tas pasikvietė sanitarą ir nusivedė mane į lagerio polikliniką, davė kažkokių tablečių ir liepė eiti į baraką ilsėtis. Kaip sugydys, nežinau, bet žinau, kad į darbą kurį laiką eiti nereikės. Gydymas prasidėjo, kad kiekvieną dieną einu pas gydytoją, čia vadinamą lipyla (lagerio žargonu), tas man duoda tris tabletes ir stiklinę pušų spyglių arbatos, liepia mažiau vaikščioti, daugiau gulėti. Gulėti neprisieina - atėjęs darbų skirstytojas suranda ir man darbo. Lageryje yra tokia rūbų džiovykla, kur džiovina iš darbo grįžu- siųjų šlapius rūbus. Toje džiovykloje iki šiol dirbęs dachadiaga truputį pasveiko ir į

darbą eiti jau gali, reiškia, jo vieta laisva. Naktimis, kada kaliniai grįžta iš darbo, jų šlapius rūbus reikia surinkti, išdžiovinti ir rytą vėl sunėsti į baraką. Džiovykla tame pačiame barake, tik malkų reikia eiti atsinešti nuo valgyklos. Dabar laisvo laiko per akis, naktimis kūrendamas krosnį rašau laiškus, skaitau knygas, kurių čia KVČ bibliotekoje yra ir neblogų, pramokau jau ir rusų kalba knygas skaityti. Naktį čia neužmigsi - gali sudeginti džiovinti atsineštus skudurus, o už tai gali dar kokiais penkeriais metais pratęsti "kurortą", nors ir duoto išverti nesitiki. Dieną poilsis menkas - po baraką šmižinėja į darbą neinantys vagiūkščiai, kur ir žiūri ką nors nukniaukti. Be to, čia dar mano pareiga padėti barako dnevalniui (prižiūrėtojui) išplauti grindis, atnešti vandens, be to, nepramiegoti pietų.

Laiškais susirašinėti, ačiū Dievui, turiu su kuo, tankiai juos gaunu iš namų, be to, neseniai gavau laišką ir iš buvusios simpatijos, jinai rašė, kad mano antrašą gavo iš mano brolio Antano, laiškėlis persunktas neviltim, ašarėle aplaistytas. Be to, dar gaunu laiškus ir iš savo pirmosios meilės Nijolės, pas kurios močiutę gyvenau Ukmergėje prieš areštą. Jinai dabar mokosi Kauno politechnikos institute. Laiškai labai atsargūs, bet liūdni, guodžiantys, kad turėčiau vilties sugrįžti ir vėl būti kartu. Kartu būti neteko, grįžus dar teko susitikti Kaune. Pažiūros gal ir sutapo, tačiau daug kas ir skyrė. Siuntinių gaudavau panašiai kas porą mėnesių, čia naktimis pasidarydavau šio to pavalgyti, nors ne viską galėdavau ir sukramtyti - dantys kaip sena tvora klibėjo. Sekmadieniais susirinkę lietuviai, nors ir alkani, bet padainuodavom, buvo gerų balsų, mūsų dainos ypač patikdavo ukrainiečiams. Dainos būdavo daugiausia partizaniškos, žodžių juk čia niekas nesuprasdavo, o melodijos liūdnos, jų klausydavosi ir į baraką atėję prižiūrėtojai. Sakydavo: charašo litovci pojut! Į baraką ateidavo vienas ukrainietis, pavarde Krikunenka Nikalai, jis vaikščiojo be konvojaus ir dirbo medienos sandėlio vedėju. Pats jis buvo irgi politinis kalinys, pulkininko laipsnio, paimtas karui pasibaičius už kažkokį nepaklusnumą tėvui Stalinui, baustas dešimčiai metų, bet jau vaikščiojo be konvojaus. Jis tankiai ateidavo, ir kada aš būdavau vienas, ilgai sėdėdavo prie manęs, prašydavo manęs padainuoti lietuviškai. Buvęs Lietuvoje, Lietuva jam labai patikusi, sakydavo:

- Ar pakils kada taip Ukraina, kaip pakilo jūsų Lietuva su partizaniniu judėjimu. Patriotų tauta, didžiukis savo tėvyne.

Jau pavasarėjant vieną dieną užaina pas mane Krikunenka, sako - ilgai čia tavęs nelaikys, eik pas mane dirbti markiruotoju, darbas nesunkus, nuo nieko nepriklausysi, o sąlygas aš tau sudarysiu. Pagalvok ir man rytoj pasakyk. Markiruotojas, kuris dirbo iki šiolei, pasiluosuoja, vieta laisva.

Taip aš jau markiruotojas. Gal už poros dienų ateina darbų skirstytojas, čia vadinamas nariačiku, ir pasako, kad aš paskirtas į nakatiščio brigadą (čia taip vadinamas miško sandėlis). Po dviejų dienų džiovyklą atiduodu kitam klipatai, o aš išeinu į kitą darbą. Brigada, kuri aptarnauja sandėlį, nedidelė, gal iš kokių dešimties žmonių, nueiti į darbą irgi netoli, apie vieną kilometrą. Šiaip taip nuklipatuoju, darbe dar yra

senas markiruotojas, mane Krikunenka jam pristato kaip mokinį, čia ir pradedu naujus mokslus. Darbas nesudėtingas: specialiu kaltu, padarytu iš traktoriaus vikšro piršto, į rąsto galą turi iškirsti to rąsto diametrą, rūšį ir paskirtį. Paskirtys yra kelios: lentiniai, pabėginiai ir šachtų spyriai. Visa tai iškerti romėniškais skaičiais. Pirmos kelios dienos sekėsi nelengvai, trūko įpratimo, nusidaužiau pirštus, bet palengva įpratau. Po keleto dienų likau vienas, mano mokytojas Vadapalas pasiluosavo. Pradžioje dirbti buvo gana nelengva, trūko patirties ir įgūdžių, vakare nejausdavau rankų, bet palengva įpratau, kas dieną reikėdavo sumarkiruoti apie šimtą kubinių metrų rąstų. Bet čia nereikėdavo vaikščioti - atsiklaupęs ant kelių šliaužioji ir kali kaip genys. O mano kojos vis dar sutinusios, reikia poilsio.

Miško sandėliai daromi ant stačių upės šlaitų. Šlaito viršuje eina kelias, vedantis iš kirtaviečių, čia atvežtus rąstus išverčia ir ritena į pakalnę, ten prie upės vagos pradeda juos rikiuoti į štabelius ir taip eilėmis, kol pasiekia šlaito viršų. Šlaito viršuje štabelio aukštis ne daugiau kaip vienas metras, o apačioje gali būti net iki aštuonių ar net daugiau, priklausomai nuo šlaito aukščio. Saugumo technikos čia jokios, saugokis pats, jeigu nori gyventi. Pavojinga ypač pradėdant štabelius. Nuo viršaus paleisti rąstai į apačią lekia su trenksmu, o apačioje juos reikia surikiuoti į štabelį, ten žmonės irgi nedaug geresni už mane, tokie patys klipatos, bet čia į tai nežiūrima. Proletariato vado kadrai dirba, kur ne kur, o čia jėgos užteks.

Kasdien didėja įgūdžiai, įpranta rankos, kasdien mane darbe aplanko Krikunenka, pagiria, žiūriu, kad aš ju dėka pradedu gauti geresnį maisto davinį, jau man pietų, kuriuos čia atveža, yra papildoma zapekanka (toksai iš kruopų apkeptas kotletas), palengva pradeda gyti kojos, nebe taip ir dantys kliba, nors tris valgydamas išspjoviau. Atsiranda laiko jau ir pasėdėt prie laužavietės, nes su darbu susitvarkau, patenkintas ir mano Krikunenka. Kartais abu padainuojam „Rivė da stoni Dniepr široki”. Kiek galima, prašau, kad palaikytų mano draugus lietuvius, kurie liko miško kirtavietėje, nes jis priima mišką iš kiekvienos kirtėjų grandies atskirai ir vakare perduoda lagerio administracijai apie normų vykdymą. Su artėjančiu pavasariu ir aš palengva atgaunu jėgas. Dienos vėl pradeda ilgėti, daugiau jau ir saulutė palepina. Artėjant pavasariui čia prasideda ir miško plukdymo paruošiamieji darbai. Pavasarį čia upės patvinsta užliedamos visą taigą. Vanduo pakyla iki penkių šešių metrų aukščio. Prieš prasidedant pavasario potvyniui, o tai būna maždaug gegužės viduryje, prieš tai nutraukiami miško kirtimo darbai ir visi, kas tik gali judėti, išvaromi kalti bonų. Bonai, tai tokie šešių metrų ilgio iš keturių rąstų sukalti tiltai, sujungti vienas su kitu galais, sudaro iš abiejų upės pusių vagą, į kurią vandeniui pakilus verčiami rąstai. Tie bonai fiksuoja upės vagą, kitaip rąstai išplauktų po visą taigą. Ant tų bonų stovėdami kaliniai su specialiais durklais ant ilgų kotų, vadinamais bagrais, stumia tuos rąstus padaryta vaga. Tam nemažai prisideda ir upės srovė. Čia darbas vyksta ir dieną, ir naktį, nes pavasario potvynis nelaukia. Prasidėjus miško plukdymo darbams, atvežamas spiritas, vadinamas irgi splanvoj. Kaliniui įkritus į vandenį, ištraukus jam duodama išgerti šimtą

gramų to spirito. Čia jau kaliniai saugomi gal todėl, kad patvinus taigai naujo kontingento nepristatysi, o potvynis nelauks. Gali likti miškas neišplukdytas, čia jau reikia parodyti truputį neva humaniškumo. Būdavo atvejų, kada vienas ar kitas ir tyčia nedavo į vandenį, kad tik gautų šimtgramį spirito ir paskui galėtų džiovintis prie laužo. Bet čia nemaža rizika, vietoje šimto gramų gali gauti ir kelias paras karcerio.

To spirito nešiotoju lagerio viršininkas Makarčiukas paskyrė mane. Rytą sandėlyje gauni porą gertuvių spirito, sargybą palydai, dar šimtgraminį stikliuką ir vaikštai nuo ryto iki vakaro bonais, laukdamas, kas išsimaudys. Naktinei pamainai pakeičia kitas spirito nešiotojas. Labai tankiai manęs pasiilgdavo ir pats Makarčiukas, sėdėdamas prie laužo su svita. Vaišindavau ir juos, žinoma, jis leisdavo ir man išgerti, bet man atsisakius, kildavo jo akyse mano autoritetas. Žinoma, mes su palyda retkarčiais neat-sisakydavom to malonumo. Vakare į baraką turi grįžti toks, kad tavęs nepastebėtų, kad ragavai spirito, kitaip prarasi pasitikėjimą ir dar gali gauti karcerio. Taip tą pavasarį ir pravaikščiojau su gertuve, kol vyko miško plukdymas. Būdavo atvejų, kada rąstų sangrūdos išlauždavo bonus ir didelė miško dalis išplaukdavo į taigą, jo ten niekas negaudydavo, o ir sugauti jau neįmanoma, viskas nurašoma į nuostolius.

Liko atmintyje ir vienas tragiškas atvejis. Vienas lietuvis, nuo Raseinių, kuris dirbo ekspeditoriumi, pavardės jo nebeprisimenu, atvažiavęs papasakojo, kad ketvirtame lagpunkte, kur buvo moterys, griūdamas štabelis mirtinai sužalojo mano Dulkę, nuo kurios dar taip neseniai buvau gavęs gražiai išsiuvinėtą machorkai kisetą ir pilną meilių žodžių laiškutį. Taip porą kartų aš ją ir mačiau. Vieną kartą Vilniuj, antrą - peresyloj. Kaip daugelis kitų, taip ir jinai liko ilsėtis nežinomam kape.

Vieną naktį tik sumigus į baraką pasipylė šūviai, šokom iš miego, nesupratom, kas čia dedasi. Nespėjęs nugriūti nuo narų nesavu balsu suriko prie manęs gulėjęs Vytautas Ulinskas. Pasirodo, jam kulka perrėžė nugaros raumenis, kitam, tokiam armėnui, peršovė ranką. Visi sugriuvom ant grindų, vienas ant kito, kilo sąmyšis, iš bokštelių tratina. Galų gale į baraką atlėkė lagerio viršininkas Makarčiukas su keliais prižiūrėtojais, barake riksmas - ir sveikų, ir sužeistų, kolionės. Liepia visiems stot, kas yra sužeistų? Vargšelis Ulinskas plūsta krauju, gruzinas su peršauta ranka iškrūvina Makarčiukui snukį. kažkas atneša neštuvus, ir aš padedu nunešti Ulinską į ambulatoriją. Skersa kulka, perėjusi per nugaros raumenis, padarė didžiulę vagą. Čia Vytuką sutvarsto, rytojaus dieną išveža į lagerio ligoninę. Gruziną gydo vietoje, jo žaizda mažesnė. Po šio įvykio parašom kolektyvinį skundą lagerio prokurorui. Gal po kokios savaitės atvažiuoja ponas prokuroras, visus apklausia, prižada kaltus nubausti. Tiesa, pakeičia apsaugos būrio vadą - ar jį nubaudžia, ar tik pakeičia; žodžiu, visus nuramina, pažada daugiau nebešaudyti. Po šio incidento greitai baigiasi ir miško plukdymo darbai, vėl visi grįžtam į savo senas darbo vietas. Aš vėl lieku markiruotoju. Vasarą, kada kirsdavo daug miško, dirbdavo du markiruotojai, aš suspėju vienas, žodžiu, pasidarau populiarus, atveža net iš kitų lagerių pas mane pasitobulinti ir pasidalinti patirtimi, kaip pas gerą specialistą. Sandėlio vedėjas Krikunenką vis mane giria, ne-

gaili gerų žodžių ir lagerio viršininkas Makarčiukas, pagerina man ir maisto davinį, gaunu papildomą zapekaną per pietus. Laiškus iš namų gaunu pastoviai, ko čia daugiausia ir lauki. Gaunu mokinį, kurį iki rudens turiu paruošti, taip man nurodo Makarčiukas. Man jis turi numatęs kitą darbą, bet koki, dar nesako. Mokinys moldavas, pavardės nebeprisimenu, bet nieko vaikinas. Iš karto nelabai sekasi, aišku, ir man taip buvo, ilgainiui pripras. Dabar jaučiausi kaip mokytojas, daugiau sėdžiu negu dirbu, papildomą maisto davinį vis tiek gaunu. Matau, kad Makarčiukas mane kažkam ruošia, bet kam, nesako, labai nesidomiu ir aš, ateis laikas - viskas paaiškės, kam čia iš anksto sukti galvą, jinai ir taip pilna visokių minčių.

Palengva artėjo ruduo, naktys vis darėsi ilgesnės, saulutės lankas vis kasdien labiau artėjo prie horizonto. Artėjant žiemai pasikeitė ir mano gyvenimo sąlygos. Makarčiuko žadėtas darbo pakeitimas įvyko.

Vieną vakarą grįžęs iš darbo buvau iškvieistas į lagerio kontorą pas viršininką. Labai mandagiai priėmė, pasiūlė net atsisėsti. Išklausinėjo, kaip sveikata, ar gaunu iš namų laiškus, kaip jie ten gyvena. Galvoju, kas čia per tardymas, kodėl jusiai toksai geras, kad neišsišokčiau kur bekalbėdamas, bet galų gale Makarčiukas atskleidžia savo kortą. Žmogus, kuris aptarnauja elektros stotį, tuojau turi pasilijuosuoti, į elektros stotį reikalingas žmogus, darbštus ir sąžiningas, tokiu jis numatęs mane. Tam, kad galėčiau dirbti elektros stotyje, reikalingas ištisos paros leidimas gyventi už zonos. Tam reikalui jis kreipsis į centrinio lagerio viršininką majorą Zinovjevą su rekomendacija, kad aš gaučiau tokį leidimą, jis mano personą pristatys kaip nepakeičiamą tam jo numatytam darbui. Kol pasilijuosuos tas žmogus, dabar dirbantis elektros stotyje, dar du mėnesiai, apsiprasti ir susipažinti su naujom pareigom laiko pakankamai. Daug nedvejodamas sutinku - čia juk kvepia trupučiu laisvės.

Grįžęs į baraką papasakojau savo draugams apie savo vizitą pas Makarčiuką. Visi puola mane sveikinti su naujom pareigom ir su blyksniu laisvės - neberekės apstotam šunų ir suremtam šautuvų vamzdžių eiti ir grįžti iš darbo. Tai buvo šeštadienio vakaras. Tas vakaras ir sekmadienis praėjo kaip svajonių mieste. Nejaugi atgausiu trupinėlį laisvės?! Pirmadienį, kada visi, kaip paprastai, išsirikiavo kolona į darbą, manęs jau neišleido, liepė eiti į baraką. Kažkas jau skyla! Po kurio laiko atėjo prižiūrėtojas ir išsivedė mane į lagerio praėjimo punktą, vadinamą vachtą. Ten jau laukė manęs Makarčiukas ir "kamandir vzvoda" Ivanovas, su jais buvo dar man nematytas civilišškai apsirengęs pilietis, kuris mane tuojau nufotografavo. Čia atėjo ir dabar dirbantis elektros stotyje susipažinti su mano persona. Iš matymo aš tą pilietį pažinojau seniai, jis dažnai ateidavo į zoną, draugaudavo su mano minėtu Krikunenka. Jis irgi buvęs kariškis, be to, dar abu "zemliakai". Naujas mano šeimininkas truputį paklausinėjo, ką aš suprantu elektros srityje. Davė man užduotį, kol neturiu leidimo, patikrinti zonoje esamų pastatų elektros instaliaciją, kur reikia, padaryti remontą. Keletą dienų knisausi barakų ir kitų pastatų instaliacijoje, vietomis pakeičiau supuvusius laidus naujais. Virtuvėje virėjo prašomas įtaisiau rozetę, už tai gavau gerus pietus, virėjas pažadėjo ir toliau rūpintis mano skran-

džiu. Po keleto dienų atėjęs mano naujas viršininkas mano atliktu darbu liko patenkintas, apie tai, matyt, painformavo ir Makarčiuką, nes tas išsikvietęs pagyrė mane ir pasakė, kad ryt jis važiuos į lagerio valdybą dėl mano leidimo dirbti ir gyventi už zonos. Aš jau ir be leidimo jaučiausi pusiau laisvas, kitaip jau skaitėsi su manim ir prižiūrėtojai, ir kaliniai, kurie priklausė lagerio administracijai.

Po poros ar trejeto dienų buvau iškvietas vėl pas lagerio viršininką Makarčiuką, kuris mandagiai mane priėmė, kas labai retai atsitinka tarp viršininko ir kalinio, ir įteikė man pažymėjimą, kuris vadinosi KRUGLOSUTOČNYJ PROPUSK. “Eik, susitvarkyk savo daiktus ir persikelk į elektros stotį”.

Pirmą kartą išėjau už zonos vartų be šunų ir sargybinių palydos, po tiek metų lydėjusių mane. Pasijutau gana keistai: tu eini ir tavęs niekas neseka, niekas tau nenurodinėja, kur tu turi eiti, kada sustoti. Nejaugi tai ne sapnas, nejaugi tikrovė? Tas mano “kruglosutočnyj propusk” man davė teisę gyventi už zonos, bet savavališkai išvykti į kitą kokią gyvenvietę, kuri artimiausia už trisdešimties kilometrų per taigą, be atskiro leidimo negalėjau. Ką gi, “ačiū” Stalinui tėveliui ir už tiek.

Pradėjau įsikurti naujoje vietoje. Elektros stotis buvo kartu su įrankine, viename pastate, atskirta tiktai pertvara. Patalpa, kurioje buvo stotis, dalinosi į dvi. Viena, kur stovėjo agregatai, ir antra - mūsų gyvenimui ir poilsiui skirtas kambarys buvo maždaug penkiolikos kvadratinų metrų. Čia buvo dvi lovos, iš lentų sukaltas staliukas ir spintelės daiktams, panašiai kaip ligoninėje. Agregatų kambaryje stovėjo 180 arkliai jėgų dyzelinis variklis, kuris suko elektros generatorių. Ant sienos sumontuota visa reikalinga kontrolinė aparatūra. Man skirtoje lovoje dar prieš porą dienų miegojo motoristas, kuris už nelaimingą meilę su priešgaisrinės apsaugos viršininko žmona vėl, vargšelis, buvo išvarytas į lagerio zoną. Motoristo pareigas iš karto teko eiti man, nors apie tą dyzelį nė velnio nenusimaniau.

Pradžioje dirbome abu kartu. Paleisdavom variklį, įjungdavom apšvietimą. Vakare mane keletą valandų pamigdydavo ir apie dvyliktą prikeldavo darbui, aš budėdavau iki dešimtos valandos ryto. Paruošdavau pusryčius, nes maisto davinį čia gaudavom sausą ir virti valgių tekdavo patiems, nors tankiai apsilankydavom ir lagerio valgykloje, čia mus pavaišindavo visuomet ir skaniai. Mano viršininkas, kurio pareigas už gero mėnesio teks perimti man, labai nuoširdus ir draugiškas. Save liepia vadinti Jurka - jisai yra Jurijus Sergejevas. Baigęs kažkokią dailės mokyklą, už klastojimą dokumentų gavęs penkerius metus lagerio, kuriuos baigia atsėdėti. Laisvu laiku užsiima tapyba. Nutapęs visų lagerio viršininkų žmonių portretus, už kuriuos, žinoma, gauna vaišių. Vaišes dalinamės draugiškai, žinoma, aš jam padedu tapyboje: išverdu kleisterį, juo išteploju drobę, padarau porėmį. Prie molberto pateplioti foną jeigu ir nepavyksta, nepyksta - žodžiu, sugyvenam gerai. Poilsis naktimis, žinoma, buvo menkas, kol įpratau prie agregatų keliamo triukšmo. Miegu jis manęs neskriausdavo, leisdavo pasilepinti. Rytais išjungę stotį, apžiūrėdavom ir sutepdavom variklį, pripildavom kuro ir paruošdavom vakarui.

Pirmas dienas, pasijutęs be durtuvo už nugaros, galintis vaikščioti laisvai ir bendrauti su laisvais, nepastebimai pajunti ir savo pilnavertiškumą kaip žmogaus tarp žmonių. Vakarais kortomis palošti ateina toksai pat kalinys kepyklos vedėjas Trusovas su savo padėjėju Ivanu, pavardės nebeprisimenu - kažkur nuo Zaporozės ukrainietis, pilnas jumoro seniokas. Lošiam daugiau vežimo. Jeigu pralošia kepėjai, mus turi vaišinti balta duona, kurią kepa laisviems, jeigu pralošiam mes, einam į kepyklą skaldyt malkų. Už malkų skaldymą kepėjai turi vaišinti blynais - čia į praloštus vežimus neįeina. Palaipsniui susipažjstu ir su kitais už zonos gyvenančiais žmonėmis. Sandėlio vedėjas, taip pat buvęs kalinys, pavarde Ceskalovas, gyvenantis tokioje panašioje į bulvių rūšį žeminėje su savo žmona Tamara, mums nešykšti atidaryti sandėlio duris, už kurių kartais atsiranda ir spirito. Iš laisvų, gyvenančių už zonos yra tiktai keletas šeimų: lagerio viršininkas Makarčiukas su savo padykusia žmona Marija Ivanovna, kuri dirba lagerio vyriausia buhalterė, prižiūrėtojas Merkulovas su savo Nataša, apsaugos būrio vadus su savo kūdute žmonyte Vierka, darbų vykdytojas Nazarenka, priešgaisrinės apsaugos viršininkas Kravčiukas su savo gražuole Viera ir arklių parko viršininkas Guleninas, kuris girtas mėgdavo sakyti: "Atmeskit "gu" nuo mano pavardės, ir va kas aš būsiu".

Laikas bėgo nepastebimai, mano Jurkai liko tik kelios dienos iki lauktos laisvės. Marijos Ivanovnos sudaryta komisija perduoda man visą elektros ūkį. Jau vadinuosi zav. elektrostancijei, jau ne koks nors šunsnukis. Iš centro gaunu motoristą, pavarde Krot - žodžiu, kurmį, verčiant lietuviškai. Kaip specialistas, nusimano už mane kur kas geriau apie dyzelinį variklį, kas man ir svarbiausia. Mano Jurka paskutinėmis dienomis labai "pamėgo" Ceskalovo sandėlį, kuris jam stipriai papildydavo sulauktos laisvės džiaugsmą. Paskutinį išleistuvių vakarą neapsikiaulino ir su mumis. Mano dideliame nustebimui, apsilankė ir Makarčiukas. Galvojom, kad sumaišys mums išleistuves, bet klydom: kartu atsisėdo už mūsų kuklaus vaišių stalo, išvaręs stiklinę spirito pasidarė labai nuoširdus, prižadėjo mus tėviškai globoti. Globoti dar po stiklinės priešio mums - už parankių partempėm pas Mariją Ivanovną.

Taip ir likau atsakingas už visą lagerio elektros ūkį. Žinoma, didžiausia atsakomybė buvo zonos apšvietimas. Čia padaryta klaida galėjo baigtis papildomais lagerio metais. Ačiū Dievui, dėl mano kaltės to neatsitiko, nors vienas atvejis buvo, kada dėl sargybos kaltės buvo nutrauktas zonos apšvietimo kabelis, jungiantis lagerio tvoros apšvietimą. Kol sutaišiau kabelį, sargyba iššaudė gal pusšimtį raketų. Gerai, kad pažeidimą pasisėkė akivaizdžiai įrodyti.

Nuobodžiausios būdavo naktys, kada ištisosimis valandomis reikėdavo prasėdėti dežuruojant. Lagerio bibliotekoje buvo nemažai ir neblogų knygų, tarp jų ir techninės literatūros. Pradėjau domėtis elektrotechnika, be to, buvo pradėta statyti nauja elektros stotis, atskiras pastatas. Gavau užduotį išplanuoti vidaus patalpas. Tenai aš sau pasiskyriau atskirą kambarį. Pagal etatų skaičių naujoje stotyje turėjo dirbti trys žmonės, taip ir išdalinau: sau atskirą, kitiem dviem bendrą, atskirai virtuvės patalpa, re-

monto kambarys ir mašinų salė, jeigu taip būtų galima pavadinti penkiasdešimties kvadratinų metrų kambarį. Projektą nunešiau patvirtinti šefui, tas neprieštaravo, patvirtino. Jeigu man ir neteks dirbti, gal nekeiks, kas dirbs po manęs. Nepamiršau ir zonoje paliktų draugų - tankiai aplankydavau miško kirtėjus, progai pasitaikius pasukdavau iš valgyklos ko nors užvalgyti, nes labai gerai žinojau, kad jų skrandžiai alkani. Visi seni mano draugai lietuviai tebedirbo miško kirtavietėse, iš darbo grįždavo suvargę, alkani. Bendraudavome daugiausia sekmadieniais, čia pasidalindavom mintimis iš gautų laišku apie Lietuvą, ši bei tą sužinodavom iš jos padangės. Tų žinių jie laukdavo iš manęs, nes aš gyvenau tarp laisvų, daugiau gaudavau paskaityti spaudos, daugiau tekdavo susitikti su kaliniais, kurie atvažiuodavo iš centro, atveždami maisto produktus. Per juos gaudavome nelegalų paštą iš kitų lagpunktų.

Kažkur apie Naujuosius metus, o tai buvo jau 1953-tieji, lageris gavo kino aparatūrą, bet nebuvo kino mechaniko, kas su ta aparatūra dirbtų. Iš centro atvažiavo specialistas ir pradėjo mane mokyti šito amato. Pasidariau dar ir kino mechaniku. Iš karto abu su mokytoju sukdamom kino filmus zonoje ir laisviems už zonos, kol palengva išmokau to amato. Čia jau buvo mano šalutinė specialybė. Atsivežti kino filmų ir mano stočiai atsarginių detalių pradėjau gauti komandiruotes į centrinį lagerį. Tam reikalui gaudavau arklį ir pasikinkęs per taigą trisdešimt kilometrų kicendavau. Žiemos metu taigoje nelabai jauku, ypač neretai pasitaiko iš žiemos miego prikeltų meškų, kurios alkanos tokiu atveju būna ne visai draugiškos, ypač arkliams. Nuo jų pabėgti vargu ar pavyktų. Žinoma, pirmiausia jos tvarkytų arklį. Taigoje visą tą trisdešimt kilometrų jokios gyvenvietės. Tiesa, prie upės Lakčemos yra pora pastatų, kur vasarą būna arklų stacionaras nuvarytiems arkliams, bet žiemą ten niekas negyvena. Smagiau būdavo, jei kada su tavim važiuodavo kas nors iš kariškių. Tokių atvejų, kad kelią pastodavo gauruotoji, buvo ne vienas. Man su ja asmeniškai susidurti, ačiū Dievui, neteko, nors taigą ir žiemą, ir vasarą išbraidyti teko nemažai. Tiesa, negirdėjau atvejo, kad papjautų žmogų - kol susidorodavo su arkliu, žmogui pasisėkdavo pasprukti, žinoma, malonumas menkas. Arklį užmušusios nutempdavo į taigą, apkraudavo kelmiais arba šakomis ir palikdavo, kol atsiras kvapelis - joms, matyt, su kvapeliu būdavo skaniau. Tokiose vietose kareiviai iš apsaugos darydavo pasalas, nors gauruotosios irgi nekvailos, retai pakliūdavo. Žiemą jas iš miego prikeldavo daugiausia medkirčiai, o gauruotoji, vieną kartą prikelta, antrą kartą nebesiguldavo, taip ir braidydavo iki pavasario. Čia jas vadindavo BRADEŠČI MEDVED ir laikydavo labai pavojingų žvėrimi. Tokių meškų maurojimą išgirdavai už keleto kilometrų, ypač tą pajusdavo arkliai.

Tokių komandiruočių per mėnesį pasitaikydavo viena - dvi, žiūrint ko ir kada prireikdavo. Prieš išvykdamas į tokią komandiruotę, apsilankydavau zonoje. Čia iš lietuvių paimdavau vieną kitą laišką išsiųsti per laisvą paštą, nors tai būdavo labai griežtai draudžiama, už tai galėdavai prikišti leidimą gyventi ir dirbti už zonos; bet nerizikuosi - negyvensi. Nuvažiavęs į centrą arklius palikdavau pas arklininkus, o pats iš kultūros

namų paimdavau kino filmą, stočiai reikalingas atsargines dalis. Pasistengdavau gauti laikraščius - visgi sužinai daugiau naujienų. Jau spauda buvo pradėjusi rašyti apie tautų tėvo sveikatos būklę, iš paskutinės spaudos sužinojau jo sveikatos nepavydėtiną būklę. Ačiū Dievui, galgi baigsis tirono gadynė. Galgi išklausys Dievas kenčiančių maldos. Sugrižęs namo aplankiau zonoje savo senus draugus, papasakojau apie TAUTŲ TĖVO sveikatos būklę, pasidalinau kelionės įspūdžiais ir niekuomet nebūčiau tikėjęs, kad taip greitai viskas įvyks. Rytą anksti, o tai buvo 1953-čių kovo penktosios rytą, pažadino mane įlėkęs Makarčiukas: "Kelkis greičiau ir duok elektros srovę "pasiolekui". UMER TOVARIŠČ STALIN." Šokau tikrai kaip iš šalto vandens, spėjau tiktai pasakyti NEUŽELI. Makarčiukas vėl apsisukęs tekinas išlėkė. Mano motoristas dar nebuvo atsigulęs. Staiga užvedė variklį ir davė į gyvenvietę srovę. Patys nežinojome, ar šokti, ar juoktis, ar iš džiaugsmo verkti. Tą dieną į darbą nevarė ir kalinių, visiems gedulas, per garsiašalbį sklinda tik gedulinga muzika, retkarčiais prikimęs Levitano balsas apreiškia "didžiulę netektį". Užeinu į kepyklą, tenai užėję viršininkų žmonos apsiašarojusios, atrodo, kad mirė ne Stalinas, o jų tikras tėvas. Zonoje padėtis visai kita. Čia susibūrę į krūvą politiniai kaliniai su džiaugsmu akyse diskutuoja apie artėjančias permainas. Vagys susibūrę diskutuoja savas problemas. Vakare turėjau sukti zonoje filmą, pasirodo, tokio gedulo metu net ir filmų žiūrėti nevalia. Viršininkai vaikšto susirūpinusiais veidais, jų žmonelės būriuojasi apsverkusios. Vakare dar noriu patekti į zoną - neleidžia, ten sustiprintas režimas, po vakarienės iš barakų nebeišleidžia. Žodžiu, pati valdžia nebežino, kaip elgtis. Vakare ateina gerai įkaušęs komzodas Ivanovas, paguodžia mus, kad labai neliūdėtume: "Jums blogiau nebus". Mes patys žinome, kad blogiau jau būti negali.

Po Stalino mirties, nors ne visai tuojau, bet pokyčiai įvyko. Už darbą pradėjo mokėti pinigais, nors kaliniai tų pinigų ir rankas negaudavo. Juos pervedavo į lagerio parduotuvę, kuri jau atsirado zonoje, čia galėdavai iš savo sąskaitos nusipirkti duonos, margarino, kombinžyro, rūkalų ir kitų būtinų prekių. Žinoma, atlyginimai buvo tokie, kad tik užtekdavo duonai ir margarinui, na, dar machorkai. Čia atskaičiuodavo už lageryje duodamą maistą, rūbus, patalpas, už apsaugą, kuri saugojo mus. Į parduotuvę nuėjęs, už pasiimtas prekes pasirašai į algalapį ir jeigu matydavai, kad dar liko tavo pinigų, turėjai vilties dar kartą nueiti. Pagerėjo gyvenimas ir vadinamiems klipatoms. Tų, kurie galėdavo pasinaudoti lagerio parduotuve, čia vadinama LARIOKU, maisto davinys likdavo valgykloje, kuris ir atitekdavo klipatoms.

Ateidavo gandų, kad kituose lageriuose peržiūrimos bylos: vienus visai paleidžia, kitiems sumažina bausmes. Su viltimi laukėme ir mes tokių permainų, bet pas mus tuo atžvilgiu buvo ramu. Pavasarį gavau lietuvišką filmą AUŠRA VIRŠ NEMUNO. Nors filmas buvo grynai tarybinis, bet savo krašto vaizdai ir lietuviški papročiai paglostė širdį.

Prasidėjus pavasario polaidžiams (jie prasideda maždaug apie gegužės vidurį), vėl visi buvo išvaryti į rąstų plukdymą. Darbo elektrinėje sumažėjo. Saulutė vis mažiau

pasislėpdavo už horizonto, dirbdavom tik po kokias tris keturias valandas per parą, bet manęs nei dirbti plukdymo darbuose, nei nešioti spiritėlį nebevarė.

Pasibaigus plukdymo sezonui mūsų visą lagerį išformavo. Kalinius išvežiojo į kitus lagpunktus, išsikraustė ir sargyba. Lageryje likome tik keletas kalinių ir vietiniai civiliai gyventojai. Iš kalinių likau ir aš. Likome aš, mano motoristas Krotas, du kepyklos žmonės ir du įrankinėje, iš jų vienas lietuvis nuo Šiaulių Antanas Saugūnas, gana tvirtos žemaitiško charakterio, ir trys remontinės brigados žmonės, kurie remontavo aplūžusius barakus. Buvo likęs vienas prižiūrėtojas, kurio paprašęs visuomet gaudavai komandiruotę į centrą. Šiaip jau per dieną jis turėdavo tave pamatyti. Darbo man nebuvo jokio. Žodžiu, susitvarkyk savo ūkį. Ištasas dienas žvejodavom Lakčemoje, pasidarę meškeres. Čia upės labai žuvingos, jeigu netingi, žuvų gali prisigaudyti sočiai. Sugautą žuvį nešdavom parduoti į Ioserio geležinkelio stotį, iki kurios buvo apie trisdešimt penkis kilometrus per taigą. Čia gaudavom vieną kitą rublį, kuris pajvairindavo monotonišką gyvenimą.

Būdamas centre, susipažinau su vienu ryšiuose dirbančiu telefonistu Toliku Fadejevu. Jis mane supažindino su ryšio skyriaus viršininku, buvusiu kaliniu Janiu Kutaru, jo žmona lietuvė, kažkur nuo Prienų Aldona, todėl būdamas centre, nepalikdavau neaplankęs tos šeimos. Vaikų jie neturėjo, gyveno vieni du. Janis pradėjo mane kalbinti, kad pereičiau dirbti pas jį į ryšius, betgi ne nuo manęs tas priklauso, kaip į tai pažiūrės valdžia, juk aš kalinys. Janis tuos reikalus apsiėmė tvarkyti pats. Gal po kokių poros mėnesių prižiūrėtojas Merkulovas pasakė, kad turiu prisistatyti pas lagerio viršininką Zinovjevą. Ėjau su drebančia širdimi - pas tokį viršininką šaukiamas, žinau, ne veltui: arba kas nors gerai, arba blogai, vidurio būti negalėjo. Prisistačiau laiku, paklausė, kiek dar laiko liko sėdėti, pasidėjęs, matau, varto mano bylą, klausia, kuo dirbau 6-tame lagpunkte pas Makarčiuką. Pasakiau, kad elektriku ir dabar dar tebedirbu. Nieko, sako, susiras kitą, dabar eik atgal, susirink šmutkes, tau nuo rytdienos reikės dirbti ryšiuose telefonistu, prižiūrėti telefono ryšius. Jasna? Jasna, sakau, graždanin načialnik. "Vot vot, tave zemliakas čia pas mane išzaunijo. Viską perduok ten savo motoristui, aš paskambinsiu ten jūsų vyriausiai buhalterei, gali eiti". Išlėkiau kaip kamštis iš butelio, tuojau užėjau padėkoti Janiui už paslaugą. Čia aš jau būsiu tarp laisvų žmonių ir pačiam laisvė didesnė. Grįžęs radau labai susinervinusių buhalterę - kaip čia be viršininko suderinimo mane paima, o viršininko nėra, komandiruotėje. Bet paklusti teko, perdavimą padariau, akta patvirtino, atsiseikinau su draugais, susikroviau savo mantą ir paskutinę naktį pernakvojęs tame lageryje ir tik saulutei pakilus, nešinas savo kuklia manta, išėjau taigos takeliais į naują nežinią.

Taip aš jau naujoje aplinkoje, naujame darbe. Mano būsimas bendradarbis Anatolijus sutiko mane gana draugiškai, jau žinojo ir laukė manęs ateinant. Pasirodo, mes čia gyvensim pačiame ryšių mazge, mums yra duotas nedidelis kambarėlis, dvi lovos, prie lovų spintelės asmeniniams daiktams, plytutė valgiui išsivirti. Gretimas kambarys - komutatorinė, kur dirba telefonistės. Ryšių mazgas gyvenvietės centre, čia gyvena

apie pora šimtų gyventojų, neskaitant lagerio apsaugos, kuriai čia yra atskiros kareivinės. Nuo čia iki geležinkelio stoties apie pora kilometrų. Pakelyje į stotį - darbo zona, kurioje teko dirbti tik pakliuvus į lagerį. Pirmiausia čia tenka susipažinti su darbu. Man teks aptarnauti lauko linijas, kurių čia begalės - ir vietinių, ir jungiančių lagerių punktus, išmėtytus po visą taigą. Jų iš viso yra septyni, vieni toliau, kiti arčiau nuo centro. Toliausias yra nutolęs keturiasdešimt kilometrų. Telefono ryšys čia labai primitivus: vienas laidas užkabintas kur ant stulpo, kur ant medžio šakos. Tik vietiniai telefonai yra dviejų laidų. Norint susisiekti su kuriuo nors lagerio punktu reikia sukti "šarmanką", kol kitame laido gale atsilieps. Norint išsišaukti norimą lagpunktą reikia sukti tiek kartų, koks lagerio numeris. Pirmiausia norėjau susipažinti su man priskirtomis linijomis, tai romantiška kelionė po taigą. Vienas, niekieno nelydimas, užsikabinęs telefono aparata, kabliu laiptoti po stulpus ar medžius, susijusęs saugos diržu, taip vienas užmirusioj taigoj visą dieną. Nakvynę susirandi kitame laido gale. Rytą vėl atgal per tą pačią taigą. Kitą dieną kita kryptimi. Per mėnesį susipažinau su ryšių linijomis, kur reikia, susiremontavau, kad artėjant poliarinei nakčiai mažiau tektų klaidžioti po taigą. Nakties metu taigoje toksai darbas ne itin malonus. Viena, kad nematai laidų, reikia su kartele ieškoti pakibusio laido, jei nerandi, grįžti atgal, kol surandi nutrūkimo vietą, tuomet prisijungęs aparata susiskambini, jeigu atsiliepia abu laido galai, tavo misija baigta, žingsniuoji namo, jeigu vienas, ieškai gedimo toliau. Ypač tai baisu žiemą šaltyje. Čia niekas tavęs neišgelbės.

Užtektinai būdavo ir laisvalaikio. Mūsų kambarėlyje stovėjo radijo aparatas su stiprintuvu, per kurį transliuodavom radijo laidas į gyvenvietę. Vieną kartą iš lagerio apsaugos dalies atsinešiau išmestą tokį sulaužytą radijo aparata RODINA - tuo laiku buvę geriausi tarybiniai radijo aparatai. Pradėjau aš jį remontuoti: nuvyniojau sugedusį transformatorių, susiradau lempas ir gal po kokio mėnesio, mano didžiausiam džiaugsmui, prabilo. Tai jau buvo mano nuosavybė. Su juo kartais tekdavo sugauti ir lietuvišką žodį, kas pradžiugindavo sielą.

Vasara praėjo be didesnių sukrėtimų, gal porą kartų aplankiau ir savo buvusį šeštą lagpunktą, kur palikau savo senus draugus ir elektros stotį. Lageryje jau buvo atvartas naujas kalinių kontingentas, bet už zonos gyvenantys buvo pasilikę tie patys. Tekdavo darbo reikalais apsilankyti ir ketvirtame moterų lagpunkte. Tik tenai be prižiūrėtojo į zoną jau nepateksi. Ten moterys kriminalistės gana agresyvios ir vyro apsilankymas be apsaugos baigiasi išprievartavimu.

Vienas įvykis, galėjęs nulėmti mano gyvenimą, įvyko visai netikėtai. 1955-tų metų sausyje naktį buvau pakeltas sutvarkyti trūkusį ryšį į penktą lagpunktą. Lauke šaltis buvo gal netoli penkiasdešimt laipsnių. Kelias į tą lagpunktą ėjo per geležinkelio stotį. Paėjus gal kokius šešis kilometrus už stoties, taigoje nugriuvęs medis buvo nutraukęs ryšio liniją. Kol naktį išpyniau ir surišau nutrūkusį laidą - to darbo su pirštinėm nepadarysi, nepajutau, kaip nušalau rankas. Bandžiau trinti sniegu, daužyti, šalčio lyg ir nebejaučiau, bet nejaučiau ir rankų. Jau geležinkelio stotis, pame-

nu, buvo visai arti. Perėjau bėgius, netoli vagonėlis, kur būna sniego nuo bėgių valytojai, užeisiu pas juos, sušilsiu ir pažiūrėsiu, kas mano rankoms. Prisimenu, kad iki vagonėlio nenuėjau, atsisėdau ant pabėgių krūvos, labai apėmė miegas. Atbudau nuo nepakeliamo skausmo rankose. Gulėjau tame pačiame vagonėlyje, į kurį skubėjau. Mane rado gulintį ant pabėgių geležinkelio darbininkai ir partempė į savo vagonėlį. Čia mane girdė karšta arbata, su spiritu trynė kojas, rankos buvo sutinę ir velniškai skaudėjo. Rytą atvažiavo manęs parvežti į lagerio ligoninę. Ligoninėje man keletą dienų nieko ir nedarė. Ligoninėje dirbo vienas lietuvis gydytojas kaunietis Galkus, kurio tuo metu nebuvo, buvo kažkur komandiruotėje. Mano rankos pasidarė baisios, sutrūkinėjo, iš po odos pūslių pradėjo sunktis vanduo, negalėjau nulaikyti šaukšto. Nuo skausmo negalėjau užmigti nei dieną, nei naktį. Galų gale pasakė, kad man darys operaciją, kokią - nežinau. Atėjęs gydytojas pasakė tik tiek, kad operacija bus labai sunki, o narkozės jokios neturi, reikės gerti daug spirito. Atėjęs sanitaras nuvedė į kitą kambarį, vadinamą operacinę, nurengė ir pradėjo girdyti. Kiek išgėriau, nežinau, tik prisimenu, kad atbudau vėl lovoje. Prie manęs sėdėjo gydytojas Galkus ir šypsojosi. Sako, jeigu būčiau nors kiek pavėlavęs, tie erodai būtų tau nupjovę abi rankas iki riešų. "Dabar išsipagiriok ir bandysim gydyti be peilių". Po jo žodžių man net karšta pasidarė - nejaugi visam gyvenimui būčiau likęs invalidas be rankų? Baisu net pagalvoti.

Gydymas buvo ilgas ir skausmingas, kasdien man su pincetu lupdavo nuo rankų odą. Rankos sutinę, kol nudrasko bintus, pridžiūvusius prie rankų, nukarpo odas, užpila kažkoku deginančiu skysčiu, nors raitykis iš skausmo. Taip globojamas Galkaus, pradėjau palengva sveikti, jau galėjau sugraibyti šaukštą, nors abi rankas nešiojau parištas. Pradėjo ant rankų ataugti nauja oda, sumažėjo skausmai, pajutau, kad gydytojo Galkaus dėka likau su rankomis. Nežinau, ar jis dar gyvas, nežinau ir jo tolimesnio likimo, bet jam, aš nežinau, ar yra tokia kaina atsilygint. Po kokių poros mėnesių išrašė mane iš ligoninės, nors ten turėjau lankytis kasdien. Vėl grįžau į savo darbą ir būstą, nors dirbti dar neleido ir negalėjau, bet nors jau nereikėjo būti uždarytam ligoninėje, tuo labiau zonoje. Artėjo jau ir pavasaris, saulutė daugiau pašildydavo gamtą. Pas mus į ryšių mazgą įprato ateiti iš kareivinių meškiukas, kurį kareiviai nežinau kur sugavo. Pavaišindavom jį cukrum, kurį labai mėgdavo, kartais ir pats atsidaręs spintutę paieškodavo. Atėjęs sumaurodavo už durų - atseit, įleiskit svečią. Įleistas atsistoja ant dviejų kojų ir laižosi, prašo cukraus. Labai mėgdavo žaisti, bet nuskriaustas tvodavo letena ir nueidavo murmedamas. Nuobodžiauti jis neleidavo. Būdavo, paimi cukraus gabaliuką, parodai jam ir užneši į telefono stulpo viršūnę. Jisai sėdi apačioje, žiūri ir laukia, kada nulipsi, tada pats užsiropščia į viršų, pasiima cukrų ir patenkintas savo sugebėjimais nušliaužia žemėn. Meškinas buvo mylimiausias visos gyvenvietės padaras, nors kareivinių valgykloje virėjoms ir pridarydavo eibių, tačiau ant jo niekas nepykdavo, jis čia jausdavosi šeimininku ir jam viskas buvo galima.

Išlaikytiniu ir aš būti ilgai negalėjau, vienam Anatolijui susitvarkyti su visais tinklais buvo sunku. Pasikeitėm rolėm, kol pasveiksiu: aš likau dirbti mazge ir prižiūrėti vietinius tinklus, jisai paėmė taigoje turėtus mano ryšio tinklus.

Telefonistės man pasiuvo šiltas pirštuotas pirštines, su kuriomis galėjau jau šiek tiek dirbti. Vidaus tinklai buvo palyginti gerai sutvarkyti, todėl ir darbo buvo mažai, be to, reikalui esant man padėdavo ir pats ryšių viršininkas Janis, jeigu Anatolijus būdavo išėjęs į linijas.

Taip palengva bėgo laikas, mano rankos, ačiū Galkui, gijo, tik buvo mėlynos ir labai bijojo šalčio - ir vasarą be pirštinių dirbti negalėjau.

Vienos dienos vakare sulaukiam svečio - užėjo mano senas pažįstamas iš šešto lagpunkto Antanas Saugūnas. Peržengęs slenkstį su plačia šypsena pareiškė, kad jį paleido ir jis važiuoja į Lietuvą namo. Džiaugsmui nebuvo galo, ta proga suorganizavom išleistuves. Jau buvo girdėti, kad peržiūrimos bylos ir pradeda paleisti, bet pas mus buvo pirmas atvejis. Kiek leido mano rankos, parašiau namiškiams laišką, paprašiau parvežti į Lietuvą, bet jis prižadėjo asmeniškai apsilankyti mano tėviškeje. Ačiū jam, tą ir padarė, tik prašiau, kad nesakytų namiškiams, kokioje padėtyje šiandien mano rankos. Po kurio laiko gavau iš namiškių laišką, kad buvo pas juos Antanas Saugūnas. Labai apsidžiaugė namiškiai daugiau sužinoję apie mane, laiškuose visko neparašysi. Vėliau grįžus į Lietuvą teko Antaną Saugūną susitikti Palangoje.

Vasara bėgo nepastebimai, gyvenau jau su viltim, kad ir man kada nors nusišypsos laisvė. Jau, kaip anksčiau, nepagalvojau, kad rasiu čia savo kapą, nors iki to trūko labai mažai ir net keletą kartų, paskutinis, kad užmigčiau amžinai. Rankos jau šiek tiek apgijo, jau galėjau rašyti laiškus, jų padaugėjo ir man. Laiko turėdamas, o jo čia buvo pakankamai, braidžiau po apylinkes, išeidavau į garsųjį Maskvos traktą, kuriuo caro laikais, kol nebuvo geležinkelio, jungiančio su Vorkuta, eidavo kolonos nuteistųjų į Intą, Pečiorą. Dabar šis traktas apleistas, sunkiai pravažiuojamas. Šalia kas penkiolika minučių pradunda į vieną ir į kitą galą traukiniai, pakrauti anglim ir miško medžiaga, kurią kasa Vorkutoje alkani apiplyšę vergai. Geležinkelis pastatytas irgi ant kalinių kaulų, turbūt nėra nė vieno pabėgio, po kuriuo negulėtų kalinių kaulai. Tai komunistų partijos nuopelnai. Nuo Pečioros, per Uralo kalnus ir dabar kalinių rankomis statomas geležinkelis, 515-ta statyba, kur pastoviai vežamos mirtininkų kolonos.

Labai netikėtai gavau iš namų siuntinuką su drabužiais, čia buvo įdėtas šioks toks kostiumėlis, marškiniai ir batukai. Kaliniai, kuriems buvo leista gyventi už zonos, galėjo vaikščioti ir civiliais drabužiais. Poilsio dienom arba vakarais ir aš pasipuošdavau, numesdavau lagerinius rūbus. Į kultūros namus čia neįleisdavo, čia retkarčiais būdavo šokiai, kur šokdavo mus saugojantys kareiviai, o daugiau kur nueisi. Zonoje lietuvių liko vienas kitas, visus kažkur išvežė, liko tik kriminalistai, su kuriais mažai turėjau reikalo. Nelabai suprato jie mane, o aš juos, todėl rišo tik bendra kalba. Iš namų tankiai gaudavau laiškus, jie gyveno viltimi, kad dar pasimatysim, ta viltis ruseno ir

man. Rašiau ir aš nemažai, nes ranką galėjau jau neblogai valdyti, tik rankos buvo baisiai mėlynos ir labai niežėdavo, bet ką padarysi - sugis, kol žensysiuos.

Vienas įvykis labai sukrėtė. Jau buvo rudens metas. Vakare sutaisęs ryšį darbo zonoje, ėjau pro šunyną, kur laikomi sargybiniai šunys. Pamačiau, kad neša lavoną. Užsisukęs už pušies stebėjau, ką darys. Lavoną paguldė ant rasto ir pradėjo kirviu kapoti - supratau, kad tai šunims. Stebėjau tą šurpų vaizdą gal kokių penkiolika minučių, nepastebėtas ir pasitraukiau. Supratau, kad tai ne pirmas atvejis. Parėjau namo pritrėktas matyto vaizdo. Apie tai papasakojau Anatolijui, jisai nusijuokė, - sako, ką tu, nežinojai? aš seniai tą dalyką žinau. Šunų maisto davinyš, be abejo, nueidavo apsaugai, o čia nereikia nei užpajamuoti, nei nurašyti. Kaip šurpiai pasijutau: juk ir iki tavęs tik vienas žingsnis buvo, kad šunys sugrauztų kaulus. Kiek laiko praėjus, apie ką mačiau, progai pasitaikius pasakiau apsaugos viršininkui. Jisai nusijuokė, sako: jų vis tiek niekas namo neparveš ir koks gi skirtumas, ar juos užkas, ar sugrauš. Taip, jiems skirtumo jokio, juk mes gyvuliai, tik tiek, kad kalbam. Daugiau pro tą šunyną ir nevaikščiojau, nėnorėjau dar kartą tokį vaizdą matyti.

Taip artėjo 1955-ųjų metų rudenį, su juo artėjo ir viltis sugrįžti į Lietuvą. Jau buvo girdėti, kad kituose lageriuose atvykusios komisijos peržiūri bylas ir daugelį paliuosuoja. Pas mus dar kol kas tylu, nors ir politinių kalinių mažai belikę - kažkur išvežioti.

Gruodžio apie vidurį išskviečia ir mane pas lagerio operatyvinį įgaliotinį ir sužinau, kad siunčiamas į etapą, bet kur, nepasako. Ateik ryt su daiktais, dešimtą valandą, prie lagerio praleidimo punkto. Vakare susikroviau daiktus į turimą lagaminėlį, savo radijo aparatą pardaviau vienam iš civilių ir rytą prisistačiau į praleidimo punktą. Čia jau buvo susirinkę gal dešimt mano likimo draugų. Visus mus be sargybos, tik palydovas, išvarė į geležinkelio stotį. Čia gavom atskirą keleivinį vagoną ir iš palydovo sužinojom, kad veža mus Syktyvkaro kryptim. Išlipino stotyje Ežva, visai netoli Syktyvkaro. Laikinais apsistojome kažkokiame apgriuvusiame lageryje, čia jau buvo ir daugiau mūsų brolių, suradau nemažai ir lietuvių. Rytojaus dieną atvažiavo keletas galingų traktorių su rogėm, kur buvo pakrautos palapinės, maistas, įrankiai ir dar visokio velnio, ir lydimi vieno leitenanto ir dviejų kareivėlių, išvažiavom į taigos gilumą. Kelionė ilga, važiuodami susipažinom - pasirodo, važiuvom visi politiniai kaliniai. Lietuvių mūsų buvo nemažiau kaip dešimt, kiti - ukrainiečiai, moldavai, latviai, estai, iš viso kokie penkiasdešimt žmonių. Iš lietuvių čia buvo Antanas Lozoraitis, užsienio diplomato Lozoraičio brolis, ukmergiškis banko tarnautojas Kostas Čaplinskas, nuo Rumšiškių Kazys Uloza, keletas alytiškių, žodžiu, lietuvių buvo nemažai.

Kelionės tikslą pasiekėm gal po kokių dešimties valandų per taigą be jokio kelio. Važiuodami išsikalbėjome su mus lydiniu karininku, tarp kitko, labai draugišku, kad mes važiuojame statyti naujo lagerio, kad esam kaip laisvi, be jokio konvojaus, jisai čia paskirtas kaip viršininkas dėl bendros tvarkos. Iš mūsų pačių reikės išsirinkti visą administraciją ir pradėti kurtis.

Pradžia įsikūrimo buvo nelengva. Atvažiavę pirmiausia susikūrėme laužus, kad šiek tiek apšiltume - nors šaltis buvo ne per didelis, bet sušalome užtektinai. Naktis praėjo statant palapines, atsikasant sniegą, nors, tiesa, tam padėjo mus atvežę buldozeriai. Palapinėse pasistatėm atsivežtas buržuikas, susirinkom gultus, jie buvo, kaip ir lageryje, dviaukščiai. Viršutinius užėmė daugiau pagyvenę žmonės, nes kūrenant buržuiką šiluma daugiau kyla į viršų. Labai buvo įdomu susipažinti ir su aplinka, į kurią pakliuovom. Pasirodo, čia jau ne mes pirmieji, buvo jau pastatytas sandėlis. Stovėjo jau keletas palapinių, buvo jau atvesta elektros linija, tik dar nebuvo užbaigtas montuoti transformatorius. Buvo pradėtas statyti ir vienas gyvenamasis namas. Vieta graži - išlakus pušynas, kažkur netoli, sakė, yra ežeras, kurio taip ir neteko matyti. Po poilsio išsikrovėm mantą, maisto produktus į sandėlį, čia pat buvo paskirtas ir sandėlininkas, kuris išdavė po sausą maisto davinį. Atsirado ir užimantis virėjo pareigas - juo tapo ukrainietis. Gydytojo, lagerio žargonu vadinamo lopylos, pareigas užėmė moldavas - sakėsi baigęs medicinos institutą, visi jį vadinome lopyla Vania. Jo palapinė stovėjo greta mūsų, vakarais tankiai ateidavo į mūsų palapinę sulošti kortomis arba šachmatais. Palapinėse kol kas deginom žibalines lempas, bet jau buvo baigiamas įrengti transformatorius. Gal po kokių poros savaičių gavome ir elektros šviesą. Kiek mūsų čia buvo lietuvių, visi pasirinkome statybininkų brigadą. Tik Antanas Lozoraitis liko kepyklos šefu. Nors kepyklos dar ir nebuvo, bet jau buvo baigiamas ruošti pastatas.

Naujoje vietoje, nors ir izoliuoti nuo visuomenės, pasijutom žmonėmis. Čia niekas ant tavęs nerėkdavo, daiktus, kuriuos turėjai, galėjai palikti atvirai, nesigirdėjo, kad kas nors kam dingtų, nes čia buvo visi politiniai kaliniai. Administracija taip pat labai mažai kišosi į mūsų gyvenimą, nors tos administracijos buvo tiktai trys žmonės, o kartais likdavo ir vienas, kiti kažkur dingdavo. Darbams vadovavo laisvas inžinierius Smirnovas, kuris rytą paskirstęs darbus nesirodydavo arba jeigu ir pasirodydavo, tai jau daugiausia "linksmas". Pravedus elektros liniją, pradėjom montuoti gaterį, mūsų brigada išsiskyrė į dvi dalis. Vieni pasilikom prie statybos, kiti nuėjo montuoti gaterio, kuris buvo už gero puskilometro nuo mūsų stovyklos. Maistu skūstis čia netekdavo, prisidurdavom iš ežero žuvis, nors aš žvejoti nebuvau išėjęs nė karto. Pradėjom gauti ir pinigų grynais, po kiek metų teko pamatyti, kaip atrodo rublis. Gaudavom į rankas ne daugiau kaip du šimtus rublių, kitus pervesdavo į einamą sąskaitą. Už gautus pinigų čia maisto sandėlyje galėjai nusipirkti maisto produktų, badauti nereikėjo. Nors darbas buvo nelengvas, bet visi jau jautėme, kad kiekvieną dieną artėja laisvė, to neslėpė ir administracija.

Artėjo 1956-tų metų pavasaris, baigėme statyti pirmą pastatą, liko uždengti tiktai stogą. Tam pasidarėme rankom sukamą techniką skiedroms pjauti. Vieni pjovėm skiedras, kiti dengėm stogą. Antanas Lozoraitis jau turėjo kepyklą ir mums kepdavo duoną, nebereikėdavo valgyti atvežtos sušalusios. Niekas nebežiūrėdavo ir normų, valgydavai kiek nori. Nors maistas buvo tas pats lagerinis, kruopos, žuvis sūdyta, kartais gaudavom arklienos. Iš riebalų - margarinas, aliejus ir kombinžiras. Artėjant pavasa-

rio polaidžiui, likome atkirsti nuo pasaulio. Patvinusi taiga nutraukė ryšius su Syktyvkaru, kurį laiką negavom nei laiškų, nei laikraščių. Gyvenom tuo, ką turėjom. Susisiekimas atgijo apie birželio vidurį. Pirmasis džiaugsmas buvo tai krūvos laiškų, kurie buvo užsigulėję cenzūroje. Keletą laiškų gavau ir aš, rašė namiškiai, skundėsi, kad seniai negauna nuo manęs laiškų, namuose visi gyvi, sveiki, laukia manęs, kitų naujienų rašyti negali, žino - laiškai be kontrolės neapsieis. Laisvalaikiu pasipylė laiškų rašymas, visi skubėjo pasipasakoti apie save, pasiguosti.

Nepastebimai artėjo ir Antaninės. Antaną turėjom mūsų kepėją Lozoraitį. Dvylika birželio čia pat, o mūsų Antanėlis susirgo. Braškė padaryta, viskas suruošta, net ir šampano nupirkta, o vardavininkas guli lovoje ir inkščia. Ką daryti? Reikia balių atidėti neribotam laikui. Delegacija nueina tik pasveikinti. Kostas Čaplinskas išrėžia kalbą, prižadam balių suruošti, kada pasveiks.

Laukti prisieina netrumpai, jau artėja ir birželio 24-oji, sekmadienis, mūsų Antanas' jau vaikšto, viską reguliuoja sekmadieniui, aš nuo savęs laisvalaikiu išdrožinėju dėžutę su tautiniais simboliais Antanui dovanų, visi ruošiamės baliui. Penktadienį, birželio 22-os dienos rytą atbudus, kažko baisiai nesinori eiti į darbą. Turbūt neisiu, gausiu iš LIPYLOS atleidimą. Visi išsinešdina į darbą, aš nueinu į gretimą palapinę pas LIPYLĄ, pasiskundžiu tinginiu, tas sutinka, tik paprašo iki pietų nesitrainioti, nors pusdienį pagulėti palapinėje. Taip ir padariau. Tik atsigulęs girdžiu - prižiūrėtojas šaukia mano pavardę, užaina į gretimą palapinę pas LIPYLĄ, kažką kalbasi, bet suprasti negaliu. Staiga abu įeina į mano palapinę su plačiom šypsenom.

- Simuliantė, kelkis, važiuoji namo, tu jau laisvas - atėjo dokumentai pasiliosavimui.

Šokau, negaliu ištarti žodžio, nežinau kodėl, bet pradėjau verkti, tie juokiasi: "Ti ne plač, a pliaši, sevodnia posle abieda vichodim, ja tibia budu pravažat." Iš palapinės išlėkiau nesavom kojom, iki gaterio, kur dirbo lietuviai, lėkiau kaip vaikas versdamasis per galvą, nežinau, kas manyje dėjos. Akyse stovėjo tėvas, motina, broliai, Lietuva. Nejaugi tai ne sapnas, nejaugi tai tikrovė. Matyt, iš tolo pamatę mano elgesį suprato, kad kažkas įvyko nepaprasta. Žinau tiktai, kad surikau: vyrai, aš laisvas, šiandien išvažiuoju į Lietuvą.

Tai buvo pirmieji žingsniai į laisvę, kuri manęs laukė tuos ilgus septynerius metus, daugelį kartų nustojus vilties ją pamatyti. Čia, vietoje, buvo nutarta padaryti mano išleistuves ir Antano vardadienį atšvęsti. Visi lietuviai meta darbą ir su daina BALNO-KIM, BROLIAI, ŽIRGUS pareina į palapinę. Aš skubu susiruošti kelionei, metu šalin lagerinius rūbus, ką turiu, apsirengiu, LIPYLA padovanoja gana geras kelnes, kurios man pagal ūgį gana gerai tinka, kitą aprangą turiu savo, sukrauna čemodanėlį, nors nėra ko ten krauti. Vieną savo dėžutę atiduodu Antanui, kitą pasiimu su savimi namo. Ją dar ir šiandien tebeturiu. Išleistuvės įvyksta, tuo pačiu ir Antano varduvės. Atidaromas nedonas su braške, iššauna šampano kamsčiai, nuo dainų linguoja palapinė. Iki išėjimo dar keturios valandos, laiko dar yra, kiti skuba parašyti laiškus, kad parvežčiau į Lietuvą.

Pasiliuosuojam trise - kiti du ukrainiečiai, jų palapinėje taip pat šurmuly. Po pietų atsibučiuojam, jie man palinki geros kelionės, aš jiems greitos laisvės. Kelias netrumpas, bet atrodo, kad ir šimtą kilometrų nueitum nepavargęs. Syktyvkarą pasiekėm jau naktį, nors čia tik taip vadina. Poilsį susiradau pas vieną lietuvių šeimą, kuri neseniai atsikėlė iš Vorkutos. Tos šeimos irgi tragiškas likimas. Vyras 1941 metais buvo areštuotas iš įkalintas Vorkutoje, žmona su vaikais ištremta į Norilską. 1954-tais metais žmona gavo leidimą važiuoti pas vyrą į Vorkutą, o praeitais metais vyrui pasiliuosavus abu su šeima atvažiavo į Syktyvkarą. Kilę jie nuo Klaipėdos, pavarde, berods, Parnavičius, jis Lietuvos kariuomenės karininkas. Naktis taip ir praėjo pokalbyje apie Lietuvą. Labai maloni šeima, vaikai irgi kalba lietuviškai, nesurusėję. Prieš rytą šiek tiek numiegu, devintą turiu būti komendantūroje. Komendantūroje jau randu su manim atvykusius belaukiant, su jais buvo ir mus atlydėjęs palydovas. Laukti ilgai netenka, iškviečia ir mane. Sėdi majoro antpečiais kariškis, gana mandagus, paklausia, kur noriu važiuoti, atsakau, kad į Lietuvą. Kalbina, kad pasilikčiau, duos čia gerą darbą ir atlyginimą. Nieks, atseit, tavęs ten su saldinais nelaukia, užsidirbsi pinigų ir tuomet parvažiuosi. Gal jis ir teisus, nežinau, bet čia manęs turbūt nesulaikytų ir milijonai, kad kiekviena pėda primintų iškentėtas kančias. Ačiū už pasiūlymą, bet aš važiuoju į tėvynę, čia man žemė svetima. Majoras pasižiūri į mane - sako, "ja vas ponial, kakaja pasledniaja stancija budet?", sakau, Vilnius. Išrašo man bilietą iki Vilniaus, sako, Maskvoje reikės komposteruoti, išduoda dokumentą SPRAVKA O OSVOBOŽDENIJI, dar išduoda pažymą į kasą, kur turiu gauti dar du šimtus šešiasdešimt rublių, tai maistpinigiai kelionei ir mano per septynerius metus uždirbti pinigai. Atsisveikindamas paduoda ranką, palinki laimingos kelionės. Išėjęs iš kabineto susirandu kasą, pasiimu man priklausančius pinigus ir laikiu savo kelionės draugų. Po kurio laiko pasirodo ir jie, visi laimingi, iki Maskvos važiuosim visi kartu, tas man labai naudinga, nes Maskvos visai nepažįstu, o čia su manim net du maskviečiai.

Laiko iki traukinio išėjimo liko dar gana daug, išeina tik vakare, visi badžiojamės po Syktyvkarą, mindami jo medinius šaligatvius. Apskurę mediniai namai, vienas kitas mūrinis, žmonės išvargę, parduotuvės pustuštės, tiktai degtinės ir spirito sočiai. Po septynerių metų gyvenimo narve pajutęs laisvę savotiškai pasijunti, niekas tavęs negainioja, gali eiti kur nori, daryti ką nori. Sunku patikėti, kad tai tikrovė, rodosi, pabusi iš sapno ir vėl pasijusi kas buvęs. Pietus nutarėm pažymėti. Nusiperkam dvi bonkas VOLAGODSKOS, keletą dėžučių konservų ir susiradę gražią pievutę padarėme pirmus į laisvę ištrūkusius pietus. Po pietų vaikstom po miestą, ieškau ko nors namiškiams lauktuvių, buvau sumanęs duoti telegramą, bet paskui apsigalvojau, tegu bus siurprizas, nes pranešus iš anksto namuose padarysi rūpesčių, kelionėje vis tiek užtruksi kokią savaitę, tegu bus netikėtumas.

Ištinka čia dar vienas netikėtumas - pasirodo, čia gali gauti ir pasus. Visi nusigrūdą į pasų skyrių, nuotraukas turim, paveiksluotis nereikės. Pasų stale mus sutinka gana žmoniškai, gal už kokių poros valandų gaunam ir pasus, jau visai laisvi piliečiai.

Vakare į traukinį pakliūti, pasirodo, ne taip paprasta, prisieina kreiptis net į stoties viršininką ir budintį milicijos pareigūną. Galų gale mes jau traukinyje, susirandu atokesnę vietelę kietame vagone, norisi nuo visų atsipalaiduoti ir likti vienam su savo mintimis.

Tėvyne, vėl grįžtu aš į tavo glėbį, kaip tu sutiksi mane? Ar rasiu ką nors iš senų savo draugų? Tokios ir panašios mintys skrieja galvoje. Žinojau tik viena - kad namuose laukia manęs ir jiems bus didelė staigmena. Pro langus skrieja šiaurės taiga su mažesnėmis ir didesnėmis stotelėmis. Pirmoji naktis traukinyje praeina be miego - miegas neima. Traukiniui sustojus išlipu į peroną, pavaikštau, parūkau ir vėl artyn Lietuvos. Jau trečia para bemiegė, bet užmigti negaliu, nors jaučiu, kad nors valandą numigti reikia, bet akys negali užsimerkti, galvoje minčių maišalynė. Traukinys ilgai stovi Konušo stotyje, pagaliau pajudam, iš keleivių žvilgsnių supratau, kad jie supranta, koks aš keleivis, gal išduoda mane mano elgesys? Nors nesijaučiu, kad elgčiausi kitaip kaip visi, gal mano medinis čemodanėlis, su kuriuo tampa nepalikdamas? O gal jau mano kaktose įrašytas tas politinio kalinio vardas? Nežinau. Naktį vis dėlto prisiverčiu truputį numigti, po galvą pasidėjęs savo numylėtą čemodaną. Atbundu vėl nuo to paties ratų tak-tak-tak, su kiekvienu tak vis arčiau Lietuvos. Kažin, ar sapnuoja mane namuose, gal tik motinos širdis nujaučia, jinai daugiausia iškentėjo sūnaus netektį.

Vologda pasitinka ne visai svetingai - tikrinami dokumentai. Pirmą kartą turiu garbės parodyti tarybiniam pareigūnui savo pasą. Pažiūrėjęs grąžina nieko nepasakęs, reiškia, tikras. Artėjant prie Maskvos skamba tarybinės patriotinės dainos ir muzika, kas kokius penkiolika minučių per garsiakalbį kartoja "Padjezzajem k stolice našei rodini Maskvie." Į Maskvą atvažiuoju apie pietus, padedamas savo kelionės draugų, susirandu Baltarusijos geležinkelio stotį, atsiveikinu su kelionės draugais, palinkim vieni kitiems kloties, kad daugiau nebetektų susitikti su kalinio "munduru".

Tėvyne, ar lauki manęs?

Į Vilnių traukinys išeina naktį. Bastausi po stotį, pabandau pasibastyti po miestą, toli nenuklysdamas nuo stoties. Vakare snaudžiu stotyje, nors čia miegoti neduoda nuolat zujantys milicininkai, snaudžiantį tuojau žadina, matyt, nemažai atsiranda "apšvarintų". Tokių, kaip aš, matosi nemažai, girdžiu prakalbant ir lietuviškai, prisistatau, pasirodo, mes jau šeši tokio rango esam, visi važiuojam į Vilnių. Vienas iš jų sako "Aš į Ukmergę". Dieve, juk tai Viganto brolis, abu apsikabinę bučiuojamės. Taip jau ir nebesiskiriam iki Ukmergės. Naktį išriedam į Vilnių, vėl naktis bemiegė, kuo arčiau namų, tuo daugiau neima miegas. Kelionėje jau šešta para, o miegoti gal miegojau keletą valandų. Visą naktį išsikalbam, iš jo sužinau, kad Vigantas žuvingas, partizaninis judėjimas Lietuvoje jau užgesintas, nors apie tai žinojau slaptom užuominom ir iš namiškių laišku, nors apie Viganto žūtį nerašė. Taip praeina ir paskutinė kelionės naktis. Rytą pasveikina visus lietuviška muzika ir lietuviška palydovės kalba. Traukinys sustoja pirmoje lietuviškoje stotelėje Turmante, išlipam abu į peroną, negaliu sulai-

kyti ašarų, atsiklaupiu ir pabučiuoju Lietuvos žeme, tą patį padaro ir jis. Priėjusi močiutė klausia:

- Vaikeliai, jūs, matau, labai pasiilgot Lietuvos, gal iš kalėjimo?

- Taip, močiut, po septynerių nelaisvės metų.

Vilnių pasiekėm tos pačios dienos pavakare. Po Vilnių pasidairyti laiko buvo mažai, skubėjom greičiau pasiekti Ukmergę. Autobusų stotyje autobuso gauti nepavyko, skubam į Ukmergės gatvę, gal gausim kokį nors pravažiuojantį sunkvežimį. Ten randam laukiančių su maišais keliolika žmonių į Širvintas. Laukti tenka gerą valandą, kol galų gale sustoja sunkvežimis, važiuojantis iki Širvintų. Įsiropšciam į tą sunkvežimį, vis arčiau namų. Gal Širvintose gausim kitą, važiuojantį iki Ukmergės, jeigu ne - eisim pėsti, naktis žada būti graži, nebus sunki kelionė.

Širvintas pasiekiam jau sutemus, laukti, kad gausim mašiną, vilčių mažai. Einam pėsti, mano kelionės draugas pagyvenęs žmogus, greitai pavargsta, paimu aš jo ryšulį, vis žmogui bus lengviau. Bet kuo arčiau Ukmergės, tuo mano kelionės draugui labiau reikia poilsio. Susitarėm, kad nueinam tris telefono stulpų tarpus ir darom trumpą poilsį, taip ir vykdom išpareigojimą. Galų gale pasiekiam Ukmergę, tiltas per Šventąją pasitinka su tekančia saule ir su penktadieniu. Jau savaitė, kaip kelionėje. Bet ir gražus sutapimas: penktadienį areštavo, penktadienį išvežė į Lukiškes, penktadienį išvežė iš Lietuvos, penktadienį pasiliosavau ir penktadienį grįžtu į namus. Gražus sutapimas! Gedimino gatvės gale atsiseikinam, jis pasuka savo namų link, man dar dvidešimt kilometrų iki namų. Jaučiu ir aš stiprų nuovargį kojose, bet namai ir susitikimo akimirka nustelbia nuovargį. Prie Rečionių susitinku į Ukmergę arkliu važiuojančią savo pusseserę Marytę, kuri mane areštuojant rėkė "Stasy, nebėk, nušaus". Sustoja, iššoka iš ratų, apsikabina, apsikabinam abu, pasako, kad mano namuose visi sveiki, atsibučiuojam, ji nuvažiuoja sau, o aš pėdinu toliau. Pusiaukelėje pasiveja sunkvežimis, stabdomas sustoja ir iki Taujėnų galiu šiek tiek atsikvėpti. Pasisakau vairuotojui, iš kur keliauju, atsisako iš manęs paimti ir už kelionę.

Taujėnai - mano vaikystės miestas - taip aš jį įsivaizdavau vaikystėje. Tie patys pastatai, kuriuos palikau prieš septynerius metus, toji pati aikštė, kur buvo mėtomi partizanų lavonai, tik dabar jų jau nebėra, nebesimėto, nebesimato valkiojantis ir sribų, gal ir jų jau nebėra. Einu pažįstamais laukais, pilnais skaudžių ir linksmų prisiminimų. Ką rasiu namuose, juk namiškiai nežino, kad aš nuo jų taip arti. Sutinku pažįstamus veidus, vieni puola pasiseikinti, kiti atsigrėždami palydi akimis. Ir tie, ir kiti nežinau, ką galvoja, ar džiaugiasi, ar abejingi, o gal ir nelaukia niekas čia manęs. Bet dabar man nusišpjaut į jų nuomonę, aš jau namuose.

Matyti jau ir namai, ir sodas, einu per Baronų kiemą, išbėga Baronienė, ta pati, kuri išgelbėjo mus, tūnančius po jos klėties grindimis, apsikabina, bučiuoja, verkia, kad jos sūnus Donatas, mano jaunystės draugas, nusišovė.

- Tu sugrįžai, o įsiai jau nebesugrįš!

Verkia moteris, atsisveikinu, skubu į namus, jau už gerų šimto žingsnių ir namai. Matau, kaip brolis Antanas, pasikinęs arklį, leidžiasi nuo kalniuko mano pusėn, staiga sustoja, numeta vadeles vežiman ir dideliais žingsniais, vos ne tekinas, skuodžia pas mane.

- Dieve, ar aš sapnuoju, ar tai tu, Staseli?

- Aš, Antanai, aš.

Abu apsikabinam ir ilgai nepaleidžiam vienas kito. Trumpai pasako, kad visi dar gyvi, tik tėvuko sveikata labai pakrypus, jis ir buvo silpnos sveikatos, mama išverkusi akis belaukdama, apibara, kodėl nedaviau telegramos. Ką gi, gal ir negerai padariau, bet tiek to, jau viskas praicityje. Prieangyje Antanas prašo manęs pasilikti. Viduje girdėti garsus pokalbis, taip ir nesuprantu, barasi ar juokiasi, tik girdžiu Antano balsą:

- Nutilkit! Eikit, žiūrėkit, kas atėjo.

Pirmoji išlėkė mama. “Stasiuk! - puola man ant kaklo ir balsu pravirksta, - Nebesitikėjau aš tavęs gyvo sulaukti”. Čia ir tėtis, ir brolis Anicetas su žmona Jule, visi sveikinamės, ir verkiam, ir juokiamės, visi tokie laimingi. Pasisakau, kad pėsčias iš Širvintų, mama tuojau suruošia didelį bliūdą vandens kojoms atsigauti, paskui nusi-prausiu, apipilamas begale klausimų, nepamatau, kaip paruošė ir sutiktuvų stalą. Vieni ir kiti pilni džiaugsmo ir išpūdžių.

Tą vakarą taip ir netenka su visais pakalbėti, tuojau pasirodo tai vienas, tai kitas kaimynas, visi nori pamatyti ir išgirsti mano klajonių išpūdžius, taip ir ateina gili naktis. Kai kurie kaimynai išsiskirsto jau sunkiai paeidami, mama ir man pakloja lovą ir dar ilgai sėdi prie manęs, kalbamės, kol mano akys užsimerkia.

Kiek miegojau, nežinau, tik pajutau, kad motina sėdi prie manęs ir kalbina. Viską girdžiu, bet atsibusti negaliu. Galų gale atsimerkiu ir girdžiu, motina sako:

- Vaikeli, tu visą parą miegojai, mes manėm, kad ir nebeatsibusi.

Tikrai, jau buvo šeštadienio pavakarys, tai bent miegojau. Tą vakarą vėl atėjo Antanas su savo žmona Irena, kurią pažinojau dar prieš areštą ir draugavau su jos artima drauge Danute Petrikaite, kurią grįžęs radau jau ištekėjusią. Anicetas supažindino su savo sūnumis, kurių būčiau nepažinęs: palikau “pacaniukais”, o dabar išaugę vyrai. Siaurame šeimos ratelyje sužinojau ir aš daug ką, kad iš mano buvusių draugų partizanų gyvų nebėra nė vieno, visi žuvę. Paskutinieji žuvo 1953-čiais metais, su jais ir mano buvęs artimas draugas ir bendražygis Simonas Mesonis ŽALVIRIS. Sužinau, kad areštuotas Edvardas Budnikas ŠARŪNAS ir kiti buvę bendražygiai. Ką gi, gal man taip buvo lemta, iškentėti, bet likti gyvam, kad galėčiau papasakoti kitiems apie jų kruviną auką Tėvynei.

Dienos namų aplinkoje bėgo greitai, kiekvieną dieną apsilankydavo tai vienas, tai kitas iš kaimynų ir šiaip buvusių pažįstamų. Su jų apsilankymu būdavo ir šiekios tokios vaišės, kurios jau man pradėjo atsibosti. Norėjosi jau pradėti galvoti apie savarankišką gyvenimą, juk nebūsi visą laiką išlaikomas tėvų. Kaime visur jau buvo susikūrę kolūkiai, žmonės nuskurdę ėjo kolūkinį lažą, už tai nieko negaudami. Broliai abu

dirbo prie statybos darbų. Buvusioje brolio Aniceto dirbtuvėje dirbo fermoms langus bei duris ir kitus stalių gaminius, netolimame Taujankų kaimelyje buvo įtaisytas gateris, kuriuo pjovė lentas. Prie visų minėtų darbų nemažai turėjo ir privačių užsakymų, už kuriuos gaudavo vieną kitą rublį. Laikinai ir aš neoficialiai įsidarbinau pas juos, visgi mažesnė našta būsiu tėvams. Tėvas kaip invalidas į darbą neidavo, motina retkarčiais išeidavo, žinoma, ne savo noru. Vieną kartą kolūkio pirmininkas ir man pasiūlė darbą - likti statybos brigadininku. Mandągiai atsisakiau sakydamas, kad dar pagalvosiu, nesinorėjo likti tame kolūkių košmare. Matydavau, kaip vakarais sutebus lauke, prie šiaudų stirtos, susirinkdavo kaimiečiai, tylūs, be žodžių, vieni kitų tarsi nepažindami, krovėsi nešulius kaip vagys, puikiai žinodami, kad jeigu bus sugauti, neišvengs kalėjimo. Bet žmonėms gyventi reikėjo. Tokiose vagystėse ir man teko dalyvauti, nes nors kiek reikėjo padėti tėvams, kurie dar turėjo karvutę ir tvarte kriukšintį paršą, kurie buvo vieninteliai maitintojai. Duonos tekdavo važiuoti į Panevėžį ir ten iš vakaro užėmus eilę stovėti iki ryto, kol atveš duoną ir gausi nusipirkti porą kepaliukų. Tose išvykose teko ir man pabuvoti. Važiuoti paprastai tekdavo dviese arba trise, nuvažiavus tekdavo susirasti kur nors netoli parduotuvės kambarį, kur galėtųm sušilti, pailsėti ir pasikeičiant laukti ryto, kol į parduotuvę atveš duoną.

Reikėjo ir man apsispręsti, kaip gyventi toliau. Mano amžiaus jaunimas buvo jau daugumoje sukūręs šeimas, kuriuos palikau vaikais, šiandien jau buvo jaunimas. Jiems buvo sunku suprasti mane, man juos. Mano laimei, iš lagerių ir tremties pradėjo grįžti mano metų jaunimas, nors daugelis grįžo jau sukūrę savas šeimas, bet nemaža dalis buvo ir nevedusių, tiek vaikinų, tiek ir merginų. Pirmiausia sutikau iš merginų Valę, kuri apsilankė, sugrįžusi iš tremties, pas mano pusseserę Marytę. Nežinau, gal tai buvo ir pretekstas susitikti mane, juk vis dėlto buvo meilė ir ne bet kokia. Šio susitikimo laukiau ir aš. Stovėjom abu vienas prieš kitą ilgai netardami žodžio, kol galų gale jos akyse pamačiau ašaras. Greitai prabėgo ta diena ir vakaras, sklaidant prisiminimus ir žvelgiant į ateitį, kuri buvo neaiški visiems, o tuo labiau mums. Maitinomės ne savo rankomis uždirdyta duona, ateities perspektyvos abiems buvo miglotos, neaišku, ką pasakys rytdiena. O rytdiena padiktavo tai, kad mūsų keliai išsiskyrė, kas dėl to kaltas buvo, nežinau. Gal ne visai supratom vienas kitą, o gal gyvenimo buvo taip lemta, kad sutikau žmogų, kuris daugiau suprato mane, o aš jį - Žmogų, kuris perėjo ir lagerį, ir tremtį, didelę duoklę atidavusį rezistencijai, nors savo grožiu ir padėtim atrodė man nepasiekiamas.

Dienos bėgo vienodai ir nuobodžiai, uždirdydavau darbadienius motinai, dirbdamas su broliais užsidirdydavau ir sau vieną kitą rublį, bet reikėjo ieškoti kelio, kuriuo savarankiškai reikės pasukti gyvenimą. Gal žmogus gimdamas atsineši jau nubrėžtą savo gyvenimo ateitį, iš kurios tau jau nevalia pasukti. Šiandien tankiai pagalvoju, kiek kartų teko susitikti akis į akį su mirtimi ir čia pat prasilenkti su ja, taip išsvajoti, atrodo, ranka pasiekiami tikslai nuplaukdavo kaip pavasario debesis, o nelaukti, nesvajoti atsistodavo tavo gyvenimo kelyje kaip realybė.

Buvo šeštadienio popietė. Atbėgusi ta nelemta mano pusseserė Marytė pasakė, kad pas ją yra atėjusi buvusios mano ryšininkės sesuo, tik ką grįžusi iš tremties Juzė Dirsytė. Ją buvau matęs gal porą kartų ir dabar įsivaizdavau tą pačią savo grožiui atitinkančią išdidumu merginą. Taip, tai buvo ta pati, tik jau vargo ir gyvenimo vėjų paliestu veidu. Netruko prabėgti rudenįjančios vasaros naktis, sėdint mažo kambarėlio užstalėje, sklaidant prabėgusio gyvenimo puslapius, atradus ten daug bendrų pažįstamų ir draugų, kurių jau daugelis yra žuvę arba išblaškyti po Rusijos platybes. Tas vakaras ir liko bendru kelrodžiu mūsų gyvenime, nors apie tai nebuvo kalbėta.

Kasdieniniame gyvenime jokių permainų nebuvo, nebent tai, kad, kaip rašiau, gavau pasiūlymą vadovauti kolūkio statybai, ko, žinoma, atsisakiau. Namiškiai mano apsisprendimui nelabai pritarė. Jiems atrodė, kad mieste pragyvenimas dar sunkesnis, be to, neaišku, ar mane ten priregistruos. Bandyti reikia, o kaip bus, pamatysim. Apie tai susitikęs papasakojau Juzei, kad man pasiūlytas darbas kolūkyje. Tarp kitko, jau brėžėm bendro gyvenimo žemėlapi, nors ginčytinų vietų dar buvo, tarp jų ir man pasiūlytas darbas kolūkyje. Jos irgi kaimo gyvenimas neviliojo, bet įsikurti mieste buvo taip pat nelengva. Visur tave lydėjo įrašas pase, kad tu esi antrarūšis pilietis.

Tuo laiku Ukmergėje dirbo pirties direktoriumi tolimas mūsų giminaitis, taip pat Žižys, senas partietis, bet nepiktybinis žmogus. Žižys mane bandė ištraukt iš saugumo, tačiau jam pasakė, kad jeigu būčiau kaltinamas kriminaliniu nusikaltimu, tai būtų paprastas dalykas, bet kaip politinio niekas nesiryš.

Ryžausi laimę bandyti per jį. Atvažiuavęs į Ukmergę susiradau pirties direktorių, prie pietų stalo, jo bute (tarp kitko, jisai gyveno visai vienas senis), išsipasakojau jam savo norus ir paprašiau, jeigu gali, padėti susirasti darbą ir prisiregistruoti. Išklausęs mane sako:

- Nepadėjau tada, pabandysiu dabar. Atvažiuok už keleto dienų.

Parvažiuavau su viltimi, gal net tą patį vakarą nuskudžiau pas savo Juzytę su gera naujiena, kad Ukmergėje įsikurti vilčių atsiranda. Sunku ir jai - gyvena prie brolio šeimos, darbo niekur negauna, o brolio išlaikomai gyventi nelabai malonu, viešniai irgi laikas ribotas. Laikinais įsidarbina greta esančioje Užugirio sanatorijoje paprasta lauko darbininke, bet kokią moralinę traumą reikia pergyventi, kai vienas kitas į tave žiūri su panieka, o gal taip tik pati galvoji: buvai mokytoja, buvai visų pagarboje, dabar vaikštai su šluota, apsimuturiavus, niekam nereikalinga ir namuose ne viešnia. Be to, brolio jau buvo didelė šeima. Jo žmonos tėvas Juozas Staškevičius irgi buvo ką tik grįžęs iš lagerio ir gyveno pas juos su žmona, o vietos tik kambarėlis. Nuosavi namai buvo nugriauti ir išvežti į Anykščių rajono Pieninių kaimą.

Kitas kartas apsilankius pas pirties direktorių rezultatus davė. Abu nuėjom pas tuometinį kelių statybos viršininką Ibatuliną, prie konjako butelio pietų metu aptarėm mano įsidarbinimo reikalus. Žodžiu, į darbą priimtas - prie statomo administracinio pastato Vytauto gatvėje dailide. Tas pastatas ir dabar tebestovi Vytauto gatvėje su ten įsikūrusia kelių tarnyba. Dėl prisiregistravimo prižadėjo pasirūpinti taip pat,

man liko susirasti butą. Butą nesunkiai gavau Vilniaus gatvėje, pas tokius senukus Rimavičius, nors, žinoma, laikinai. Rytojaus dieną per Žižio protekciją buvau priregistruotas ir jau trečią dieną prisistačiau į darbą, pas darbų vykdytoją Bubiną. Šeštadienio vakarą grįžęs iš Ukmergės į namus vėl skuodžiau pėsčias per mišką pas Juzytę su geriausiom naujienom, kad aš jau dirbu ir turiu butą. Tas vakaras mūsų gyvenime buvo lemtingas, sutarėm likusį gyvenimo kelią nueiti kartu.

Paryčiais parėjęs namo pasakiau, kad vedu ir kas ta mano būsimoji žmona. Namiškiai jos nepažinojo, nors apie ją girdėjo ir nuomonę turėjo gerą. Nors motina vylėsi Valės, nes ta daugiau sukiojosi apie motiną negu apie mane. Namiškių kalbos nukrypo apie vestuves, kurių aš kategoriškai atsisakiau, taip buvom nutarę abu. Aš nuogas plikas, prieš ką mes pasirodysim ir kam to reikia. Tą viską padarysim tyliai, tik mes abu.

Kitą šeštadienį, grįžęs iš Ukmergės, su piršlybine nuotaika kišenėje pėstute dvylika kilometrų per mišką nutrepsėjau brolio paprašyti sesers rankos. Mano pasipiršimas tiek jos brolio Vytauto, tiek jo žmonos Danutės buvo sutiktas palankiai, tik vėliau, jau žmona būdama, pasakė, kad man išėjus Vytautas pasakė: ne už ko eini, bet ne ką ir čia turi. Tai labai teisingi buvo ištarti žodžiai. Gyvenimą pradėjom neturėdami ne tik savo kampo, kur prisiglausti, bet nei savo lovos, nei stalo, nei kėdės, nekalbant jau apie kitus buitinius dalykus.

Kuomet grįžęs į Ukmergę pasakiau savo šeiminkams, kad vedu ir atvažiuos žmona, jie pareiškė, kad ieškočiau kito buto, kadangi su žmona gyventi jie priimti negali. Dabar jau buto ieškojome abu. Susiradome Baranausko gatvėje, pas seną pažįstamą Alfonsą Imbrasą, kur pasaulį išvydo ir mūsų mylima dukrelė Dalia. Taip 1957-tų metų sausio 6-tą dieną, tai buvo irgi penktadienis, padedant, arba liudijant, tam pačiam pirties direktoriui Žižiui, buvo įregistruota Stasio Žižio ir Juzės Dirsytės santuoka. Rytojaus dieną Taujėnuose buvo Trijų karalių atlaidai. Žižys, paėmęs savo tarnybinį sunkvežimį, nuvežė mus į mano tėviškę po visų juridinių ir religinių aktų pristatyti mano tėvams. Čia jaukioje aplinkoje supažindinau tėvus ir brolių šeimas su savo žmona Juzyte.

Gyvenimas negailestingas, reikalaujantis išsvermės ir ryžto, kad nugalėtum jame sutiktas kliūtis. Taip ir mes, kaip bitės korį lipdėme gyvenimą, tankiai pusiau alkani, bet abu užgrūdinti gyvenimo verpetuose, kartais, atrodo, pamesdami ir viltį, bet jausdami vienas kito petį yrėmės per gyvenimą.

Gyvenimas neglostė ir jos. 1945-tų metų rudenį be teismo išvežta į Vorkutos lagerius iškaltėjusi pusantrų metų buvo paleista, kaip neradus įkalčių. Grįžus ir pradėjus vėl mokytojauti, 1949-tų metų kovo mėnesį abi su motina buvo ištremtos į Irkutsko sritį Šitkino rajoną, kur motina ir liko gulėti amžinam poilsui. Turėdama poetinę gyslelę, daug parašė eilėraščių iš tų dienų, praleistų toli nuo tėvynės, nuo gimtų namų, kuriuos, brangus skaitytojau, paliekam jums, rasti juose tą liūdesį jaunystės palaidotų dienų, toli tarp svetimų tėvynės ilgesį ir meilę jai. Skaitykit juos, jaunime, ir supraskit gerai, kad nieko brangesnio nėra už laisvę, kad ją vertinti ir aukotis už ją privalome kiekvienas.

Partizanai, veikę Ukmergės apskrityje

Pateikiu skaitytojams sąrašą partizanų, veikusių tuometinėje Ukmergės apskrityje. Dėl žinių stokos sąrašas nepilnas. Čia minimi partizanai yra "Vilties" ir Didžiosios kovos apygardų. Žinios apie žuvusius buvo renkamos remiantis dokumentais ir juos pažinojusių žmonių pasakojimais.

- Adomonis Vaclovas - Lokys.** Gimęs 1920 m. Ukmergės aps. Juodžiūnų kaime. Žuvo 1926 m. gegužės 8 d. Kūrėjų kaime pas Didriką.
- Adomonytė - Bareikienė.** Žuvo 1951 m.
- Aiva Vytautas - Audronis.** Bitinų kaimas, Pagirių valsč. Paimtas gyvas, mirė lageryje.
- Aiva (vardas nežinomas) - Šnekutis.** Bitinų kaimas Pagirių valsč. Žuvo Aukštuo-lių kaime Siesikų apyl.
- Ališauskas Abraziejus - Kardas.** Gimęs 1915 m. Juknionių kaime. Žuvo 1949 m.
- Ališauskas Kazys - Spartakas.** Gimęs 1909 m. Lyduokių valsč. Juknionių kaime. Žuvo 1949 m. Šešuolių valsč. Užupėnų kaime pas Skuodį bunkeryje.
- Ališauskas Vladas - Puškinas.** Gimęs 1917 m. Lyduokių valsč. Žuvo 1949 m. gruodžio 31 d. Juknionių kaime.
- Apalinskas Vytautas.** Ukmergės aps. Laičių kaimas. Žuvo 1948 m. Laičių kaime kartu su Tankistu.
- Atkočiūnas Antanas.** Gimęs 1914 m. Ukmergės aps. Veprių valsč. Pakalnės kaime. Žuvo 1949 m. Pakalnės miške prie ežerėlio bunkeryje, kurį atsitiktinai aptiko sribai.
- Atkočiūnas Julius.** Gimęs 1916 m. Ukmergės aps. Veprių valsč. Pakalnės kaime. Žuvo 1948 m. Antakalnio kaime, netoli Gelvonų.

- Atkočiūnas Stasys.** Gimęs 1917 m. Ukmergės aps. Veprių valsč. Pakalnės kaime. Žuvo 1946 m. Šventosios upėje prie Aukštadvario.
- Auglys Aleksas - Ridikas.** Gimęs 1914 m. Ukmergės aps., Taujėnų valsč. Šalnų kaime. Žuvo 1950 m. vasario mėn. Laitelių kaime - bunkeryje susisprogdino.
- Auglys Antanas - Klajūnas.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Šalnų kaime. Žuvo 1947 08 Radiškių kaime pas Bražį Vijūną. Paėmė sužeistą, Vidiškiuose sribai užkankino.
- Auglys Juozas - Papartis.** Gimęs 1925 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Šalnų kaime. Žuvo 1947 08 Radiškių kaime pas Bražį Vijūną. Išgirdęs šaudymą, bėgo pagalbėti draugams. Tose kautynėse žuvo šeši partizanai.
- Auglys Nikodemas - Varna.** Gimęs 1913 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Šalnų kaime. Paimtas gyvas sužeistas bunkeryje Šalnų kaime. Teistas, grįžęs gyveno Kaune. Spėjama - išdavė Bieris-Narsutis.
- Augustinas Stasys - Kėkštas.** Gimęs 1925 m. Žuvimo vieta ir aplinkybės nežinomos.
- Aukštuolis Alfonsas - Erelis.** Gimęs 1927 m. Žuvo 1950 m. spalio 25 d.
- Aukštuolis Juozas - Jurginas.** Gimęs 1926 m. Žuvo 1947 m. rugpjūčio 9 d.
- Aukštuolis Viktoras - Smauglys.** Gimęs 1924 m. Žuvo 1946 m. gegužės mėn. Berzgainių kaime.
- Aukštuolis Vladas.** Gimęs 1924 m. Dovidiškių kaime. Žuvo 1946 m. rugpjūčio 6 d. Razinų kaime.
- Bačianskas Marijonas - Šernas.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Želvos valsč. Berzgainių kaime. Paimtas gyvas 1950 m. sausio 18 d. Teistas 25 m. ir penkerius tremties, kalėjo Taišeto lageriuose.

- Baltrūnas Alfonsas.** Gimęs 1924 m. Ukmergėje. Žuvo 1945 m. gegužės 3 d. Varžų kaime.
- Baltruška Bronius.** Gimęs 1931 m. Ukmergės aps. Valtūnų kaime. Žūties aplinkybės ir data nežinoma.
- Banelis Pranas - Ažuolas.** Gimęs Gruželių kaime Siesikų valsč. Žuvimo data ir aplinkybės nežinomos.
- Baniulis Juozas.** Gimęs 1910 m. Butkūnų kaime Ukmergės aps. Žuvo Virkščių miške. Žuvimo data nežinoma.
- Baravykas Edvardas - Erškėtis.** Gimęs 1924 m. Taujėnų valsč. Šalnų kaime. Žuvo 1947 m. sausio 23 d. Vareikių kaime Ukmergės aps.
- Baravykas Jonas - Vigantas**
(būrio vadas). Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Bierių kaime. Žuvimo data nežinoma, taip pat ir aplinkybės.
- Baravykas Juozas - Dagilis.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Bierių kaime. Žuvo Varžų kaime. Data nežinoma.
- Barzda**
(vardas ir slapyvardis nežinomi). Gimęs Ukmergės aps. Bartkūnų kaime. Žuvo 1948 m. gegužės mėn. Krikštėnų apylinkėse.
- Baublys Mykolas.** Gimęs 1916 m. Ukmergės aps. Laičių kaime. Žuvo (data nežinoma) užėjęs ant pasalos Obelių kaime.
- Belickas Julius - Klevas.** Gimęs 1923 m. Žuvo 1947 m. rugsėjo 20 d. Diržių kaime Ukmergės raj.
- Bernatavičius Jonas - Rasputinas.** Taujėnų valsč. Žuvimo vieta ir aplinkybės nežinomos.
- Bisturys Bronius - Girėnas.** Valų kaime Ukmergės aps. Žuvo 1950 m. kovo 17 d. Žemaitkiemio dvare slėptuvėje pas Stasę Saldžiūnieneį.

- Bradulskas Nikodemas.** Gimęs 1927 m. Ukmergės aps. Juodžiūnų kaime. Žūties data ir aplinkybės nežinomos.
- Blauzdys (vardas nežinomas) - Dobilas.** Gimimo data nežinoma. Žuvo Ukmergės aps. Gaivenių kaime.
- Budnikas Edvardas - Šarūnas.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Baravykų kaime. Sužeistas, nutraukta koja. Kalėjo Mordovijoje.
- Budnikas Floras.** Gimęs 1906 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Paužuolių kaime. Žuvo 1945 m. liepos 26 d. Užulėnio miške.
- Budnikas Kazys.** Gimęs Taujėnų valsč. Taujankų kaime. Žuvo 1947 m. liepos mėn. atsitiktinai garnizono užtiktas nuosavam klojime.
- Budnikas Modestas.** Gimęs Taujėnų valsč. Taujankų kaime. Žuvo 1947 m. liepos mėn. atsitiktinai užtiktas nuosavam klojime.
- Buinys Vytautas.** Gimęs Taujėnų valsč. Žuvimo data ir aplinkybės nežinomos.
- Bujokas Antanas.** Gimęs 1930 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Miškinių kaime. Žuvo 1951 m. ties Juodgirio mišku ūkininko sodyboje.
- Bujokas Jonas.** Gimęs Lėno kaime Taujėnų valsč. Žuvo 1945 m. sausio 3 d. kap. Juozo Krikštaponio bunkeryje.
- Bujokas Simonas.** Gimęs 1911 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Lėno kaime. Žuvo 1945 m. gegužės 2 d. Užulėnio kaime - sunkiai sužeistą kareiviai užbaudė durtuvais.
- Bujokas (vardas nežinomas) - Aras.** Gimęs Pagirių valsč. Žuvo 1948 m. lapkričio 19 d. Šalnų kaimo palaukėje.

- Bunys Vytautas.** Gimęs Taujėnų valsč. Žuvimo data ir aplinkybės nežinomos.
- Buteikis Vaclovas - Aras.** Gimęs 1917 m. Ukmergės aps. Obelių kaime. Žuvo 1946 m. Obelių kaime, prie savo namų.
- Butkus Stasys - Vaidila.** Gimęs 1908 m. Butkiškių kaime Ukmergės aps. Žuvo 1945 m. Butkiškių kaime Ukmergės aps.
- Butkus Valerijus.** Gimęs Butkiškių kaime Ukmergės aps. Žuvo 1945 m. Pimpių kaime Ukmergės aps.
- Cimblas Petras.** Gimęs 1921 m. Ukmergės aps. Paškonių kaime. Žuvo 1946 m. Ukmergės aps. Juknių kaime.
- Čekauskas Dominas - Kirvis.** Gimęs 1911 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Šalnų kaime. Kalbama, kad išliko gyvas, gyvenamoji vieta nežinoma.
- Čeponis Jonas.** 1923 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Mažeikių kaime. Žuvo 1945 m. sausio 3 d. kap. Juozo Krikštaponio bunkeryje.
- Čepukėnas Vaclovas.** Žuvo 1945 m. spalio 6 d. Ukmergės aps. Saiveikių miške.
- Čepukėnas Vladas - Beržas.** Gimęs 1929 m., gimimo vieta nežinoma. Žuvo 1950 m. lapkričio mėn. Ukmergės aps. Siesikų valsč. Šinkūnų kaimo apylinkėse.
- Černiauskas Pranas.** Gimęs 1925 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Šalnų kaime. Žuvo 1945 m. gegužės 3 d. Varžų kaime.
- Černiauskas Vladas - Balandis.** Gimęs 1923 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Šalnų kaime. Žuvo 1948 m. lapkričio 18 d. Šalnų kaimo palaukėje.

Čėsna Vytautas.	Gimęs 1929 m. Ukmergės aps. Pageležių kaime. Apie žūtį duomenų nėra.
Četkauskas (vardas nežinomas) - Romelis.	Gimimo metai nežinomi. Desantininkas, Plechavičiaus rinktinės karys. Žuvo 1948 m. Taujėnų valsč. Punių kaime pas Edvardą Verdzevičių.
Dalinkevičius Alfonsas.	Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Baravykų kaime. Žuvo 1945 m. gegužės 3 d. Ukmergės aps. Varžų kaime.
Dalinkevičius Stasys.	Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Baravykų kaime. Žuvo 1945 m. gegužės 3 d. Ukmergės aps. Baravykų kaime.
Danielius (vardas nežinomas) - Pivoras.	Gimęs Ukmergės aps. Obelių kaime. Žuvo 1947 m. rugsėjo 20 d. Ukmergės aps. Diržių kaime.
Dapkus Leonas.	Gimęs 1922 m. Ukmergės aps. Mateikiškių kaime. Žūties data ir aplinkybės nežinomos.
Dargužis Antanas - Karvelis.	Gimęs Ukmergės aps. Siesikų valsč. Aukštuolių kaime. Žuvo Žilionių kaime, data ir aplinkybės nežinomos.
Dargužis Vladas.	Gimęs Ukmergės aps. Siesikų valsč. Aukštuolių kaime. Paimtas gyvas 1952 m.
Darulis Alfonsas - Leopardas.	Gimęs 1920 m. Ukmergės aps. Paželvės kaime. Žuvo 1949 m. Ukmergės aps. Žirnikų kaime.
Darulis Bronius - Tigras.	Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Paželvės kaime. Žuvo 1946 m. gruodžio 4 d. Kavarsko valsč. Skapiškių kaime.
Darulis Viktoras - Šernas.	Gimęs 1925 m. Ukmergės aps. Juodžiūnų kaime. Žuvo 1948 m. vasario 16 d. Ukmergės aps. Paškonių kaime.

- Dičpetris Stasys.** Gimęs 1927 m. Ukmergės aps. Janušių kaime. Žuvo 1945 m. gegužės 3 d. Ukmergės aps. Varžų kaime.
- Diliūnas Viktoras - Vanagas.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Puceliškių kaime. Žūties data ir aplinkybės nežinomos.
- Dirsė Mykolas - Algis.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Miškinių kaime. Paimtas gvas, nuteistas 25 m., atkalėjęs grįžo į Lietuvą.
- Duda Bronius - Narutis.** Gimęs Ukmergės aps. Žemaitkiemio valsč. Kiezių kaime. Žuvo 1949 m. gruodžio 31 d.
- Dūda Vytautas - Kardas.** Gimęs 1925 m. Ukmergės aps. Žemaitkiemio valsč. Kiezių kaime. Žuvo 1948 m. vasario mėn., aplinkybės nežinomos.
- Džiautas Albinas - Kęstutis.** Gimęs 1922 m. Ukmergės aps. Žemaitkiemio miestelyje. Žuvo 1945 m. birželio 29 d. Ukmergės aps. Berzgainių kaime.
- Džiautas Jonas - Vanagas.** Gimęs 1927 m., vieta nežinoma. Žuvo 1946 m. gegužės mėn. Ukmergės aps. Berzgainių kaime.
- Džiovalas Jonas - Karosas.** Gimęs 1919 m. Ukmergės aps. Nuotekų kaime. Žuvo 1947 m. Ukmergės aps. Kadrėnų kaime.
- Eglinskas Balys - Saulius.** Gimęs 1925 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Stieprų kaime. Žuvo 1946 m. liepos 30 d. tarp Šilų ir Lėno.
- Eimontas Antanas.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Baravykų kaime. Žuvo 1945 m. gegužės 3 d. Varžų kaime.

- Eimontas Vladas.** Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Baravykų kaime. Žuvo 1945 m. Baravykų kaime ant savo tvarto.
- Gaižauskas Juozas.** Gimęs 1929 m. Vilkijos valsč. Gudėnų kaime. Paimtas gyvas, kalėjo Magadane.
- Gaižutis Antanas - Puriena.** Gimęs 1927 m. Ukmergės aps. Šeiminiškių kaime. Žuvo 1949 m. rugsėjo 12 d. Lazdonių kaime Ukmergės aps.
- Gaižutis Karolis - Briedis.** Gimęs 1919 m. Ukmergės aps. Želvos valsč. Paškonių kaime. Žuvo 1945 m. birželio 1 d. Jačiūnų kaime pas Bradulskius kieme.
- Garliauskas Jonas - Darius.** Gimęs 1915 m. Ukmergės aps. Buzų kaime. Žuvo 1952 m. Ukmergės aps. Barsukynės miške.
- Garnys Bronius.** Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Sibirkos vienk. Žuvo (data nežinoma) - užmuštas Sibirkos vienkiemyje.
- Garnys Povilas.** Gimęs 1922 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Sibirkos vienkiemyje. Žuvo 1944 m. Ukmergės aps. Svaronių miške.
- Gavėnas Juozas - Šturmas.** Gimęs 1913 m. Ukmergės aps. Jakutiškių kaime. Žuvo 1949 m. lapkričio 29 d. Ukmergės aps. Rakaučiznos kaime.
- Gečiauskas Vytautas - Garvežys.** Gimęs Ukmergės aps. Vepriuose. Žuvo 1950 m. sausio 30 d. peršautas apie 4 km nuo Gelvonų, mirė nuo žaizdų Savidonių vienkiemyje pas J. Dikčių.
- Gipas Vytautas - Liūtas.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Neprausčių kaime. Žuvo 1949 m. gegužės 8 d. Ukmergės aps. Keručių dvare.

- Girnyš Modestas.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Piltekų kaime. Žuvo 1945 m. gegužės 3 d. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Varžų kaime.
- Girnyš Romas - Nežinia.** Gimęs 1923 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Šalnų kaime. Žuvo 1945 m., aplinkybės nežinomos.
- Gleiznyš Valentas - Šarūnas.** Gimimo vieta ir data nežinomi. Žuvo 1948 m. Ukmergės aps. Nuotekų kaime.
- Grabauskaitė Kazimiera.** Gimusi 1930 m. Kamajų valsč. Salų kaime. Žuvimo data ir aplinkybės nežinomos.
- Grašys Albinas - Pipiras.** Gimęs 1915 m. Ukmergės aps. Medinų kaime. Žuvo 1947 m. Ukmergės aps. Butkiškių kaime.
- Gribauskas Juozas.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Stanislavkos kaime. Žuvo 1949 m. Ukmergės aps. Petrašiūnų kaime.
- Gribauskas Liudas.** Gimęs Ukmergės aps. Stanislaviškių kaime. Žūties vieta ir aplinkybės nežinomos.
- Gricius Vytautas - Lakūnas.** Gimęs 1926 m. Ukmergės aps. Keturvėjų kaime. Žuvo 1947 m. Ukmergės aps. Kurėnų ežere.
- Grigalavičius Laurinsas.** Gimęs 1914 m. Ukmergės aps. Žemaitkiemyje. Žuvo 1945 m. Ukmergės aps. Plaštakos kaime.
- Grigaliūnas Bronius.** Gimęs Ukmergės aps. Varžų kaime. Žuvo 1945 m. gegužės 3 d. Ukmergės aps. Varžų kaime.
- Grigaliūnas Juozas.** Gimęs Ukmergės aps. Varžų kaime. Žuvo 1945 m. gegužės 3 d. Ukmergės aps. Varžų kaime.

- Grigaliūnas Kazys.** Gimęs Ukmergės aps. Varžų kaime. Žuvo 1945 m. gegužės 3 d. Varžų kaime.
- Grigas Jonas - Pavasaris.** Gimęs Ukmergės aps. Mažeikiškių kaime. Žuvo 1948 m. Pabaisko valsč. Savidonių kaime Kazio Rinkevičiaus sodyboje.
- Grigas Pranas - Geniukas.** Gimimo data ir vieta nežinomi. Žuvo 1949 m. gruodžio 31 d.
- Grigas Albinas**
(slapyvardis nežinomas). Gimęs 1922 m. Ukmergės aps. Paobelio kaime. Žuvo 1945 m. sausio 10 d. Gružų miške.
- Grigonis Alfonsas.** Gimęs Ukmergės aps. Česonių kaime. Žuvo Ukmergės aps. Česonių kaime, data nežinoma.
- Grigonis Vaclovas - Šermukšnis.** Gimęs Ukmergės aps. Varžų kaime. Žuvo (data nežinoma) Ukmergės aps. Česonių kaime.
- Griškevičius Karolis - Putinas.** Gimęs 1910 m., vieta nežinoma. Žuvo 1947 m. (gyvas sudegintas Brazgių kaimo pirtyje).
- Gudas Bronius.** Gimęs Ukmergės aps. Siesikų valsč. Medučių kaime. Žūties data ir aplinkybės nežinomos.
- Gudas Pranas.** Gimęs Ukmergės aps. Medučių kaime. Žūties data ir aplinkybės nežinomos.
- Guogis Petras,**
slapyvardžio neturėjo. Gimęs 1915 m. Ukmergės aps. Jurginų kaime. Žuvo 1944 m. spalio mėn. Saliečių kaime prie Druječio Jurgio sodybos.
- Gumbaragis Mykolas - Žiburys.** Gimęs 1927 m. Ukmergės aps. Romantiškių kaime. Žuvo 1949 m., aplinkybės nežinomos.
- Hofmanas Pranas - Vijūnas.** Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Gružų kaime. Žuvo Gružų miške 1946 m.

- Ignatavičius Jonas - Saugiukas.** Gimęs 1928 m. Ukmergės aps. Laičių kaime. Žuvo 1948 m. lapkričio 14 d. Ukmergės aps. Kaušų kaime.
- Ignatavičius Petras - Saugis.** Gimęs 1923 m. Ukmergės aps. Laičių kaime. Žuvo 1948 m. žiemą Ukmergės aps. Vareikių kaime.
- Imbrasienė Vanda.** Gimimo vieta ir data nežinomi. Žuvo 1950 m. Ukmergės aps. Valtūnų kaime.
- Imbrasas Antanas - Tėvas.** Gimimo vieta ir data nežinomi. Žuvo 1950 m. Ukmergės aps. Valtūnų kaime.
- Ivaškevičius Ipolitas - Rickus.** Gimęs 1919 m. Ukmergės aps. Siesikų valsč. Karpių kaime. Žuvo 1947 m. pavasarį Ukmergės aps. Radiškių kaime.
- Jakubonis Bronius - Stiklas**
(būrio vadas). Gimęs 1921 m. Ukmergės aps. Kurėnų kaime. Žuvo 1949 m. spalio 9 d. Skabeikių kaime Ukmergės aps.
- Jakubonis Vladas - Vermachtas.** Gimęs 1923 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Žuvo 1949 m. gruodžio mėn. Traupio valsč. Laitelių kaime.
- Jakimavičius Stasys - Bežincas.** Gimimo data ir vieta nežinoma. Žuvo 1949 m. liepos 31 d. Šilų miške (buvęs "Vienualio" būrio raštvedys).
- Jalinskas Petras.** Gimęs 1923 m. Ukmergės aps. Kurėnų kaime. Žuvo 1948 m., vieta ir aplinkybės nežinomos.
- Janonis Kazimieras - Perlas.** Gimimo data ir vieta nežinoma. Žuvo 1949 m. liepos 31 d. Šilų miške.
- Jasikonis Jonas - Anukas.** Gimęs 1922 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Lėno kaime. Žuvo 1947 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Palėnio kaime.

- Jočys Karolis - Perkūnas.** Gimęs 1916 m. Ukmergės aps. Siesikų valsč. Kriaunių kaime (broliai dvyniai). Žuvo 1945 m. gruodžio 9 d., vieta nežinoma.
- Jočys Stasys - Plaktukas.** Gimęs 1916 m. Ukmergės aps. Siesikų valsč. Kriaunių kaime. Žuvo 1946 m. vasario mėn. Želvos valsč. Purnės kaime pas Šeduikį sodyboje.
- Jočys Vladas - Ugnis.** Gimęs Širvintų aps. Kriaukų kaime. Paimtas gyvas, kalėjo Norilsko lageriuose.
- Jovaiša Alfonsas.** Gimęs 1928 m. Ukmergės aps. Drižių kaime. Žuvo 1947 m. spalio mėn. Ukmergės aps. Viiliukų miške.
- Juozokėnas Antanas - Liūtas** (būrio vadas). Gimęs 1914 m. Anykščių aps. Kavarsko valsč. Jusiškių kaime. Žuvo 1949 m. gegužės 3 d. Ukmergės aps. Sudeikių kaime.
- Juzokėnienė Anelė.** Gimusi 1918 m. Kavarsko valsč. Jusiškių kaime. Žuvo 1949 m. gruodžio mėn. Ukmergės aps. Sudeikių kaime.
- Kamarauskas Antanas.** Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Varžų kaime. Žuvimo data ir vieta nežinoma.
- Kamarauskas Vaclovas - Lazdynas.** Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Varžų kaime. Žuvo (data nežinoma) Varžose, Griгонio kieme.
- Kapčinskas Povilas - Alijošius.** Gimęs 1926 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Mažeikių kaime. Žuvo 1951 m. kovo 2 d. Taujėnų valsč. Garbėnų kaime.
- Kaselis Feliksas.** Gimęs 1925 m. Šešuolių valsč. Ažuolinės kaime. Žuvo 1949 m. Šešuolių miške.
- Kaselis Jonas - Šauklis.** Gimęs 1920 m. Deltuvoje. Žuvo 1945 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Varžų kaime.

- Kavaliauskas Albinas - Mėnulis.** Gimęs 1928 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Mikėnų kaime. Paimtas sužeistas gyvas.
- Katlioris Apolinaras - Mindaugas.** Gimęs 1920 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Aukštuolių kaime. Žuvo 1946 m. gruodžio 27 d. Ukmergės aps. Gružų kaime.
- Katlioris Everistas.** Gimęs 1927 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Aukštuolių kaime. Žuvo 1944 m. Ukmergės aps. Varžų kaime.
- Katlioris Nikodemas.** Gimęs 1913 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Aukštuolių kaime. Žuvo 1947 m. Ukmergės aps. Varžų kaime.
- Katlioris Saturnas - Girgaudas.** Gimęs 1923 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Aukštuolių kaime. Žuvo 1944 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Baravykų kaime.
- Katlioris Valentinas - Montvila.** Gimęs 1923 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Aukštuolių kaime. Žuvo 1948 m. Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Jurgelionių kaime.
- Kerbelys Antanas - Robinzonas.** Gimęs 1909 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Šalnų kaime. Žuvo 1948 m. lapkričio 13 d. Ukmergės aps. Kaušų kaime.
- Ketvirtis Pranas.** Gimęs 1927 m. Ukmergės aps. Gelvonų valsč. Pakalniškių kaime. Žuvo 1952 m. spalio 27 d., vieta nežinoma.
- Kinertas Bronius - Arminas.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Želvos valsč. Ratkaučiznos kaime. Areštuotas 1949 m. vasario 15 d. Kaune teistas.
- Kiškis Antanas.** Gimęs 1910 m. Ramygalos valsč. Anciškių kaime. Žuvo 1946 m. - mirė nuo žaizdų miške prie Lėno ežero.
- Klimavičius Jonas.** Gimęs 1923 m. Kėdainių aps. Pagirių valsč. Joknių kaime. Žuvo 1946 m. gruodžio 14 d. Pagirių valsč. Dargužių kaime.

- Kolinis Povilas.** Gimęs 1922 m. Ukmergės aps. Bierių kaime. Žuvo 1945 m. Ukmergės aps. Siesikų valsč. Mikėnų kaime.
- Krikštaponis Antanas.** Gimęs 1900 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Užulėnio kaime. Žuvo 1945 m. sausio 3 d. Lėno miške.
- Krikštaponis Bronius - Brakonierius.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Šalnų kaime. Žuvo 1948 m. lapkričio 19 d. Šalnų kaimo palaukėje.
- Krikštaponis Jonas - Baublys.** Gimęs 1917 m. Ukmergės aps. Siesikų valsč. Madardiškių kaime. 1947 m. gegužės 13 d. paimtas gyvas, nubaustas mirties bausme, vėliau pakeista į 25 metų bausmę. Kalėjo Vorkutos lageriuose.
- Kap. Krikštaponis Juozas** (“Vyties” apygardos vadas). Gimęs 1912 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Užulėnio kaime. Žuvo 1945 m. sausio 3 d. Lėno miške, kartu žuvo 17-ka partizanų.
- Krikštaponis Petras - Jūra.** Gimęs 1918 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Šalnų kaime. Žuvo 1947 m. Šalnų kaime.
- Krikštūnas Česlovas - Gintautas.** Gimęs 1931 m., vieta nežinoma. Žuvo 1950 m. lapkričio 25 d., vieta nežinoma.
- Krogertas Juozas.** Gimęs Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Laičių kaime. Paimtas gyvas, nukankintas Ukmergės saugume.
- Krogertas Marijonas - Uosis.** Gimęs 1927 m. Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Laičių kaime. Žuvo 1948 m. lapkričio 13 d. Deltuvos valsč. Kaušų kaime.
- Kuodis Stasys - Fricas.** Gimęs 1925 m. Kėdainių aps. Pagirių valsč. Bitinų kaime. Paimtas gyvas 1946 m. lapkričio 6 d. Kalėjo Solikardo ir Taišeto lageriuose.

- Kuliavas Jonas.** Gimęs 1921 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Užulėnio kaime. Žuvo 1945 m. sausio 12 d. Lėno miške.
- Kuliavas Simonas.** Gimęs 1926 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Užulėnio kaime. Žuvo 1947 m. balandžio mėn. Užulėnio kaime savo namuose.
- Laska Feliksas.** Gimęs 1930 m. Ukmergės aps. Žemaitkiemio valsč. Valų kaime. Žūties vieta ir data nežinomi.
- Leknavičius Pranas.** Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Baravykų kaime. Žuvo Bierių miške bunkeryje, data nežinoma.
- Leknavičius Stasys.** Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Baravykų kaime. Žuvo Bierių miške, data nežinoma.
- Lengertas Antanas - Jokeris.** Gimimo vieta ir data nežinomi. Žuvo 1948 m. kažkur netoli Vidiškių.
- Liškauskas Nikodemus - Beržas.** Gimęs 1914 m. Balninkuose. Žuvo 1947 m. sausio 10 d. Žūties vieta nežinoma.
- Lukoševičius Edvardas.** Gimęs 1915 m. Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Obelių kaime. Paimtas gyvas, teistas 25 metams, žuvo autoavarijoje.
- Lukšys Jonas.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Varžų kaime. Žuvo 1945 gegužės 3 d. Varžų kaime.
- Lunys Albinas.** Gimęs Ukmergės aps. Kurėnų kaime. Žuvo 1949 m. gegužės mėn. 8 d. Keručių dvare.
- Macelis Dominikas.** Gimęs 1920 m. Panevėžio aps. Raguvos valsč. Imbraglio kaime. Žuvo 1946 m. Panevėžio aps. Raguvos valsč. Dulelėnų kaime.

- Mackela Alfonsas - Katinas.** Gimęs Ukmergės aps. Kurėnų kaime. Žuvo Alionių miške, dengdamas atsitraukiančius draugus.
- Mackela Jonas - Tūzas.** Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Varžgalių kaime. Žuvo 1951 m. sausio 27 d. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Šalnų kaime.
- Mackela Vytautas - Septintas.** Gimęs 1927 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Šalnų kaime. Žuvo 1947 m. Ukmergės aps. Vareikių kaime:
- Mackevičius Antanas.** Gimęs 1923 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Žeruolių kaime. Žuvo (data nežinoma) Varžų kaime.
- Manaika Edvardas.** Gimęs 1910 m. Ukmergės aps. Taujėnų miestelyje. Žuvo 1947 m. Taujėnų valsč. Užupušių kaime.
- Manaika Viktoras.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Taujėnų miestelyje. Žuvo 1946 m. lapkričio mėn. Užugirio miške.
- Maselis Jokūbas.** Gimęs 1923 m. Panevėžio aps. Ramygalos valsč. Imbragalio kaime. Žuvo 1945 m. ties Taujėnais.
- Maskoliūnas Vaclovas - Vienuolis.** Gimimo data ir vieta nežinoma. Žuvo Ukmergės aps. Varžų kaime.
- Mikoliūnas Povilas.** Gimęs 1918 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Gaivenių kaime. Žuvo 1947 m. Valų kaime.
- Miliukas Edvardas - Bijūnas.** Gimęs 1910 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Neprausčių kaime. Žuvo 1948 m. lapkričio 13 d. Ukmergėje Bažnyčios gatvėje.
- Mimas Motiejus - Ažuoliukas.** Gimęs 1931 m. Ukmergės aps. Valtūnų kaime. Žuvimo data ir vieta nežinoma.

- Misevičius Bronius.** Gimęs 1924 m. Kėdainių aps. Peiksvos kaime. Žuvo 1948 m. gegužės 13 d. Pagilupės kaimo laukuose.
- Misiūnas Pranas - Vytenis.** Gimęs 1931 m. Ukmergės aps. Šešuolių miestelyje. Žuvo 1952 m. gegužės 11 d. Ukmergės aps. Stanislaviškių kaime.
- Misonis Simonas - Žalviris.** Gimęs 1923 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Šveikautiškių kaime. Žuvo 1952 m. Ukmergės aps. prie Laitelių kaimo.
- Miškinis Boleslovas - Šarūnas.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Deltuvos miestelyje. Areštuotas 1956 m., teistas 25 metų lagerio.
- Miškinis Bronius - Kardas.** Gimęs 1926 m. Kurklių valsč. Kališkų kaime. Žuvo 1947 m. sausio 10 d. Žemaitkiemio valsč. Rudžių kaime.
- Miškinis Ignas.** Gimęs 1934 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Lėno kaime. Žuvo (data nežinoma) Laukagalio kaime ūkininko sodyboje.
- Morkūnas Karolis - Klevas.** Gimęs 1920 m. Ukmergės aps. Juodžiūnų kaime. Žuvo 1948 m. vasario 10 d. Ukmergės aps. Juodžiūnų kaime.
- Morkūnas Kostas - Perkūnas.** Gimimo data ir vieta nežinoma. Žuvo 1952 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Gaivenių kaime.
- Mulevičius Jeronimas - Aitvaras.** Gimimo vieta ir metai nežinomi. Žuvo Ukmergės aps. Vidiškių valsč. Laitelių kaime.
- Narkevičius Pranas.** Gimęs 1911 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Ungurių kaime. Žuvo 1946 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Šalnų kaime.

- Našlėnas Alfonsas.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Skabeikių kaime. Žuvo 1945 m. gegužės 3 d. Taujėnų valsč. Varžų kaime.
- Našlėnas Stasys - Sakalas.** Gimęs 1923 m. Ukmergės aps. Skabeikių kaime. Žuvo 1948 m. lapkričio mėn. Ukmergėje, Bažnyčios gatvėje.
- Našlėnas Tomas - Radvila.** Gimęs 1915 m. Ukmergės aps. Rečionių kaime. Žuvo 1948 m. lapkričio 13 d. Ukmergėje, Bažnyčios gatvėje.
- Pabedinskas Vytautas.** Gimęs 1926 m. Ukmergės aps. Veprių miestelyje. Žuvo 1948 m. vasario 8 d. Veprių valsč. Labanosių kaime V. Razumo sodyboje.
- Pakėnas Jonas.** Gimęs 1913 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Paužuolių kaime. Žuvo 1944 m. gruodžio 26 d. Lėno miške.
- Papas Vaclovas - Piršlys.** Gimęs 1915 m. Ukmergės aps. Valtūnų kaime. Žuvo 1952 m. Ukmergės aps. Medinų miške.
- Paškevičiūtė Pranutė - Dilgynėlė.** Gimusi 1924 m. Ukmergės aps. Avižienių kaime. Žūties vieta ir aplinkybės nežinomos.
- Paškonis Matas - Donkichotas.** Gimęs 1919 m. Dusetų valsč. Davainių kaime. Paimtas gyvas, teistas 25 metams, miręs, palaidotas Dukstynos kapinėse.
- Paulikonis Petras - Udra.** Gimęs 1914 m. Ukmergės aps. Vaitkuškio vienkiemyje. Žuvo 1946 m. Ukmergės aps. Taujėnų Pamūšio kaime.
- Paulikonis Vaclovas - Girėnas.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Vareikių kaime. Žuvo 1952 m. liepos mėn. Barsukynės miške.

- Pauliukonis Alfonsas - Pažaislis.** Gimęs 1912 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Mažeikių kaime. Žuvo 1948 m. gruodžio mėn. Taujėnų valsč. Užupušių kaime Pranio sodyboje.
- Penkevičius Vytautas - Povoras.** Gimęs Ukmergės aps. Kačeniškių kaime. Žuvo 1947 m. Ukmergės aps. Diržių kaime.
- Periokas Stasys - Plechavičius.** Gimęs 1923 m. Ukmergės aps. Pabaisko valsč. Bakšionių kaime. Žuvo 1948 m. lapkričio 13 d. Ukmergėje Bažnyčios gatvėje.
- Petraška Juozas - Kietis.** Gimęs 1912 m., vieta nežinoma. Žuvo 1947 m., vieta nežinoma.
- Petrikas Alfonsas - Laimutis.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Baublių kaime. Žūties data ir vieta nežinoma.
- Petrikas Laimutis - Švitrys.** Gimęs 1925 m. Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Baublių kaime. Žūties data ir vieta nežinoma.
- Petronis Juozas - Mokytojas.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Vaitkūnų kaime. Žuvo 1946 m. gruodžio mėn. Kanciškių g-jos Girelės miške.
- Piliponis Jonas.** Gimęs 1928 m. Ukmergės aps. Daugėliškių kaime. Žuvo 1947 m. Gelvonų krašte. Buvo per kautynes nukirstos iš kulkosvaidžio kijos, susisprogdino granata.
- Pociūnas Marijonas - Erdvė.** Gimęs Šilų bažnytkaimyje. Žuvo 1949 m. gegužės 9 d. Juodgirio miške.
- Pociūnas Petras - Rimantas.** Gimęs 1926 m. Ukmergės aps. Veprių valsč. Labanosių kaime. Žuvo 1948 m. pradžioje Veprių apylinkių miške prie Bernotiškio kaimo.

- Povilavičius Albinas - Griausmas.** Gimęs 1928 m. Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Vareikių kaime. Žuvo 1951 m. sausio 27 d. Ukmergės aps. Šiliūnų kaime.
- Pranys Antanas.** Gimęs 1921 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Užugirio kaime. Žuvo 1946 m., vieta nežinoma.
- Pronskūnas Marijonas - Putinas.** Gimęs 1924 m. Panevėžio aps. Vadoklių valsč. Kartanų kaime. Žuvo 1946 m. rugsėjo 29 d. Ramygalos miestelyje.
- Pučinskas Valentinas - Gegužis.** Gimęs Panevėžio aps. Šilų valsč. Zalagėnų kaime. Žuvo 1945 m. liepos 19 d. Taujėnų valsč. Garbėnų miške.
- Pukas Albertas - Alba.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Pramislavos vienk. Paimtas gyvas, teistas.
- Pukas Jonas - Šlėga.** Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Radžiūnų kaime. Žuvo (data nežinoma) Juodgirio miške, palaidotas Šilų kapinėse.
- Pukas Vilius - Vilija.** Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Punių kaime. Žuvo 1953 m. Taujėnų valsč. Vičiūnų kaime. Palaidotas Radžiūnų kapinėse.
- Pupelis Kostas - Parolis.** Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Balelių kaime. Žuvo 1945 m. žiemą Taujėnų valsč. Juodgirio miške.
- Pusvaškis Alfonsas - Robinzonas.** Gimęs 1921 m. Ukmergės aps. Kurėnų kaime. Žuvo 1948 m. rugpjūčio 24 d. Ukmergės aps. Pijorų kaime.
- Raila Vladas.** Gimęs 1925 m. Pagirių valsč. Vivonių kaime. Žuvo 1946 m. gruodžio mėn. Girelės miške.
- Rakutis Izidorius.** Gimęs 1923 m. Ukmergės aps. Kurmelių kaime. Žuvo 1946 m. rugpjūčio 6 d. Ukmergės aps. Raziūnų kaime.

- Ramanauskas Mečislovas.** Gimęs 1915 m. Ukmergės aps. Janušių kaime. Žuvo 1945 m. Ukmergės aps. Laičių kaime.
- Raugalas Stasys - Kmynas.** Gimęs 1925 m. Ukmergės aps. Vyliaudžių kaime. Žuvo 1948 m. balandžio 11 d. Ukmergės aps. Butkiškių kaime.
- Raugalas Vladas - Žilvitis.** Gimęs 1927 m., vieta nežinoma. Žuvo 1947 m. sausio 10 d., vieta nežinoma.
- Riauba (vardas nežinomas) - Vėjelis.** Gimęs Ukmergės aps. Budrių kaime. Žuvo Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Taujankų kaime.
- Riklickas Povilas - Vytenis.** Gimęs Ukmergės aps. Jakutiškių kaime. Žuvimo data ir aplinkybės nežinomi.
- Riklickas Vytautas - Lučys.** Gimęs Ukmergės aps. Jakutiškių kaime. Žuvo 1947 m. rugsėjo 20 d. Ukmergės aps. Diržių kaime.
- Rimavičius Kostas - Kvietkas.** Gimęs Taujėnų valsč. Radžiūnų kaime. Žuvo 1945 m. birželio 13 d. Juodgirio miške, eiguolio sodyboje (pirmas žuvęs "Žaibo" būrio partizanas).
- Rinkevičius Kazys - Beržas.** Gimęs 1917 m. Ukmergės aps. Savidonių kaime. Žuvo 1949 m. liepos 31 d. Savidonių kaime. Partizanų ryšininkas nuo 1945 metų.
- Rokas Stasys - Beržas.** Gimęs Ukmergės aps. Želvos valsč. Paimtas gyvas, kur nužudytas, nežinoma.
- Rudokas Jonas - Šaulys.** Gimęs 1915 m. Ukmergės aps. Veprių valsč. Mankūnų kaime. Žūties data ir vieta nežinoma.
- Rukša Algirdas - Zubrys.** Gimimo vieta nežinoma. Žuvo 1948 m. gegužės mėn. Ukmergės aps. Krikštėnų apylinkėse.

Sakalauskas Juozas.	Gimęs 1916 m. Ukmergės aps. Veprių valsč. Knyzlaukio kaime. Žuvo 1945 m. kovo 2 d. netoli Upninkų.
Sarulis Mykolas - Kopūstas.	Gimęs Ukmergės aps. Butkūnų kaime. Žuvo 1945 m. prie Šešuolių.
Sauliūnas Antanas - Bruno.	Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų miestelyje. Žuvo (data nežinoma) prie Vadoklių.
Sauliūnas Antanas - Saulėgraža.	Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų miestelyje. Žuvo 1947 m. prie Traupio kapinių.
Sauliūnas Bronius - Atpildas.	Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų miestelyje. Žuvo (data nežinoma) Klaibūnų kaime.
Sauliūnas Juozas - Saturnas.	Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų miestelyje. Žuvo (data neaiški) Traupio valsč. Šapių kaime.
Sauliūnas Vytautas - Vyras.	Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų miestelyje. Žuvo 1953 m. Vičiūnų kaime.
Sejūnas Bronius.	Gimęs Ukmergės aps. Valų kaime. Žūties data ir aplinkybės nežinomos.
Sejūnas Jonas - Kerštas.	Gimęs Ukmergės aps. Valų kaime. Žuvo 1950 m., vieta nežinoma.
Sejūnas Stasys - Bizūnas.	Gimęs Ukmergės aps. Medinų kaime. Žūties data ir aplinkybės nežinomos.
Simonavičius Aleksandras - Lydeka.	Gimęs 1925 m. Ukmergės aps. Kavarsko valsč. Svirnų kaime. Paimtas gyvas, sušaudytas nežinia kur.
Simonavičius Jonas - Viesulas.	Gimęs 1923 m. Ukmergės aps. Kavarsko valsč. Svirnų kaime. Žuvo 1947 m. Juodgirio miške.

- Sinkevičius Jonas - Šermukšnis.** Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų miestelyje. Žuvo 1951 m. kovo 3 d. Taujėnų valsč. prie Garbėnų kaimo.
- Sinkevičius Petras - Ažuoliukas.** Gimęs 1929 m. Ukmergės aps. Taujėnų miestelyje. Žuvo 1951 m. kovo 3 d. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Garbėnų kaime.
- Skistymas Antanas - Leknietis.** Gimęs 1918 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Gaivenių kaime. Žuvo 1948 m. lapkričio 19 d. Taujėnų valsč. Šalnų kaimo palaukėje.
- Skominas Aleksas - Vienuolis.** Gimęs 1912 m. Ukmergės aps. Skominėlių kaime. Žuvo 1948 m. kovo mėn. Šešuolių valsč. Kertušės miške.
- Smasčiukas Povilas.** Gimęs 1919 m. Ukmergės aps. Želvos valsč. Paškonių kaime. 1954 m. sausio 25 d. paimtas gyvas. Kalėjo Mordovijos ir Permės lageriuose.
- Smasčiukas Juozas.** Gimęs 1921 m., vieta nežinoma. Žuvo 1948 m. vasario 10 d.
- Smetona Antanas.** Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Lėno kaime. Žuvo 1945 m. sausio 3 d. Lėno miške.
- Smetona Marijonas - Komendantas.** Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Užulėnio kaime. Žuvo Ukmergės aps. Medinų kaime.
- Stankūnas Antanas - Vaiduoklis.** Gimęs 1932 m. Ukmergės aps. Grežionių kaime. Žuvo 1952 m. Ukmergės aps. Valų kaime.
- Stašelis Vladas - Vėjas.** Gimęs Ukmergės aps. Gružų kaime. Žūties data ir aplinkybės nežinomos.

- Stimburys Algirdas - Tankistukas.** Gimęs Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Žeimių kaime. Žuvimo data ir aplinkybės nežinomos.
- Stimburys Antanas - Tankistas** (būrio vadas). Gimęs 1919 m. Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Žeimių kaime. Žuvo 1948 m. lapkričio 14 d. Kaušų kaime Ukmergės aps. Deltuvos valsč.
- Stimburys Julius.** Gimęs 1926 m. Ukmergės aps. Dovidiškių kaime. Žuvo (data nežinoma) Ražiūnų kaime Ukmergės aps.
- Strazdas Viktoras - Finas.** Gimęs 1924 m. Rokiškio aps. Obelių kaime. Žuvo 1945 m. rugpjūčio 24 d. Ukmergės aps. Žemaitkiemio valsč. Rundčių kaime.
- Strazdas Vytautas - Bebras.** Gimęs 1928 m. Giedraičiuose. Žuvo 1949 m. lapkričio mėn. Ukmergės aps. Jogvilų kaime.
- Survila Juozas - Šarūnas** (būrio vadas). Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Siesikų valsč. Gružų kaime. Žuvo 1947 m. Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Obelių kaime.
- Šatkauskas Vladas - Lazdynas.** Gimęs 1922 m. Ukmergės aps. Veprių valsč. Knyzlaukių kaime. Žuvo 1952 m., vieta nežinoma.
- Šemeškevičius Edvardas.** Gimęs Ukmergės aps. Paliminkos kaime. Žuvo 1945 m. gegužės 3 d. Ukmergės aps. Varžų kaime.
- Šemeškevičius Jonas.** Gimęs Ukmergės aps. Paliminkos kaime. Žuvo 1945 m. gegužės 3 d. Ukmergės aps. Varžų kaime.
- Šerelis Adolfas - Žydrūnas.** Gimęs 1927 m. Ukmergės aps. Romainiškių kaime. Žuvo 1950 m. spalio 25 d., vieta nežinoma.

- Šerelis Alfonsas.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Romainiškių kaime. Apie žūtį žinių nėra.
- Šerelis Karolis - Aviatorius.** Gimęs 1910 m. Ukmergės aps. Juknionių kaime. Žuvo 1950 m. kovo 17 d. Žemaitkiemio dvare Stasės Saldžiūnienės sodyboje.
- Šerelis Mykolas.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Romainiškių kaime. Apie žūtį žinių nėra.
- Šerelis Jonas.** Gimęs 1919 m. Ukmergės aps. Romainiškių kaime. Apie žūtį žinių nėra.
- Šimka Petras - Trenksmas.** Gimęs Kavarsko apylinkėse. Žuvo 1949 m. gegužės 9 d. Juodgirio miške ties Gioldaukos vienkiemiu.
- Šinkūnas Stasys - Kęstutis.** Gimęs Ukmergės aps. Alionių kaime. Apie žūtį žinių nėra.
- Šlaitas Laurynas.** Gimęs 1914 m. Ukmergės aps. Žemaitkiemio miestelyje. Žuvo 1945 m. vasario 13 d. Balninkų valsč. Kopūstėlių vienkiemyje.
- Šmočiukas Juozas - Čērka.** Gimęs 1921 m. Ukmergės aps. Želvos valsč. Paškonių kaime. Žuvo 1948 m. vasario 10 d. Ukmergės aps. Juodžiūnų kaime.
- Šnyras Feliksas - Tirūnas.** Gimęs 1915 m. Ukmergės aps. Antatilčių kaime. Žuvo 1952 m. Ukmergės aps. Valų kaime.
- Špokas Juozas - Plienai.** Gimęs 1926 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Namikių kaime. Žuvo 1948 m. liepos 10 d. Taujėnų valsč. Balelių miške, netoli Nugarų sodybos Menturių kaime.
- Švežikas Vaclovas - Šaulys.** Gimęs 1908 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Užupušių kaime. Žuvo 1952 m. liepos mėn., spėjama, prie Siesikų.

- Tamošiūnas Julius - Kardas.** Gimęs 1902 m. Ukmergės aps. Veprių valsč. Pakalnės kaime. Žuvo 1947 m.
- Tamošiūnas Julius - Tėvukas.** Gimęs 1895 m. Ukmergės aps. Veprių valsč. Pakalnės kaime. Žuvo (data nežinoma) prie Dainavos kaimo Veprių valsč.
- Tamošiūnas Stasys.** Gimęs Ukmergės aps. Veprių valsč. Pakalnės kaime. Žuvo 1947 m. Ukmergės aps. miške prie Jakutiškių kaimo.
- Timinskas Kleopas - Marius.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Viškonių kaime. Žuvo 1947 m. liepos mėn. prie Traupio kapinių.
- Tulušis Nikodemus - Viesulas.** Gimęs 1922 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Tulušių kaime. Žuvo 1948 m. gegužės 3 d. Kavarasko valsč. Jusiškių kaime.
- Tušas Alfonsas - Papuošalas.** Gimęs 1923 m. Ukmergės aps. Kadrėnų kaime. Žuvo 1948 m. vasario 26 d. Ukmergės aps. Kurklintiškių kaime pas Matuškevičių bunkeryje. Jų žūtį Ed. Šemiota aprašo savo knygoje “Granatos sprogsta vidunaktį”.
- Tušas Kazimieras - Nemunas.** Gimęs 1918 m. Ukmergės aps. Kadrėnų kaime. Žuvo 1948 m. vasario 26 d. Ukmergės aps. Kurklintiškių kaime pas Matuškevičių bunkeryje.
- Tvaska Kostas - Rugelis.** Gimęs Traupio valsč. Šapių kaime. Žuvo 1949 m. liepos 31 d. Šilų miške Sviriškio vienkiemyje.
- Usonis Kazys - Liepa.** Gimęs 1917 m. Ukmergės aps. Šaukuvos kaime. 1949 m. gegužės mėn. paimtas gyvas Latvijos pasienyje, kalėjo Kazachstano lageriuose.
- Usonis Petras.** Gimęs Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Jasiuliškių kaime. Žuvo (data nežinoma) Janišių miške.

- Usonis Romas - Darius.** Gimęs Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Bierių kaime. Žuvo 1952 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Gaivenių kaime.
- Usonis Vytautas - Sakalas.** Gimęs 1928 m. Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Bierių kaime. Žuvo 1952 m. liepos mėn. Ukmergės aps. Barsukynės miške.
- Vagonis Bronius - Bijūnas.** Gimimo vieta ir data nežinoma. Žuvo 1952 m. birželio 16 d. Žūties vieta nežinoma.
- Vaičiūnas Antanas - Rugelis.** Gimęs 1927 m. Ukmergės aps. Siesikų valsč. Miliūnų kaime. Žuvo 1951 m. rugpjūčio mėn. Siesikų valsč. prie Šinkūnų ežero.
- Vaičiūnas Antanas - Skirmantas.** Gimęs 1919 m. Ukmergės aps. Judžiūnų kaime. Žuvo 1950 m. Ukmergės aps. Paško- nių kaime.
- Vaičiūnas Bronius - Lubinas.** Gimęs 1923 m. Panoterių valsč. Kanciškių kaime. 1946 m. spalio 15 d. kautynėse sužeistą paėmė gyvą, mirė Kauno ligoninėje.
- Vaičiūnas Vincas - Dagys.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Judžiūnų kaime. Žuvo 1946 m. Ukmergės aps. Butkū- nų kaime.
- Vaičiūnas Vladas - Žilvitis.** Gimęs 1932 m. Ukmergės aps. Siesikų mies- telyje. Žuvo 1950 m., vieta nežinoma.
- Vaišutis Petras.** Gimęs Ukmergės aps. Želvos valsč. Rasališ- kių kaime. Žuvo 1950 m. gruodžio 25 d.
- Vaitelis Danielius - Briedis**
(“Vyties” apygardos vadas). Gimęs Kėdainių aps. Pagirių miestelyje. Žu- vo 1948 m. vasarą Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Liudvisynės palaukėje poilsio metu.
- Valušis Alfonsas - Jokeris.** Gimęs 1921 m. Ukmergės aps. Nuotekų kai- me. Žuvo 1947 m. Ukmergės aps. Nuotekų kaime.

- Valušis Bronius.** Gimęs 1929 m. Ukmergės aps. Nuotekų kaime. Žuvo 1950 m. Ukmergės aps. Nuotekų kaime.
- Valušis Jonas.** Gimęs 1918 m. Ukmergės aps. Nuotekų kaime. Žuvo 1945 m. Ukmergės aps. Butkiškių kaime.
- Vanagas Antanas - Papartis.** Gimęs Ukmergės aps. Sodeliškių kaime. Žuvo 1946 m. sausio 18 d. prie Šilų miestelio.
- Vanagas Leonas - Kėkštās.** Gimęs 1922 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Menturių kaime. Žuvo (data nežinoma) Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Varlėnų kaime.
- Vanagas Leonas - Vampyras.** Gimęs Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Menturių kaime. Žuvo 1947 m. birželio 3 d. prie Šilų ežero.
- Vanagas Steponas - Čigonas.** Gimęs 1924 m. Panevėžio aps. Vadoklių valsč. Kartanų kaime. 1946 m. legalizavosi, 1947 m. buvo suimtas už ryšį su partizanais, teistas 10 metų lagerio.
- Vanagas Vincas - Ilgis.** Gimęs 1922 m. Panevėžio aps. Vadoklių valsč. Kartanų kaime. Žuvo 1948 m. gegužės 1 d. Panevėžio aps. Vadoklių valsč. Briedžvalkių kaime.
- Vareikis Edvardas - Medinis.** Gimęs Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Bimūnų kaime. Žuvo 1945 m. gegužės 3 d. Varžų kaime.
- Varnas Vaclovas - Jokeris.** Gimęs 1920 m. Ukmergės aps. Vareikių kaime. Žuvo 1948 m. Ukmergės aps. prie Užugirio, kelyje Užugiris - Siesikai.
- Venckus Bronius - Biržys.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Bardiškėlių kaime. Žuvo 1947 m. pavasarį Ukmergės aps. Bardiškių kaime.

- Venckus Stasys - Kanadietis.** Gimęs 1920 m. Ukmergės aps. Atkočių kaime. Žuvo 1947 m. spalio mėn. Ukmergės aps. Viliukų miške.
- Vingrys Antanas.** Gimęs 1917 m. Ukmergės aps. Nuotekų kaime. Žuvo 1945 m. Ukmergės aps. Nuotekų kaime.
- Vingrys Edvardas - Kuoka.** Gimimo data ir vieta nežinomos. Žuvo 1949 m. liepos 31 d. Juodgirio miške Sviriškių vienkiamyje.
- Zabarauskas Bronius - Lapas.** Gimęs 1923 m. Utenos aps. Vyžuonų kaime. Žuvo 1945 m. birželio 29 d. Ukmergės aps. Veprių apylinkėse.
- Zalagėnas Steponas - Ripka.** Gimęs 1914 m. Panevėžio aps. Vadoklių valsč. Kunigiškių kaime. Žuvo 1948 m. vasario 26 d. Ukmergės aps. Kurklintiškių kaime pas Matuškevičių.
- Zelionka Ignas - Ramūnas.** Gimęs 1925 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Šalnų kaime. Žuvo 1947 m. Ukmergės aps. Pamušės kaime.
- Žemaitis Vladas- Ladziukas.** Gimęs Traupio valsč. Mickūnų kaime. Žūties vieta ir data nežinomos.
- Žeruolis Petras.** Gimęs Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Bimūnų kaime. Žūties aplinkybės ir data nežinomos.
- Žeruolis Stasys - Ažuolas.** Gimęs 1919 m. Ukmergės aps. Baublių kaime. Žuvo 1945 m. gegužės 3 d. Ukmergės aps. Varžų kaime.
- Žeruolis Vaclovas.** Gimęs Ukmergės aps. Obelių kaime. Žūties data ir vieta nežinomos.
- Žilys Antanas - Žaibas**
(būrio vadas). Gimęs 1917 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Jurgelionių kaime. Žuvo 1949 m. gegužės mėn. neaiškiais aplinkybėmis.

- Žiupka Jonas - Šarūnas.** Gimęs 1900 m. Ukmergės aps. Graužiečių kaime. Žuvo 1950 m., vieta ir aplinkybės nežinomos.
- Žiupka Kostas - Kovas.** Gimęs Ukmergės aps. Graužiečių kaime. Žuvo 1950 m., vieta ir aplinkybės nežinomos.
- Žizmaila (vardas nežinomas).** Gimęs Ukmergės aps. Deltuvos miestelyje. Žūtis data ir aplinkybės nežinomos.
- Žizminskas Stasys.** Gimęs 1925 m. Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Atkočių kaime. Žuvo 1947 m. rudenį Ukmergės aps. Viliukų miške.
- Žizys Karolis - Giraitis.** Gimęs 1907 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. Gaivenių kaime. Žuvo 1946 m. rugsėjo 24 d. Taujėnų valsč. Pamūšės kaime.
- Žizys Stasys - Klajūnas**
(“Vyties” apygardos štabo ryšininkas). Gimęs 1928 m. Ukmergės aps. Taujėnų valsč. II Namikių kaime. Areštuotas 1949 m. spalio 14 d., teistas 10 metų, kalėjo Komi ASSR lageriuose.
- Žlioba Alfonsas.** Gimęs 1921 m. Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Kreivių kaime. Žuvo 1946 m. sausio mėn.
- Žlioba Petras - Kėkštas.** Gimęs 1919 m. Ukmergės aps. Deltuvos valsč. Kreivių kaime. Žuvo Varžų miške Ukmergės aps. Taujėnų valsč., data nežinoma.
- Žukauskas Mykolas - Meška.** Gimęs 1922 m. Ukmergės aps. Sargūnų kaime. Žuvo 1947 m. sausio 10 d., aplinkybės nežinomos.
- Žukauskas Zigmąs - Plaktukas.** Gimęs 1924 m. Ukmergės aps. Sargūnų kaime. Žuvo 1953 m., aplinkybės nežinomos.
- Žvirblis Juozas.** Gimęs 1928 m. Ukmergės aps. Kunigiškių kaime. Žuvo 1947 m. Ukmergės aps. Obelių kaime.

Žvirblis Pranas - Šliavas.

Gimęs Ukmergės aps. Kunigiškių kaime. Žuvo 1947 m. Ukmergės aps. Obelių kaime.

Brangus skaitytojau, žinios apie čia išvardintus žuvusius ir paimtus gyvus partizanus rinktos remiantis archyviniais dokumentais ir juos pažinojusių žmonių pasakojimais. Jeigu pastebėsite netikslumų, prašau pranešti man - autoriui.

Kapitonas Juozas Krikštaponis. Gimė 1912 metais Ukmergės apskrityje Taujėnų valsčiuje Užulėnio kaime. 1939 metais baigė Marijampolės karo mokyklą, vėliau karo mokslus studijavo Vokietijoje. 1943 metais įstojo į LLA organizaciją. 1944 metais Ukmergės ir Panevėžio apskrityse organizavo partizanų būrius, įkūrė VYČIO apygardą. Žuvo 1945 metų sausio 13 dieną Užulėnio miške, kartu su savo štabo septyniolika vyrų.

Šiandien jo vardu pavadinta aikštė prie Ukmergės miesto savivaldybės ir jam pastatytas paminklinis akmuo su jo bareljefu.

Antanas Stimburys - Tankistas, būrio, veikusio Deltuvos, Ukmergės apylinkėse, vadas. Žuvo 1948 metų lapkričio 14 dieną Kaušų kaime.

Vaclovas Švežikas, slapyvardis Šaulys, → VYTIES apygardos Žaibo būrio partizanas. Kilęs iš Taujėnų valsčiaus Užupušių kaimo. Žuvo 1952 metais liepos mėnesį, spėjama, prie Siesikų.

Alfonsas Mackela, slapyvardis Katinas. Plieno būrio partizanas, kilęs iš Kurėnų kaimo. Žuvo Alionių miške dengdamas atsitraukiančius draugus. Pats buvo sunkiai sužeistas ir kulkosvaidžio ugnimi, kiek leido jėgos, dengė draugus, baigęs šovinius susisprogdino.

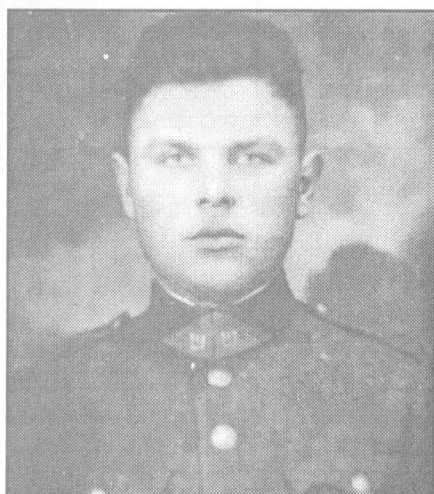
Laimutis Petrikas, slapyvardis Švitrys. Vyganto būrio partizanas. Žuvo Petronių kaime, kartu su partizanais Vaičiūnais (slapyvardžiai Rugelis ir Jaunutis).

VYTIES apygardos būrio partizanai po vadų pasitarimo Lėno miške. Sėdi iš kairės: pirmas Albinas Burbulis, slapyvardis Žilvinas, antras VYTIES apygardos vadas Alfonsas Smetona (slapyvardis Žigaudas), trečias būrio vadas Jonas Baravykas, slapyvardis Vigantas. Stovi štabo apsaugos vyrai.

Antanas Maselis, VYTIES apygardos "Žaibo" būrio partizanas. Kilęs iš Panevėžio aps. Raguvos valsčiaus Imbragalio kaimo. Žuvo 1946 metais pasaloje abu su broliu Mykolu.

Mykolas Maselis, VYTIES apygardos "Žaibo" būrio partizanas. Kilęs iš Panevėžio aps. Raguvos valsčiaus Imbragalio kaimo. Žuvo 1946 metais pasaloje abu su broliu.

Alfonsas Špokas, slapyvardis Plienias. "Žaibo" būrio partizanas. Būrio veikimo zona buvo Taujėnų, Šilų, Traupio apylinkės. Kilęs iš Taujėnų valsčiaus Namikių kaimo. Žuvo 1948 metų liepos 10 dieną Balelių miške, netoli Nugarų sodybos. Išeidamas į mišką Taujėnuose dienos metu važiuodamas pakely pasigautu sunkvežimiu nušovė sribą Karvelį. Po to buvo sukurta daina:

*"Skrido Špokas per miestelį
ir nusinešė Karvelį."*

VYTIES apygardos ryšininkė Stasė Dirsytė, slapyvardis Žibutė. Areštuota 1948 metų rudenį, teista 25 metams lagerio ir penkeriems tremties, kalėjo Magadano lageriuose. Dabar Stasė Dirsytė - Pilsudskienė gyvena Siesikuose.

Petras Sinkevičius, slapyvardis Ažuoliukas.

Kilęs iš Taujėnų miestelio. Žuvo 1951 metais kovo 3 dieną Garbėnų kaime kartu su broliu Jonu Sinkevičium (slapyvardis Šermukšnis).

VYTIES apygardos partizanai. Stovi iš kairės: Vaclovas Paulikonis (Girėnas), antras būrio vadas Jonas Baravykas (Vigantas), trečias Jonas Mackela (Tūzas). Sutūpę Grigonis (Nykštukas) ir Vytautas Usonis (Aidas).

VTIES apygardos Šarūno būrio partizanai, žuvę įvairiu laikotarpiu.

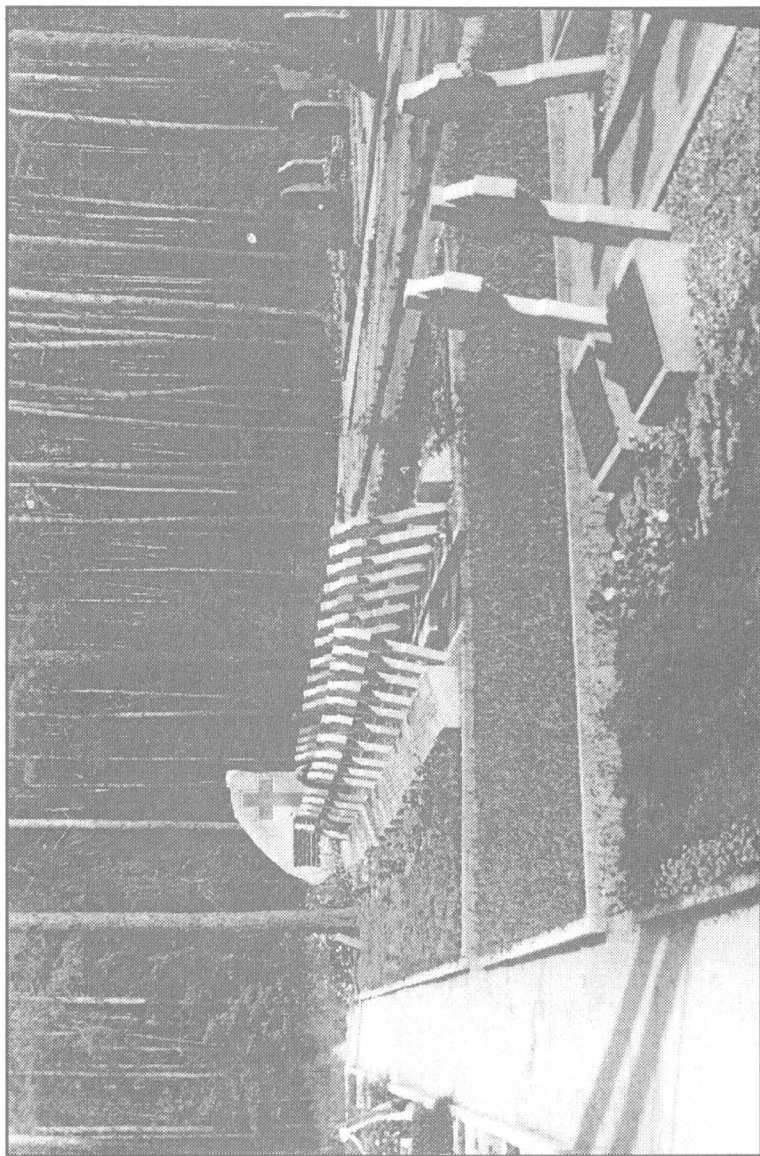
Leonas Vanagas (slapyvardis Kėkštas), "Žaibo" būrio partizanas, kilęs nuo Taujėnų valsčiaus Minturių kaimo. Žuvo Taujėnų apylinkėse, Varlėnų kaime. Su garnizonu kovėsi septyniese, Kėkštas dengdamas su kulkosvaidžiu atsitraukiančius žuvo, partizaną Lapelį paėmė gyvą, penki pasitraukė.

Knygos autorius
1955 metais
lageryje.

Knygos
autorius su
žmona Juze
Lietuvoje 1957
metais.

Ukmergės apskr. 1944-1954 m. kovose už Lietuvos laisvę žuvusių partizanų kapai. Dukstynos kapinėse ilsisi 211 kovotojų palaikai, surinkti ir perkelti iš visų pasviečių į bendrą amžino poilsio vietą.

Šitie darbai buvo atlikti 1988-1990 metais, man vadovaujant Ukmergės politinių kalinių-tremtinių sąjungos tarybai.

Juzė Dirsytė-Žižienė

Iš mano prisiminimų

Poezija

Gimiau Užulėnio kaime, Taujėnų valsčiuje, Ukmergės apskrityje. Šeimoje buvome trys vaikai: vyresnioji sesuo Stasė, aš ir brolis Vytautas. Tėvai turėjo apie 30 ha žemės. Tėvelis mirė gana anksti, kadangi jam prieš tai teko sunki kareivio dalia, rusų caro armijoje ištarnavo net devynerius metus, dalyvavo 1914 metų kare, buvo paimtas į vokiečių nelaisvę, į namus grįžo jau be sveikatos, bet gana apsišvietęs žmogus, pamatęs daug pasaulio, įgijęs veterinarijos gydytojo patirties. Kaime be jo pagalbos, sunegalavus bet kokiam gyvuliui, niekas neapsieidavo. Nors jokių mokslų jis nebuvo baigęs, bet kaimo apylinkių žmonių gyvulius gydė kuo puikiausiai ir žmonės už tai jį labai gerbė.

Motina buvo kilusi nuo Siesikų iš Česonių kaimo gana pasiturinčios šeimos. Mamos tėvai turėjo daug žemės, bet buvo didelė ir šeima.

Nors mano tėvai ir mes dirbome sunkiai, bet buvome laimingi ir patenkinti gyvenimu. Dar prieš ateinant rusams iki 1940 m. aš mokiausi Ukmergės gimnazijoje pirmoje klasėje, svajojau pasiekti aukštesnius mokslus, tapti mokytoja. Prieš tai jau buvau baigusi Užugirio mokyklos šešis skyrius. Mokiausi Ukmergėje, gyvenau motinos sesers namuose. Į namus parvažiuodavau tik per mokinių atostogas.

Kada 1940 m. Lietuvą užėmė rusų armija, dideli jų kariuomenės daliniai apsistojo ir Ukmergėje. Ši armija mums, jauniems žmonėms, paliko labai slogų įspūdį, ypač moterys. Buvo apsirengusios kažkokiais keistais rūbais, galvas apsidengusios didžiulėmis skaromis, gatvėmis vaikščiodavo garsiai kalbėdamos, tiesiog šūkavo mums nesuprantama svetima kalba. Kada aš iš kaimo atvažiauvau į Ukmergę, tas miestukas man atrodė gana kultūringas, žmonės mandagūs, gražiai apsirengę, o kai to kultūringo miestuko gatves užplūdo atėjūnai, viskas tarsi nublanko, smarkiai pasikeitė. Rusų karininkai čia atsikraustė su žmonėmis, su vaikais ir net šitam name, kuriame aš gyvenau, jie iškart užėmė visą pirmą aukštą, mums teko kraustytis į palėpę.

Prieš tai čia gyveno Lietuvos kariuomenės karininkas Stasys Zakarka, mandagus, kultūringas žmogus. Jis rusams atėjus su motina kažkur pasitraukė, jų ir kitus kambarius užėmė rusai su savo "mašomis".

Netrukus prasidėjo mūsų inteligentijos trėmimai į Sibirą. Iš mano pažįstamų tada ištrėmė Smetonaitę Julijoną, prezidento seserį, tuo metu ji gyveno Užugiry ir mokytojavo pradžios mokykloje, dar buvo mano mokytoja. Iš Ukmergės ištrėmė Antaniną Škadauskiene, kurią tada pažinojau, iš Taujėnų mokytojo Juliaus Petkevičiaus šeimą, ypač daug inteligentų ištrėmė iš Ukmergės. Žodžiu, baimę jau tada rusai mums įvarė labai didelę... O kada jie grįžo jau po karo 1944 m., mes visi, ir senas, ir jaunas, juos jau labai gerai žinojome ir iš jų jau nieko gero nebesitikėjome. Mūsų žmonės vaikščiojo persigandę ir laukė tarsi pasaulio pabaigos. Aš tuo metu buvau bebaigianti mokytojų seminarijos paskutinį kursą.

Baigus seminariją, mane paskyrė dirbti į gimtąjį Užugirį. Tuomet Užugirio mokykla buvo šešių skyrių. Čia atvažiavusi dirbti susipažinau su mokytoja Vale Budnikiene, kuri ir gyveno tos pačios mokyklos pastate su savo trimis sūneliais - jauniausiam, Ge-

diminui, tebuvo dar tik dveji metukai, jis vėliau tapo garsiu Lietuvos “Žalgirio” krepšininku. Jos vyras Florijonas Budnikas jau tuo metu partizanavo ir buvo kap. Juozo Krikštaponio būryje. Kadangi mūsų namai per karą buvo sudegę ir namuose nebuvo kur gyventi, apsigyvenau, jam pakvietus, pas girininką RUDAVIČIŲ, kuris gyveno šalia mokyklos, todėl bendrauti mums buvo labai patogiu, be to, mus rišo ne tiek bendras darbas, kiek bendros idėjos. Jos vyras tankiai lankydavosi šeimoje, mokyklos pastato palėpėje partizanai buvo įsirengę slėptuvę, kurioje pavojaus metu dažnai slėpdavosi ir pats BUDNIKAS su savo kovos draugais. Tuo laikotarpiu Užugiris buvo vadinamas atskira respublika, nes, be tiesioginio miško valymo, vietiniai Taujėnų sribai retai kada užklydavo, miškai buvo pilni partizanų. Mokytojų darbas buvo labai sunkus. Rusai ir sribai įtarinėjo, kad mokytojai turi ryšį su partizanais, o partizanai priešingai. Gal dėl to, kad Užugirio mokykla buvo tarp miškų. Labai tankiai partizanai ne tik naktimis, bet ir dienomis apsistodavo mokykloje. Dabar kai prisimenu, tai šurpas. Jaunystėje baisu nebuvo...

Gavome žinių iš ryšininkų, kad bus miško valymas. Sužinojome vakare. Reikia eiti pranešti vyrams. Mes su Valentina Budnikiene išėjome. Bunkeris, kuris buvo Taujėnų pusėje (vadinamoje Pupelio girininkijoje), buvo beveik tuščias. Radome du ar tris pagyvenusius vyrus, kiti buvo išėję į pirtį, kiti su užduotimi. Jau temo: mums vyrai patarė negrįžti į Užugirį, nes jau vakaras, pavojinga. Mes paklausėme. Pagal susitariamą vos pradėjus aušti iš kito bunkerio atėjo vienas partizanas Alfonsas Dalinkevičius ir palydėjo mus per mišką į Aukštuolių pusę, iš kur per Gružas, Juodvisinę pasiekėme Užugirio mokyklą. Baigiant išeiti iš miško pasigirdo šūviai. Mus lydėjęs partizanas Alfonsas Dalinkevičius metėsi atgal, bėgo gilyn į mišką. Mes su Valentina išėjome iš miško laimingai, dar užėjome pas Katliorius (kurių penki sūnūs buvo partizanai) pasiteirauti, ar nėra Gružose rusų. Pasirodo, jų ten nebuvo. Žinios buvo teisingos. Mišką pradėjo supti nuo Taujėnų pusės. Mes laimingai grįžom į mokyklą.

Didžiulė netektis partizaniniame judėjime buvo 1945 metų pradžia, kada buvo sunaikintas kap. Juozo Krikštaponio bunkeris. Tą dieną atėjusi į mokyklą radau pilna rusų kareivių. Vaikus mums liepė paleisti į namus. Miške šaudymas jau buvo aptilęs. Kariuomenės viršininkai mums liepė eiti pasižiūrėti į mišką, kiek jie prišaudė “banditų”. Valė paprašė manęs pasinaudoti rusų leidimu ir padėti jai nueiti į kautynių vietą pažiūrėti, ar nežuvo tenai ir jos vyras.

Mes su mokytoja Vale Budnikiene nuėjome į kautynių vietą. Tai buvo nuo mokyklos apie du kilometrus. Mačiau tokį vaizdą, kurį atsimenu visą gyvenimą. Kautynių vietos ieškoti nereikėjo. Radome daug ginkluotų rusų kareivių. Miškas buvo paskendęs dūmuose. Degė medžių kelmai, bunkeris ir nukautų partizanų rūbai. Ėjome pagrioviu. Prie griovio buvo sutraukti partizanų lavonai iš viso kautynių lauko, tempiant su virvėmis, kurios lavonams buvo užrištos už kojų, rankų, galvos ir t. t. Visi vyrai gulėjo vienoje krūvoje įvairiomis pozomis, nuogi, basi, apdegę ir t. t. Pažvelgėm tylėdamos, Valė labai tyliai tepasakė tik žodį: jo nėra... Tarp nukautųjų ji ieškojo savo

vyro. Po kautynių iš miško atsitraukę rusai lavonus paliko miške, tik kap. Juozo Krikštaponio lavoną, sužeistą jo brolių Antaną ir dar vieną gyvą paimtą partizaną išsivežė. Paliktus lavonus partizanai ir vietiniai žmonės palaidojo Lėno kapinėse, kur šiandieną stovi jiems pastatytas paminklas.

Su partizanis palaikiau ryšį nuo pat pradžios partizaninio judėjimo mūsų krašte, kada tik aplinkinių kaimų jaunimas išėjo į miškus kariauti su okupantais. Mūsų šeima visada palaikė partizanus ir rėmė juos kuo galėjom: maistu, drabužiais, apavu, man pačiai teko jų ryšininkės dalia, be to, pagrindinė jų ryšininkė buvo mano sesuo Stasė, kurią 1948 m. rudenį areštavo ir nuteisė 25 metams lagerio.

Netoli Lėno kapinių pas eigulį P. Belevičių 1945 m. vasarą vyko partizanų susitikimas. Tada dar buvo gyva a. a. V. Budnikienė. Mes su ja, kaip ryšininkės, ten turėjome nunešti paketą ir perduoti partizanams. Buvo sekmadienis, šilta, graži diena, išėjome abi neva pasivaikščioti. Ėjom keliu iki ežero, perėjome Lėno kaimą, dar užsukome į kapines, ir nenujautė širdis, kad ši kelionė man praėjus keliems mėnesiams bus lemtinga. Belevičiaus namas - eiguva buvo dešinėje kelio Lėnas - Šilai pusėje, o kapinės kairėje. Iš kapinių pasukome link miško eiguvos pusėn. Tik pradėjusios eiti keliuku ir pamatėm, kad eigulio kiemas pilnas partizanų. Priėjome prie jų, atidavėm paketą ir grįžom net nepasikalbėjusios su jais. Grįžom atgal rinkdamos žemuoges, negalvodamos, kad taip greitai likimas mums abiemis paruoš žiaurius spąstus. 1945 metų liepos 25 dienos popietę Valė užėjusi pas mane pakvietė pasimaudyti Lėno ežere. Diena buvo šilta ir labai graži, abi išėjome, ežero vanduo buvo šiltas, išsimaudėm, Valė man pradėjo pasakoti, kad šiandien vakare ji turi būtinai nueiti į mišką susitikti su savo vyru Fluoru, nes tai buvo prižadėjusi vakar, bet nuėjusi iki miško grįžo atgal, nes kažkoks baimės jausmas užvaldė ją ir toliau eiti nesiryžo. Šiandien vakare nueiti būtina, nes jisai lauks. Dar ilgai pavaikščiojom ežero pakrante, dalindamosi liūdnamis ir linksmais prisiminimais, nežinodamos abi, kad tai buvo paskutinis mūsų susitikimas. Rytą atėjusi į mokyklą sužinojau, kad Valės tarp gyvųjų jau nebėra. Juos abu su vyru miške nušovė rusų kareiviai miško valymo metu. Manęs paprašė partizanai, kad nueičiau pas jos seserį, kuri gyveno už Tautėnų Neprausčių kaime, ir paklausciau, ar jie laidos patys, ar paliks palaidoti partizanams (tuo laiku lavonų gatvėse dar neguldydavo). Viena per mišką eiti pabijojau, todėl paprašiau mokyklos valytoją, kad jinai man padėtų. Abi per mišką pasiekėm Neprausčius, o tai buvo apie dvidešimt kilometrų. Namuose radom Valės seserį, kuri mane pamačiusi pažvelgė į mane išsigandusiu žvilgsniu, suprato, kad veltui aš neatėjau, tik paklausė: "Floras?" "Ne, - atsakiau, - abu, atėjau tik paklausti, ar laidosit patys?" "Tegu laidoja partizanai..." Aš pati tai puikiai supratau, nes pamačiau, kad jos sesuo buvo gal paskutiniam nėštumo mėnesy... Grįžę atgal į Užugirį jau radome atvežtus du baltus karstus, kuriuose jau buvo pašarvoti Valės ir Floro kūnai. Karstai buvo pastatyti prie mokyklos, netrukus sutemus atvažiavo du vežimai, pakinkyti arkliais, į juos sudėjo vyrai karstus ir be giesmių, tyliai pajudėjom

Lėno kapinių link. Neprivaziavus Lėno kaimo, nuo Taujėnų pusės pamatėme su šviesomis atvažiuojančias mašinas. Kas tai? Gal rusų kareiviai ir kur jie pasuks? Ką daryti? Bet jie nuvažiavo Vadoklių link, mes kirtę Taujėnų - Lėno kelią laimingai pasiekėm kapines. Lydėjau Valę su jos vyru Floru tik aš viena, išvargusi, suvaikščiojusi tą dieną apie keturiasdešimt kilometrų, moraliai prislėgta artimos draugės netekties, net ir verkt nebegalėjau. Kapinėse radome iškastas duobes ne tik jiems, bet ir iš kitur atvežtiems žuvusiems partizanams. Kapinėse buvo ne tik partizanų, bet ir civilių žmonių. Leidžiant į duobes Budnikų karstus, nebeišlaikė širdis, pravirkau balsu, girdėjau, kaip kažkas pasakė: šiandien netikėjom, kad kas nors ašarą pralies, klydom. Iš kapinių išėjom tyliai, partizanai sau, aš sau į namus, palikusi gulėti amžinam poilsiui savo artimą ir ištikimą draugę. Mažamečius vaikus priglaudė Valės sesuo. Praėjus daugeliui metų, kada Gediminas jau žaidė krepšinį "Žalgirio" komandoje, per televizorių stebėdama, kreipdavaus į jį žodžiais, prašydama: įmesk, Geduti, juk aš tave ne veltui mažytį ant savų rankų nešiojau. Šiandien Lėno kapinėse jo tėvams yra pastatytas paminklas ir kiekviena proga atvažiuoja parymoti sūnūs prie tėvų kapo ir padėti gėlių.

Artimos draugės netektis ir kasdieniniai rūpesčiai darė savo, bet gyventi reikėjo. Taip artėjo ruduo. Apie spalio mėnesį į A. Smetonos dvarą atsikėlė rusų kariuomenės garnizonas. Rūmų rūsiuose įsirengė arešto kameras ir pradėjo "šluoti" aplinkinius kaimus. Tai vieną, tai kitą areštuoja, palaiko tose kamerose, vėl paleidžia, kai ką ir gerokai pamuša paėmę, pakankina.

Vieną vakarą grįžtu iš mokyklos (tai buvo 1945 metų rudenį; jau buvo prasidėję mokslo metai). Ateina du kariškiai ir mane išsiveda. Nusiveda į tą areštinę, įgrūda į kamerą ir uždaro. Anksti rytą iššaukia tardyt, nusiveda į kabinetą, o ten jau laukia du "gražuoliai" antpečiuoti. Vieną iš jų aš tankiai matydavau jodinėjantį ant arklio po kaimą. Tardymo metu daug klausinėjo bendrai apie viską, bet apie Belevičių net neužsiminė. Kiek patardę vėl nuvedė atgal į kamerą. Kitą dieną vėl išvedė tardyti ir vėl kalbina, klausia, ar nežinau, kur partizanai slepiasi, ar kartais kur nors jų nemačiau, ar neteko su jais susitikti ir panašiai. Aš vis dar išsisukinėju, ginuosiu, bet matau, kad jie jau rimtai mane remia prie sienos, reikalauja griežtai šnekėt tiesą ir tas, kuris jodinėdavo ant arklio po kaimą, stovėjo kiek toliau rankoje įsitvėręs šmaikščią vytinę. Tik kaip suriks jis ant manęs ir ta vytinė per stalą kaip trenkė, o viršūnė ir man gerokai per skruostą užkabino. Aš tik susiėmiau už veido rankomis, tarsi karšta geležim nudėginta. Ilgai dar tą šėrimą priminė randas veide. O kitas šalia stovėjęs čekistas "giliai užuojautą man pareiškė" pajutus tokį skausmingą kolegos smūgį. Bet daugiau nebetardė, liepė sargybiniui mane išvesti. Trečią kartą jau užsiminė ir apie mano apsilankymą pas Belevičių prieš tris mėnesius, reikalavo paaiškinti, ko ten buvau, apie ką kalbėjausi su partizanais ir t. t. Kai pasakiau, kad jokio Belevičiaus nepažįstu, liepė palaukti ir netrukus atvedė patį Belevičių, nors tikrumoje aš jo ir nepažinau, todėl gal man buvo lengva ir gintis. Pastatė jį prieš mane ir liepė sakyti: ta ar ne ta.

Jis į mane pažiūrėjo ir sako:

- Lyg ta, lyg ne ta...

- Tai ką?! Tu nori būti ir baltas, ir raudonas! - kaip suriks ant jo tardytojas. Kaip ėmė kapoti jį su ta pačia vytime, kuria man per veidą kirto, ir taip bekapodamas išstūmė per duris. O į namus manęs neišleidžia. Kitą dieną, einant į tualetą, mes susitiko-me vienas priešais kitą koridoriuje su Belevičium. Jis kažkaip susiėmė už krūtinės ir parodė gestais tokį skausmingą veidą, aš supratau, kad jis smarkiai buvo sumuštas, ėjo tiesiog susirietęs ir labai suvargęs atrodė.

Po to sužinojau, kad jį po akistatos su manimi išvedę labai smarkiai sumušė už tai, kad jis manęs išsigynė. Nors mane tas išgelbėjo, bet už poros dienų ir mane išvežė į Ukmergę. Čia išlaikė apie du mėnesius, tardė, tampė po kabinetus ir kame-ras, bandė prikibti, bet niekaip nerado tvirtesnių įkalčių, kuriais remiantis galėtų sudaryti bylą. Iš Ukmergės kalėjimo nuvežė į Lukiškių kalėjimą Vilniuje be jokio teismo. Lukiškių kalėjime išsėdėjau dar porą mėnesių. Patikrinimų metu prisistaty-davau kaip tardomoji, kai daugelis tuo tarpu prisistatydavo nuteistaisiais. Iš Vil-niaus etapu nuvežė į Vorkutą. Tėn buvo šiaurės naktis, šalta, o aš apsirengusi vasa-riškais drabužiais. Keliai užpustyti, tik prakasa kaliniai, ir vėl užpusto sniegas. Pate-kau į PRIEDŠACHTNIJ lagerį, sugrūdo į barakus, jokios patalynės nedavė, tik vėliau pripylė čiuzinius drėgnų pjuvenų. Barako viduje stovėjo du metaliniai pečiu-kai: vienas viename gale barako, kitas kitame. Narai dviejų aukštų, užkloti medinė-mis lentomis, o po narais pripilta anglių. Prieš miegą pasitiesi sijoną arba, jei turi, švarką, skarelę ir atsiguli.

Ką tik atvažiavus davė karštos balandos. Ir taip daugumoje tas maistas buvo vieno-das: sriuba, kruopų košė, arba vadinamoji "zapekanka" - tirštai išvirtos kruopos ir supjaustytos mažais gabaliukais. Barake buvome apie 50 moterų, tarp jų mūsų, lietu-vių, buvo apie 10 moterų ir merginų, dalis teistos, dalis neteistos. Iš pat pirmos dienos varė į darbą. Kol pūga baigėsi, valėm geležinkelį mediniais kastuvais. Tik nuvalėm keletą metrų, o už nugaros ir vėl krūvos sniego, ir taip be galo ir be pabaigos. Mūsų brigadoje valytojų buvo 15 moterų. Apsiaut davė tokius iš skudurų susiūtus "burkas", daugumoje mirusių arba fronte žuvusių kareivių aprangos likučių, sulipę kraujais. Ir taip Vorkutoje išlaikė pusantrų metų lageryje be jokio teismo.

Po pusantrų metų iš tokių mūsų neteistų moterų ir merginų surinko pilną vagoną apie 25 žmones ir grąžino atgal į Lietuvą. Vežė gana ilgai, valgyti beveik nieko nebe-turėjome, tiesiog badavom, nes maisto davinį iš lagerio buvome gavę tik keletui die-nų, o kad mes važiavome visą mėnesį, to, matyt, niekas nenumatė...

Grįžau į namus, atidavė visus mano dokumentus, kuriuos čekistai buvo paėmę, gavau teisę ir toliau dirbti mokytoja ir vėl pradėjau mokytojauti. Pirmą paskyrimą gavau į Šešuolių mokyklą, ten nesudarius reikiamos mokinių grupės, buvau perkelta į Panoterių valsčiaus Bukonių pradinę mokyklą. Tėn dirbau su mokytoja Brimeriene, kurios vyras, aršus partietis komunistas, dirbo švietimo skyriaus vedėju. Tėn padir-

bau vienerius metus, vėliau buvau perkelta į Ukmergės rajono Gudelių pradžios mokyklą, kurioje pradirbau iki 1949 metų kovo mėnesio.

Mokykloje vaikai buvo paleisti pavasario atostogų. Brolis Vytautas atvažiavo ir manęs parsivežti į namus atostogų. Nenujautė širdis, kad į mokyklą grįžti nebeteks. Kalbos sklido apie artėjančią trėmimą, važiuodami geru arkliuku ir geru žiemos keliu, kalbėjom apie tai, brolis pasakojo, kad namuose tam ruošėsi, dauguma rūbų, indų ir kitų daiktų buvo išnešta pas kaimynus, kurių, manė, trėmimas neliēs. Mūsų šeima tremties tikėjomės, nes sesuo Stasė buvo 1948 metų rudenį areštuota už ryšį su partizanais ir jau buvo nuteista 25 metams lagerio ir penkeriems tremties. Malonės iš čekistų laukti nebuvo jokios vilties. Grįžę namo, vakare dar kartu pavakarieniavom, rytą atsikėlus, bevalgant pusryčius, man iškrito šaukštas iš rankų: sakau, kažkas atsiskubina. Tik staiga pažvelgus per langą pamačiau per lauką ateinant būrį rusų kareivių. Supratome, kad ateina mūsų ištremti. Brolis Vytautas metęs valgyti užsimetė švarkelį, kepurę ant galvos ir tekinas, prisidengdamas trobesių, nubėgo A. Smetonos dvaro link. Šoko pagauta ir aš pasinešiau paskui jį, bet atsikususi pamačiau motiną, kuri susiėmusi už galvos rankas balsu verkė. Aš dar spėjau surikti: “Vytuk, sudie, mes išvažiuojam”, grįžau pas motiną. Kareiviai pamatė bėgantį brolių, pradėjo šaudyti, bet jis jau buvo nubėgęs toli ir, matyt, burliokų netaiklūs šūviai jo nepasiekė. Namuose mus pradėjo tardyti, kas pabėgo, gal banditai, kol galų gale atsipeikėjusi motina pasakė: “ne banditai - sūnus pabėgo. Ir aš būčiau bėgus, jeigu galėjus, juk išvežti atsibastėt.” Tuomet ir jie aprimo, tik prisipyrę klausinėjo, iš kur mes žinom, kad jie atvažiavo išvežti. Po pusvalandžio grįžo ir brolių nusiviję kareiviai, tik atsitiktinai iš jų nugirdau: “Udral, svolač, nu ničevo, vsio ravno ubjom.” Mamai tyliai pasakiau, kad Vytautui pasisekė pabėgti. Motina truputį pralinksmėjo. Mums liepė krauti daiktus ir paskelbė, kad esam ištremiamos į Tarybų Sąjungos gilumą. Mamytei tuo metu buvo 60 metų, sunkaus fizinio darbo ir moralinių pergyvenimų palaužta, nesikrovė nieko kelionėn, aš jau buvau paragavusi to gyvenimo, kroviau ką nutverdama ir maisto produktų, nes labai gerai žinojau bado skonį.

Nuvežė mus į Irkutsko sritį Šitkino rajoną, gyvenvietę Nižniaja Zaimka. Čia iškrovė ant Birusos kranto ir laukėm, kol vergų pirkkliai išsidalino mus. Iš karto teko dirbti miško kirtavietėse, vėliau perkėlė į Čiunos rajoną Oktiaberskij gyvenvietę. Kadangi jau neblogai mokėjau rusų kalbą, todėl darbą gavau lengvesnį, dirbau buhalterė, sąskaitininke įvairiose kontorose, nors pradžioje teko ir prie sunkesnių darbų padirbėti kolchozuose, kur už darbą nieko nemokėjo. Užmokestį paskaičiuodavo tik gale metų, jeigu kas už “darbadienį” išeidavo. Vietiniai rusai nuo bado gelbėdavosi tuo, kad turėjo karves, o lietuviai nuvažiavę nieko neturėjo, maisto atsargos, atsivežtos iš Lietuvos, išsibaigė, ir mirk badu. Kolchoze be galo buvo sunku.

Tremtyje išbuvau daugiau kaip septynerius metus. Metai buvo liūdni, nors kartais pasitaikydavo ir šviesesnių valandėlių. Nors mes ten buvome nuvežti kaip vergai, bet turėjome kuo apsirengti, o vietiniai rusai ne tik neturėjo ko valgyti, bet ir apsirengti neturėjo kuo.

Pati sunkiausia valanda Sibire buvo, kada laidojau motiną. Tada, rodos, pati norėjau mirti. Žiūrėjau į duobę ir galvojau: o, kad ir aš dabar užsimerkčiau ir kartu su mama užmigčiau amžinu miegu šitam kankinių krašte ir man tada vargai užsibaigtų... Šeima išblaškyta, vienas šen, kitas ten. Jau žinojau, kad mūsų trobas svetimieji išdraskė, kad ir grįžusi nieko neberasiu, brolis Vytautas miške, tiesiog nors skradžiai žemę prasmegtum, be jokios vilties, be jokių šviesesnių vilčių ateičiai. Bet Tėvynės ilgesys buvo labai didelis, ir kai tik paleido, lėkiau į ją tarsi ant sparnų. Tai tokia buvo mano dalia, mano gražiausi jaunystės metai.

Rašyti ir kurti eiles pradėjau dar pokario metais. Kada sielą užguldavo ilgesys, tada rašydavau. Rašiau, kūriau eiles būdama Vorkutos lageriuose, tremtyje liūdesio valandėlėmis, tai buvo mano visas nusiramimas. Didžioji dalis mano sukurtų eilių tremtyje Sibire. Nors periodinėje spaudoje savo kūrybą mažai publikavau, kai ką teko paskaityti didesnei auditorijai įvairių susibūrimų metu, ypač prasidėjus Atgimimui. Kai savo kūrybos kritikų neturėjau, pats didžiausias kritikas buvo mano vyras Stasys, nors jis irgi smulkiai nekomentavo, tik paskaitęs sakydavo, gražus ar negražus tas eilėraštis. Mano kūryboje nėra smagių, linksmų eilių, beveik visais nostalgiški, liūdni motyvai, kuriuose tarsi atsispindi ir mano sunkios, liūdnos ir tragiškos praeities skundas.

Kartais pabandau ir dabar šį tą parašyti, jaučiu intuityviai, kad rašymo kokybė kur kas geresnė; mano didžiausias "kritikas" vyras tą irgi pripažįsta, nors aš tuo per daug pasigirti negaliu. Norisi kiekvieną kartą vis geriau, gražiau parašyti, todėl vis dar nepadedu plunksnos, nes rašydama jaučiu nusiramimą ir poilsį, sielos ramybę, po kiekvieno sukurto posmo tarsi iš naujo atgimstu.

1998 09 30

Duokit žemės savo

*Toks rytas ūkanotas,
Paniurus Jonava.
Liūdnai palydi brolius
Į šalį svetimą.*

*Tik rankom pamosavom...
Senelių klegesys:
- O duokit žemės savo!
Kuo mums užbers akis?*

*Giruzės šimtametės,
Jūs priglaudėt vaikus.
Toli mus mirti veža,
Į svetimus kraštus.*

*Vaikutis gailiai klykia
Ir klausia vis mamos:
- Kodėl tėvelis liko?!
- Jis gint eis Lietuvos...*

*Mergaitė nusiminus
Kartoja vardą jo,
O Jonavos pušynas
Jau liko tolumoj.*

*Palydi senas Vilnius
Tikrus vaikus tautos:
Naktis vagonus supa,
Jau mums nebus dienos...*

*O ne! Sena močiute,
Tėveli, ne, brolau!
Paliaus tie vėjai pūtę,
Sugrįšime tuojau...*

1949
Kemčinas

Post scriptum

*Deja, iš mūs sugrįžo
Nedaug, oi ne visi...
Daug ką mirtis sutiko
Sibire - ar traukinį...*

1957
Ukmergė

Už ką?

*Sukaukė šaltas Sibiro vėjas,
Baltutis sniegas krito tyliai.
Lange parimus vakarą vėlų
Kukli lietuvė verkė gailiai.*

*Už ką, Aukščiausias, mane atskyrei
Nuo savo žemės, gimtų namų,
Ar nemokėjau mylėt tėvynės,
Ar aukštam kalne rauti linų?*

*Sėjau daržely rūtas, lelijas,
Puošiau smūtkelį tarp jazminų.
Ant brolio kapo, kurs laisvę gynė,
Dėjau vainiką tarp samanų.*

*Išpuošiau dailiai tėvo seklyčią
Gražiausiais raštais, margai margai.
Ten gera būtų bernelio laukti,
O Dieve brangus, kur tie namai?..*

*Už ką, Aukščiausias, mane atskyrei
Nuo savo žemės, gimtų namų?
Lange parimus vakarą tylų
Verkė lietuvė tarp svetimų.*

1949 10 30
Irkutskas-Kemčinas

Kalėjime

(Skiriu sesei)

*Po kojų sava žemė,
Lietuviškas dangus.
Už ką, Tėvyne brangi,
Man namas šis klaikus?*

*Baltai pražydo sodai,
Nelaukia ten brangus...
Langus man dengia grotai,
Sargybinis žiaurus...*

*Pasaulis man atskyrė,
Davė gyvai kapus,
Tėvyne, tave myliu!
Iškęsiu ir vargus...*

1949 05 10

Irkutskas - Nižniaja Zaimka

Kelionė tremtin

*Tiek daug pilkų dienų
Ir nemigo naktų praėjo,
Aš jų neskaičiavau, ir kam?
Juk nežadėjo gražinti atgalios
Tie budeliai, kurie mus trėmė.*

*“Na večno” šaukė priešai mums.
Uralą pravažiavę, vis vagone sėdėjom.
Iš vagonų daug mėtė negyvų,
O mes tolyn riedėjom...
Ir vis sugrižt tikėjom...*

*Iš traukinio išlipę, važiavome ledu,
Ant kranto išlaipinti nakvojom prie laužų.
Kūrenom anglį juodą ir meldėmės balsu.
Savaite prasėdėjom ant Birusos krantų.
Valgėm - jei ką turėjom, o buvo ir alkanų...*

1949 03 24

Kad sparnus turėčiau

*Nors dainas dainuoju,
Širdis nerami.
Nameliai gimtieji
Taip toli, toli.*

*Žalias krantas, upė
Tyvuliuoja vis.
Graži, bet nemiela
Svetima šalis.*

*Kad sparnus turėčiau,
Lėkčiau per naktis,
Kol namų gimtųjų
Pabelsčiau duris.*

*Ten nepasitiktų
Brolis nei mama.
Užžėlę takeliai...
Man ir to gana.*

*Dar kartą praeičiau
Tais pačiais takais,
Kur bernelis mielas
Laukė vakarais.*

*Bet man ten negrižti,
Jam nebelankyt.
Galiu tik svajoti
Ir save ramint.*

*Skrisk nors tu, dainužė,
Mylimon šalin.
Aš čia pasiliksiu
Liūdinčia širdim.*

1949 10 12
Irkutskas-Nižniaja Zaimka

Didvyrių takais!

*Kam plauna akis ašarėlė gaili,
Kō verki, jauna lietuvaite?
Nelauk, nepaguos naktužėlė tamsi,
Neklaus nieks "ko verkia mergaitė".*

*Čia verkė rekrūtas, narsus knygnešys.
Nuo ašarų akmens ištirpo.
Dejonėms pripratus Sibiro šalis,
Nurimki, sesut - ko pravirkai?*

*Išmokim šiandieną mes mirt su daina
Kalėjimuos, po qžuolu girioj.
Nurimki, sesute, dejonių gana,
Kentėki ir tu kaip didvyrė.*

1949 10 30
Irkutskas - Kemčinas

Nebelauk manęs

*Kur, palinkęs berže,
Tu šiandien esi?
Gal taip pat siūbuoji?
Tik aš liūdesy.*

*Kraštas tas nesavas...
Ne gimtinė, ne!
Liūdna išvažiavus,
Sapnuojas sapne.*

*Žalias krantas, upė -
Ten vargti vargai...
Baltas beržas supas -
Lankiau jį dažnai.*

*Šiandien - kitas kraštas
Plačiam Sibire.
Ošk, palinkęs berže,
Nebelauk manęs!..*

1949 10 24
Irkutskas - Kemčinas

Laukimas

*Tokios liūdnos, tokios ilgos
Naktys Sibire.
Aplankyk, likimo drauge,
Laukiu paslapčia.*

*Daug norėtųs pasakyti,
Pasiskųst dalia...
Laimės nerandu jaunystėj,
Lydi tik kančia.*

*Tu taip pat kažko ilgiesi
Vėliam vakare.
Laukiamas likimo drauge,
Aplankyk mane!!!*

1949 11 19
Irkutskas - Kemčinas

Atsisveikinimas

*Kaip lengvai tau sudie pasakiau,
Kas širdy, nesakysiu to tau.
Lėtai, tyliai viena nuėjau,
O akyse tave vis mačiau.*

*Mačiau - liūdnas stovėjai tyliai,
Dar liūdnėsnę mane gal matei,
Aš juokiaus, bet krūtinėj giliai
Slėpės skausmas, nes skyrės keliai.*

*Erškėčiuotas man siauras takelis,
Abu eiti kartu mes negalim...
Tu plasnok lyg padange erelis,
Aš liūdėsiu kaip eglė prie kelio.*

*Amžinai tau sudie pasakiau,
Juk tikrai nematysiu daugiau,
Tik berželis siūbuos, kaip seniau,
Man pritars "čia sudie pasakiau"!!!*

1949 10 4

Irkutskas - Nižniaja Zaimka

Skrisk, pašėlęs žirge

*Ką tos pušys šnara
Po rūbais baltais?
Gal ir joms čia gera
Vėliais vakarais.*

*Mėnuo glamonėja,
Bučiuoja slaptai...
Žirgas, tartum vėjas,
Jau toli namai.*

*Tu sakei, pabėgti
Nori nuo savęs?
Gal į laimės šalį
Žirgas mus nuneš.*

*Jaunas mano drauge,
Likimas žiaurus.
Ryt vėl vargas laukia,
Bet šiandien ramu.*

*Skrisk, žirge pašėlęs,
Sibiro mišku.
Nors naktis, jau vėlu,
Su tau nebaisu.*

1949 11 7
Irkutskas - Kemčinas

Tremtiniui

*Naktis graži, naktis auksinė,
Paskendus žvaigždžių blizgesy.
Sunkiai kilnojasi krūtinė...
Nurimk, vargingas tremtiny!*

*Kenti dienas, nemigdo naktys,
Vaidenas tėviškė, namai.
Nurimk, lietuvi, mokėk juoktis!
Pabūgs kančia, pranyks vargai.*

*Tu nusijuok, kai noris verkti.
Vietoj dejonių uždainuok.
Daina padės vargus išvargti,
Vargingas tremtiny, kovok!*

*Daug jau kentei, kęsk ir toliau...
Už šalį, kraujuos plūstančią.
Išauš diena, gal ir tuojau.
Tikėk ir lauki paslapčia.*

1949 08 16
Irkutskas - Nižniaja Zaimka

Grįšim

*Dienos slenka pilkos,
Juodi vakarai.
Viltimi gyvenom -
Grįšim juk tikrai.*

*Grįšim, pasiilgom
Lakštučių dainos,
Kvepiančių pušynų,
Gražios Lietuvos.*

*Lauk, Tėvyne, grįšim,
Kai žaliuos lanka,
Kai siūbuos palangėj
Obelis balta.*

*Vėl sienas kaišysim
Obelių žiedais,
Verks bernelio smuikas
Vėliais vakarais.*

*Nedėlios rytelį
Vėl varpai skambės,
Praeitį audringą
Liūdnai paminės.*

1950 03 7
Irkutskas - Kemčinas

Nors vienąkart...

*Dar noriu kartą nusijuokt,
Nors kartą iš širdies.
Beržai pradės Tėvynėj sprogt,
Ar juokas ten skambės?*

*Kas atsakys nors vieną kartą
Į šimtus klausimų?
Kažko tai laukt, gyvent ar verta?
Blaškytis be namų?*

*Jei rytdiena tamsi, kaip šioji,
Jei džiaugsmo nesulaukt -
Kam, žeme, tu mane nešioji:
Numirt, nebevergaut!..*

*Prieš mirtį tik norėčiau kartą,
Tik kartą iš širdies
Sušukt Tėvynei žodį šventą:
- Aš mirštu dėl tavęs!..*

1950 04 18
Irkutskas - Kemčinas

Vakarų vėjelis

*Po langu vėjelis verkia,
Beldžiasi liūdnei, liūdnei.
Gal ir jam jau įkyrėjo
Platūs Sibiro laukai?*

*Gal parūpo pažiūrėti
Pro langelį tremtinių?
Žvelk. Vaikutis klausia tėtį,
Ar toli iki namų?*

*Mama pasakoja sūnui
Apie Nemuną, Trakus.
Sako, ten nestaugia vėjas
Toks, kaip čia žvarbus, žvarbus.*

*Vėjas klausos ir nutyla,
Nebeverkia po langu.
Mažas tremtinys lietuvis
Kalbasi su vėjeliu.*

*Pavargai gal tu, vėjeli,
Beklajodamas miškais?
Baltas sniegas kloja žemę,
Kam tu purtini, taršai?!!*

*Geriau bėk, žvarbus vėjeli,
Į žemelę protėvių,
Pasakyk, kad aš ją myliu
Ir pamiršti negaliu.*

*Vėjas švilpdamas nubėga
Sibiro plačiais laukais.
Mažas tremtinys per miegą
Vaikšto Nemuno krantais.*

1951 02 21
Irkutskas - Šitkinas

Kur Tėvynė?

*Kur Tėvynė, kur namai?
Mielas kur, brangus?..
Vargas svetimoj šaly
Toks sunkus, sunkus.*

*Kur lelijos, ajerai,
Ežeras gražus?
Kur Užugirio miškai,
Kraštas tas garsus?!*

*Jis šiandieną taip toli,
Dar toli ir ryt.
Dieną apgaubė naktis -
Kelio nematyt...*

1951 06 10
Irkutskas-Šitkinas

Išklausyki maldos

*Širdis nenustojo virpėjus krūtinėj
Ir ašaros plovė akis.
Palik man ramybę, kančia begaline!
Aplinkui tik juoda naktis...*

*Pakniubus prieš kryžių sena motinėle
Be paliovos šaukia maldos.
Turėjo sūnelį, vienturtį mylėjo -
Išėjo jis gint Lietuvos...*

*Ji prašo Aukščiausio globoti takus,
Kur žengia sūnus mylimiausias.
Kovoja narsiai jos vienturtis puikus,
Jai - Sibiro kraštas toliausias.*

*Palik man ramybę, kančia begaline,
Gražink nors numirt Lietuvon.
Sūnus gal takelį jau laisvėn pramynė.
Juk Tu išklausysi maldos?..*

1951 03 21
Kemčinas

Ir vēl nuogi beržai

*Ir vēl nuogi beržai
Paskendo žalumynuos,
Apsidengē laukai
Juodais juodais arimais.*

*Vēl srauni Biriusa
Senais keliais vingiuoja,
Gegutē krantuose
Gailiai gailiai kukuoja.*

*Lyg nuotaka balta
Po langu rymo ieva,
Pavasaris vēl čia.
Kur tu, Tēvyne miela?*

1952 05 30
Irkutskas-Šitkinas

Už ką žūsta Sibire jaunystė

*Už ką žūsta Sibire jaunystė,
Ko paklaust ir kas gi atsakys?
Už ką Azijos plačioj taigoje
Jauną širdį slegia liūdesys?*

*Ar už rūtas, darželius sesučių,
Ar už kryžių liūdną pakely,
Ar už tyliai plaukiančią Dubysą
Mylimos Pabaltijos šaly?*

*Gal už sodus, baltas baltas vyšnias,
Už lakštutės dainą jazminuos,
Gal už gailiai klykiančią žuvėdrą
Ramaus Lėno ežero krantuos.*

*Gal už kekes mėlynų alyvų,
Smuiko raudą liepos vakare?
Gal už šlamesį tylių beržynų
Iš Tėvynės išvežė nakčia?*

*Gal už savą, seną Vilniaus miestą,
Gedimino kalną, už Trakus,
Gal už šventus senus ažuolynus,
Už didvyrių liūdinčius kapus.*

*Už ką žūsta Sibire jaunystė,
Už ką sesė verkia paslapčia,
Už ką Azijon į plačią šalį
Iš tėvynės išvežė nakčia?!*

1952 03 15

Irkutskas - Šitkinas

Kad būtum čia

*Kad būtum čia,
Tiek daug aš pasakyčiau -
Apie žvaigždes nakčia
Klajojančias, mažytes...*

*Apie kalnus ir miškus,
Pakrantes, lygias pievas,
Kaip Biriuson nakčia
Mėnulis žvelgia mielas.*

*Kad būtum čia,
Dainuočiau daug dainų -
Apie lakštutės raudą
Šakose jazminių...*

*Apie krantus Šventosios,
Laivelį tarp bangų,
Kaip žadina močiutė
Sūnelį iš kapų...*

*Be galo ir be krašto
Daug pasakų, dainų
Sakyčiau kaip iš rašto,
Kad būtumei čia tu...*

1952 06 07
Irkutskas - Šitkinas

Penktąkart

*Kraujuota žemelė pražydo melsvai -
Žibutės tėvynę jau puošia.
Ko rymai, močiute, prie vartų ilgai?
Klausai gal, ar vėtros dar ošia?*

*Plaukai lyg ramunės pražydę baltai,
Veidai taip giliai išvagoti.
Į mišką kažko akys krypsta lėtai,
Širdis nenustoja vaitoti.*

*Išeidami sūnūs juk sakė - sugrįš
Su paukščiais pavasarį tylų.
Žibutėm melsvom penktąkart džiaugias jis,
O vėtros dar vis nenutyla.*

*Ko rymai, močiute, prie vartų ilgai?
Tylėki - nutils pikti vėjai.
Kraujuota žemelė pražys dar baltai,
Su vyšniom grįš sūnūs išėję.*

-----
*Žibutės ir vyšnios daug kartų žydėjo,
Slapčia miškuose kauburėlių daugėjo, daugėjo.
Į tremtį vagonai riedėjo, riedėjo.
Taip laukiami sūnūs namo neparėjo.*

1953 12 10
Šitkinas - Irkutskas

Tremtis

*Tai buvo ankstyvas pavasario rytas,
Dar saulė kalnuos netekėjo...
Išėjo mama, žiauraus priešo išvyta,
Taku, palei kryžių išėjo.*

*Ir ėjo senutė keliu tremtinės -
Krantais Birusos, taiga ėjo.
Ilgėjosi sodų mažos Lietuvos,
Ji duso nuo Sibiro vėjų.*

*Taip keletas metų su vėjais nuskriejo.
Močiutė vis laukė aušros.
Bet saulė daugiau jau dėl jos netekėjo,
Parklupo krantuos Birusos...*

*Prieš mirtį lyg kas taip tyliai dar šnabždėjo,
Gal vėjas šalies vakarų -
Jai rodės - sūnus ją meiliai glamonėja,
O dukros kartoja balsu:*

*Netiesa, mamyte, tu nemirsi trėmime,
Tu grįši į gimtąją žemę.
Juk mirti norėjai tik savo Tėvynėj,
Ilsėtis po egle kalnely...*

*Tai buvo ankstyvą vasaros rytą:
Mintim dar aplankė namus...
Užmigo mama, taigon priešo atvyta,
Niekad nesulauks jos sūnus.*

1954 04 08

Irkutskas - Šitkinas

Lėk į vakarus

*Ko tu plauki, Biriusele,
Vis į šiaurę, į rytus?
Plauk į vakarus, visuomet
Mano mintys kartu bus...*

*Kartu mintys, mano viltys
Plauks ir duš kaip ta banga.
Kai prie lango aš sėdėsiu
Lig nakties tyli, liūdna.*

*Lėks svajonės į Atlantą,
Prie Baltijos vandenių.
Plauk į vakarus, Biriusa,
Mano dainos lėks kartu.*

*Daina bus apie Dubysą,
Tokią sraunią, kaip ir tu.
Mano laimė, džiaugsmas visas
Lėks į vakarus kartu.*

*Kančia, skausmas, juodos mintys
Čia glūdės su man kartu.
Nesiskųsiu aš tėvynei,
Kad man Sibire sunku.*

1954 04 05
Irkutskas - Šitkinas

Ko tos akys vis žiūri į tolį?

*Ko tos akys vis žiūri į tolį,
Ko skausmai nenurimsta širdy?
Kaip atspėt, ką mums žada rytojus,
Ar skambės dainos rūtų šaly?..*

*Pražiūrėjo akis motinėle,
Seno tėvo pabalo galva.
Dieną naktį liūdna mergužėlė -
Kur bernelis, o kur Lietuva?*

*Bent prieš mirtį dar leiskit sugrįžti,
Paklaudyti sesučių dainų:
Apie Nemuną, senąjį Vilnių,
Parymot po smūtkeliu tyliu.*

1954 07 18
Irkutskas - Šitkinas

Po metų dešimties

*Po metų dešimties kalėjimo ir tremties
Išeinant pro vartus toks šnabždesys saldus:
“Tau žemė ir dangus, sauleleidis švelnus,
Tau vyturio daina, rugiagėlė melsva.*

*Tau prieblanda tyli, armonika skardi,
Tau šlamesys beržų, nemirštantis “myliu”,
Tau klykianti žuvėdra, tau tyluma ir vėtra.
Keliauki su daina, tu pagaliau laisva.”*

*Jūs laisvę sugrąžinot, o metai ar sugriš?
Kalbėk, šviesi žvaigždute, berželi, pasakyk,
Ar viesulai įsiutę jaunystę sugrąžins?!*

*Tačiau balti plaukai, veiduos kančios takai
Šypsojosi skaudžiai ir man kalbėjo aiškiai
Jaunystė mirdama, tau šnibžda - Tu laisva!*

1956 03 21
Irkutskas - Čiunskas

Aš neabejoju

*Aš neabejoju, bus dar kartą rytas,
Kruvina žemelė nusipraus rasa.
Griš nedrąsiai tėvas, iš namų išvytas,
Mindžios gimtą žemę suvargus mama.*

*Sesė dobiluose vėl baidys bitutę,
Klaus ramunę baltą - myli jis ar ne?
Brolis jaunesnysis ar supras močiutę,
Ko dažnai ji verkia, krūpčioja sapne?*

*Jis žinos, kad buvo jo vyresnis brolis -
Iškeliavo naktį vingiuotu taku.
Ar supras, kad buvo Tėvynė pavojuj?
Kam paliko tėvus, mirė po beržu...*

*Aš neabejoju - rytas jau netoli,
Praeities bedugnėn grius juoda tamsa.
Tik aš abejoju, ar supras mūs brolių
Žiauriai sužalota jaunoji karta.*

1956 03 21
Irkutskas - Čiunskas

Tu pasiklausk

*Tu pasiklausk senos pušies
Vėlyvam vakare -
Su vėtromis rytų šalies
Lėčiau jos viršūne.*

*O tu manei, bijau audros.
Ją dievini tik tu.
Gal ir nemėgsti šitokios -
Nenuorama esu.*

*Raudonus siūlomus žiedus
Po kojomis metu -
Spygliuotas viršūnes pušų
Sunku pasiekt - myliu...*

1956 05 25
Oktiabrskas

Laiškas Monikai

*Jeigu bus sunku krūtinėj taip labai labai,
Jei žibės rasa akyse, nemigdys sapnai,
Kai jausiesi viena viena, žmonės nesupras,
Prisimink, tarp šitų sienų taip kenčiu ir aš.*

*Jei ateis nepaprašyta meilė nelaukta
Ir sužys ant tavo tako rožės lyg rasa,
Skink žiedus, nors ryt gal vėlei jie tik kančių neš,
Prisimink, tokiais takeliais klaidžiojau ir aš.*

*Po dienos - naktis ateina, po giedros - audra.
Būna - ir meilė praeina, lieka tuštuma.
Jeigu saulę, žvaigždes, rožes matysi juodas:
Tuomet keisk dainoje žodžius - taip dariau ir aš.
Po nakties - diena ateina, po audros giedra.*

*Skriaudą lagerio atminsi, nepamesk vilties,
Neišbrauk Tėvynės meilės iš savo širdies.
Galbūt žmonės neįvertins, Ji - kančias supras.
Prisimink, labiau už viską Ją mylėjau aš.*

*Bus dienų, kada parkniubus šauksi - negaliu,
Atsibos artisto juokas tarp žmonių žiaurių.
Šauk Mariją į pagalbą, prisimink maldas,
Retkarčiais, kada galėjau, meldžiausi ir aš.*

Juzė DIRSYTĖ

1956 07 27
Irkutskas - Šitkinas

Pavogta jaunystė

*Taip norėtus laiką pasivyt lyg vagį,
Atsiimt jaunystę, lūkesčius tylus,
Prieblandas, alyvas, meilę, gimtą šalį -
Viską, ką nelaisvė pavogė iš mūs.*

*Metų daug į tolius viesulais nujojo,
Rožių keras skleidė kas metai žiedus
Muzikos akordais gyvenimas grojo,
Kažkur liejos tango, vynas ir alus...*

*Mes - gyvenom toliais mėlynos padangės,
Mus ramino vėjas vakarų šalies,
Už grotų žvaigždutė vakarais aplankė.
Meldėm neapleisti lyg Dievo - vilties.*

*Su viltim ir saulė juoda - buvo šviesi.
Rožės juk dėl mūsų dar žiedus išskleis.
O laikas, palikęs kaktoj vagas tiesias,
Negrįžtamai jojo priekin - viesulais...*

*Rodos, ir negaila to, kas dėl mūs mirė:
Su viskuo sutikom - mūs tokia dalia!
Tik gegužės naktį, žvaigždutėm pabirus,
Kažko tyliai krinta iš akių rasa...*

1956 05 25
Oktiabrskas

Motinai

*Mamyte, jau sodai pražydo baltai
Lyg kuokštės tavųjų plaukų.
Sena obelis, kurią mėgai labai,
Tau guolį paklojo žiedų.*

*Norėjai sugrįžti, po liepom rymot,
Ilgėjais gimtųjų laukų.
Gegutė sode nepaliauja kukuot:
“Močiut, žilagalve, kur Tu?!”*

*Sugrįžk, motinėle, pro kryžių taku,
Kuriuo tremiama išėjai.
Pavargus galva pailsės tarp žiedų -
Tiek Sibire vargo matei!..*

*Deja, nesulauks nei takai, nei kapai,
Kur ilsisi mūsų seneliai.
Mama, brangioji, akis Tau užbėrė
Sibiro juoda žemelė...*

1956 03 21
Irkutskas - Šitkinas

Skiriu kap. Juozui Krikštaponiui

*Gyvenimas tau nieko nežadėjo,
Kai dalią partizano tu pasirinkai.
Aš tikiu, net širdis nesuvirpėjo,
Kada tėvų pakluones palikai.*

*Prieš akis matei kraujuotą šalį.
Karvedys - tu buvai juo šventai.
Su tavim dešimtys partizanų,
O priešų jus supo šimtai.*

*Priesaika karvedžio suteikė galios.
Tu koveis kaip aras narsiai.
Iš kur pas tą žmogų jėgų tiek ir valios?
Tu apgynei draugus, dėl Tėvynės kritai.*

*Net miręs bailsus jiems buvai, kapitone:
Tavąjį lavoną mašinos pakrovė.
Žuvusių septyniolika vietoje liko -
Tavęs net negyvo miške nepaliko.*

P. S.

*Giesmių mūs Didvyriui niekas negiedojo,
Spėjama - "Vienybės" žvyrdubės užklojo.
Gal tik banga Šventosios kruviną veidą nuplovė...*

Juzė ŽIŽIENĖ
1996
Ukmergė

Turinys

Stasys Žižys. Jaunystę atidavėm Tėvynei

Areštas	5
Lukiškių duona	15
Basakojė vaikystė	19
Prisiekiu Lietuvai Tėvynei	27
Pakeliui į lagerį	34
Lagerių golgota	41
Tėvyne, ar lauki manęs	62
Partizanai, veikę Ukmergės apskrityje	68
Juzė Dirsytė - Žižienė. Iš mano prisiminimų	109
Poezija	
Duokit žemės savo	117
Už ką?	119
Kalėjime	120
Kelionė tremtin	121
Kad sparnus turėčiau	122
Didvyrių takais	123
Nebelauk manęs	124
Laukimas	125
Atsisveikinimas	126
Skrisk, pašėlęs žirge	127
Tremtiniui	128
Grišim	129
Nors viena kart	130
Vakarų vėjelis	131
Kur Tėvyne?	132
Išklausyki maldos	133
Ir vėl nuogi beržai	134
Už ką žūsta Sibire jaunystė	135
Kad būtum čia	136
Penktą kart	137
Tremtis	138
Lėk į vakarus	139

Ko tos akys vis žiūri į tolį?	140
Po metų dešimties	141
Aš neabejoju	142
Tu pasiklausk	143
Laiškas Monikai	144
Pavogta jaunystė	145
Motinai	146
Skiriu kap. Juozui Krikštaponiui	147

Stasys Žižys
Jaunystę atidavėm Tėvynei

Viršelis J.Zarecko

Papildomas tiražas

Leidėjas: Stasys Žižys ir UAB "Ukmergės spaustuvė". ŠL 1106.

Užsak. Nr. 548. 9,375 sp. l. Tiražas 200 egz.Spausdino

UAB "Ukmergės spaustuvė", Vasario 16-osios 31,Ukmergė.

Kaina sutartinė.

Paminklas negrįžusiems tremtiniams ir politiniams kaliniams prie Dukstynos kapinių Ukmergėje